שלישי כג וְכִי־תָבֹאוּ אֶל־הָאָרֶץ וּנְטַעְתֶּם כָּל־עֵץ מַאֲכָל
וַעֲרַלְתֶּם עָרְלָתוֹ אֶת־פִּרְיוֹ שָׁלֹשׁ שָׁנִים יִהְיֶה לָכֶם עֲרֵלִים
לֹא יֵאָכֵל: כד וּבַשָּׁנָה הָרְבִיעִת יִהְיֶה כָּל־פִּרְיוֹ קֹדֶשׁ

רש"י

לו מחטאתו אשר חטא לרבות את המזיד כשוגג: (כג) **וערלתם ערלתו** ואטמתם אטימתו, יהא אטום ונסתם מליהנות ממנו: **שלש שנים יהיה לכם ערלים** מאימתי מונה לו, משעת נטיעתו. יכול אם הצניעו, לאחר שלש שנים יהא מותר, תלמוד לומר: יהיה, בהוייתו יהא: (כד) **יהיה כל פריו קדש** כמעשר שני שכתוב בו (ויקרא כז ל): וכל מעשר הארץ וגו' קדש לה'. מה מעשר שני אינו נאכל חוץ לחומת ירושלים אלא בפדיון, אף זה כן. ודבר זה הלוים לה' הוא,

דא"ם

פי שהיא לוקה, הוא אינו מביא קרבן, קמשמע לן יתורא ד"מחטאתו אשר חטא" לעשות שונג כמזיד, ואם כן רש"י ז"ל היאך תפס הגירסא הראשונה הדחוייה[147].

כג) **וערלתם ערלתו ואטמתם אטימתו יהא אטום ונסתם מליהנות ממנו.**
וכתב בפרשת וארא[148]: "ערל שפתים — אטום שפתים, וכן כל לשון ערלה אומר אני שהוא לשון אטום. ערלה אזנם"[149] — אטומה אזנם משמוע, ערלי לב"[150] — אטומים מהבין. שתה גם אתה והערל"[151] — והאטם משכורות כוס הקללה. ערלת בשר[152] — שהגיד אטום ומכוסה בה. 'וערלתם ערלתו' — עשו לו אוטם וכסוי, איסור שיבדיל בפני אכילתו. 'שלש שנים יהיה לכם ערלים' — אטום ומכוסה ומובדל מלאוכלו".

[שלש שנים יהיה לכם ערלים] מאימתי מונה לו משעת נטיעתו.
בתורת כהנים. פירוש: ולא משעה שעושה שרשי.

יכול אם הצניעו לאחר שלש שנים יהא מותר.
והכי קאמר: פריו שלש שנים יהיו ערלים, ומשם והלאה הן עצמן מותרין, תלמוד לומר "יהיה" בהויתו יהא. פירוש: באותה ההויה שיש לו בתוך השלש שנים, שהוא האסור, יהיה כן לעולם, שכל פרי הגדל תוך השלש שנים הוא אסור לעולם.

כד) **יהיה כל פריו קדש כמעשר שני שכתוב בו[153] "וכל מעשר הארץ קדש לה'", מה מעשר אינו נאכל חוץ לחומות ירושלים אלא בפדיון, אף זה כן.**
פירוש: האי דכתיב "יהיה כל פריו קדש" אינו רוצה לומר שיהיה אסור בהנאה כקדש, אלא שלא יאכל חוץ לחומות ירושלים, דומיא דקדש דמעשר שני, דכתיב ביה "וכל מעשר הארץ... קדש לה'", שהוא נאכל לבעלים לפנים מן החומה, שנאמר[154]: "ואכלת לפני ה' אלהיך במקום אשר יבחר לשכן שמו שם", דילפינן קודש דהכא מקדש דמעשר שני בגזירה שוה: מה מעשר שני אינו נאכל חוץ לחומת ירושלם, אף זה כן, כי היכי דילפינן מגזרה שוה דקדש קדש, מה להלן טעון חומש וביעור, אף כאן טעון חומש

147. בנחלת יעקב ביאר סוגיות הגמ' בשיטת רש"י עי"ש. ובתעו"ד [גאטינגן] בתב, שיש מפרשים שרש"י הביא הפירוש בפשט אף שאינו למסקנא. ודחה דבריהם, "דאין זה פשטיה דקרא, דקרא במזיד קאי ואיך ירבה המזיד". ועיין בבאר בשדה. 148. שמות ו, יב. 149. ירמיהו ו, י. 150. ירמיהו ט, כה. 151. חבקוק ב, טז. 152. בבראשית יז, יד: "בשר ערלתו". 153. כז, ל. 154. דברים יד, כג.

הִלּוּלִים לַיהוָה: כה וּבַשָּׁנָה הַחֲמִישִׁת תֹּאכְלוּ אֶת־פִּרְיוֹ
לְהוֹסִיף לָכֶם תְּבוּאָתוֹ אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם: כו לֹא
תֹאכְלוּ עַל־הַדָּם לֹא תְנַחֲשׁוּ וְלֹא תְעוֹנֵנוּ: כז לֹא

רש"י

שנשאתו שם לשבח ולהלל לשמים: (כה) **להוסיף לכם תבואתו** המצוה הזאת שתשמרו תהיה להוסיף לכם תבואתו, שבשכרה אני מברך לכם פירות הנטיעות. היה רבי עקיבא אומר: דברה תורה כנגד יצר הרע, שלא יאמר אדם הרי ערבה שניס אני מנטער בו חנם, לפיכך נאמר: להוסיף לכם תבואתו: **אני ה'** אני ה' המבטיח על כך ונאמן לשמור הבטחתי: (כו) **לא תאכלו על הדם** להרבה פנים נדרש בסנהדרין (סג.): אזהרה שלא יאכל מבשר קדשים לפני זריקת דמים, ואזהרה לאוכל מבהמת חולין טרם שתצא נפשה, ועוד הרבה: **לא תנחשו** כגון אלו המנחשין בחולדה ובשופות, פתו נפלה מפיו, בני הפסיקו בדרך: **ולא תעוננו** לשון שונות ושעות,

דא"ם

וביעור, כדתניא בתורת כהנים ומייתי לה בפרק שני דקדושין[155]. אבל לענין פדיון שיהיו פירות כרם רבעי מחוללות על המעות ויעלו המעות לירושלם והפירות יאכלו במקומן, ילפינן לה כברכות פרק כיצד מברכין[156] מ"קדש הלולים לה'" דדרשי הלולים לשון חלולים, וחלולים תרי משמע, חד דאמר רחמנא אחליה והדר אכליה, שאם באת לאכלו חוץ לירושלים הוציאנו לחולין על ידי פדיון. וחד, דבר הטעון שירה, טעון חלול, ושאינו טעון שירה, אינו טעון חלול, לומר שאין תורת רבעי נוהגת אלא בכרם, שנאמר הלולים וקרינן חלולים, דבר שמהללים בו טעון חלול וזהו יין, שאין אומרים הלוים שיר של קרבן במקדש אלא על היין, כשמנסכים נסכי מזבח. אבל אי לאו קרא דהלולים, לא הוה מצינן למילף זה מגזירה שוה דקדש קדש, משום (דהא) (דהוה אמינא)[157] אדרבה נילף לחומרא קדש קדש משביעית, שאין לה פדיון. אי נמי, אי מהתם לא הוה ידעינן דפדיון רבעי נוהג אלא בזמן שמעשר שני נוהג, שהיא השנה הראשונה ושניה ורביעית וחמישית לשמיטה, אבל שלישית וששית שאין מעשר שני נוהג בהן אלא מעשר עני, אימא לא, קמשמע לן, כמו שתרצו התוספות בפרק כיצד מברכין. אבל מדברי רש"י ז"ל שאמר "אלא בפדיון", משמע שהוא סובר שגם הפדיון, מגזרה שוה דקדש קדש ליף לה, ולפיכך פירש קרא דהלולים לה' שדבר זה שאמר הכתוב שיהיה קדש לענין שיאכל בירושלים להלולים לה' הוא, פירוש: להלל ולשבח את השם. וצריך לומר שהוא סובר, שמה שדרשו אותו רז"ל בפרק כיצד מברכין לענין פדיון, לאו ילפותא גמורה היא, אלא דרשא בעלמא, לגלויי לן שהגזירה שוה של קדש קדש כללי הוא, ולא באותן שנים שנוהג בהן המעשר שני בלבד[158].

כו) **לא תאכלו על הדם להרבה פנים נדרש בסנהדרין אזהרה שלא יאכל מבשר קדשים לפני זריקת דמים ואזהרה לאוכל מבהמת חולין טרם שתצא נפשה.**
כדתניא בתורת כהנים: "מניין לאוכל מן הבהמה עד שלא תצא נפשה שעובר בלא תעשה, תלמוד לומר: לא תאכלו על הדם'. דבר אחר: 'לא תאכלו על הדם' — אל תאכל מן הבשר והדם קיים במזרק. רבי דוסא אומר: 'לא תאכלו על הדם' — אין מבדין על הרוגי בית דין".
ומה שאמר האוכל מן הבהמה עד שלא תצא נפשה עובר בלא תעשה ד"לא תאכלו על הדם", ולא בלא

155. קדושין נד: 156. ברכות לה. 157. כן גרס בפי' הבאר. 158. בפני המים הקשה מירושלמי [פאה ז, ה], דמשמע דאף למאן דלית ליה גזרה שוה הוה ילפותא גמורה.

תַּקִּפוּ פְּאַת רֹאשְׁכֶם וְלֹא תַשְׁחִית אֵת פְּאַת זְקָנֶךָ׃
כח וְשֶׂרֶט לָנֶפֶשׁ לֹא תִתְּנוּ בִּבְשַׂרְכֶם וּכְתֹבֶת קַעֲקַע לֹא

רש"י

שאומר יוסי פלוני יפה להתחיל מלאכה, שעה פלונית קשה לעת: (כז) לא תקיפו פאת ראשכם זה המשוה צדעיו לאחורי אזנו ולפדחתו, ונמצא הקף ראשו עגול סביב, שעל אחורי אזניו עקרי שערו למעלה מצדעיו הרבה: פאת זקנך סוף הזקן וגבוליו. והן חמש: שתים בכל לחי ולחי למעלה אצל הראש שהוא רחב ויש בו שתי פאות ואחת למטה בסנטרו מקום חבור שני הלחיים יחד: (כח) ושרט לנפש כן דרכן של אמוריים להיות משרטין בשרם בשמת להם מת: וכתבת קעקע כתב המחוקה ושקוע שאינו נמחק לעולם שמקעקעו במחט והוא משחיר לעולם: קעקע לשון (במדבר כה ד) והוקע אותם, (שמואל ב כא ו) והוקענום. תוחבין עץ בארץ ותולין אותם עליהם

למטה בסנטרו מקום חבור שני הלחיים יחד:

(כח) ושרט לנפש כן דרכן של אמוריים להיות משרטין בשרם בשמת להם מת: וכתבת קעקע כתב המחוקה ושקוע שאינו נמחק לעולם שמקעקעו במחט והוא משחיר לעולם: קעקע לשון (במדבר כה ד) והוקע אותם, (שמואל ב כא ו) והוקענום. תוחבין עץ בארץ ותולין אותם עליהם

רא"ם

תעשה ד"ולא תאכל הנפש עם הבשר"[159], הוא מפני שהבהמה, אף על פי שהיא מפרכסת, ועדיין לא יצאה נפשה ממנה, מכל מקום כיון ששחט בה שנים או רוב שנים, אין שם חי עליה, דכבישרא בדיקולא דמיא[160], ואם כן אין שם אבר מן החי עליה ואינו עובר בה משום לא תאכל הנפש עם הבשר, דמיירי באבר מן החי, אלא משום לא תאכלו על הדם בלבד, דגזרת הכתוב היא שאף על פי שנשחטה הבהמה כהלכתה ובשרא כמנח בדיקולא דמיא, אף על פי כן אינו רשאי לאכול ממנה עד שתצא נפשה[161].

לא תנחשו כגון המנחשים בחולדה ובעופות. פתו נפלה מפיו. צבי הפסיקו בדרך.

בתורת כהנים ובסנהדרין פרק ארבע מיתות[162]. פירוש: נחשים היו להם בחולדה ובעופות או בקריאתן או בפגיעתם. אם הוא לטובה או לרעה. ותנו רבנן: מנחש זה האומר פתו נפלה מפיו, מקלו נפל מידו, בנו קורא לו מאחריו, צבי הפסיקו בדרך, נחש מימינו, ושועל משמאלו. וכן המשים לעצמו סימן אם יארע לי כך וכך אעשה דבר פלוני, ואם לא יארע לי לא אעשה, כל אלו בכלל לא תנחשו הם, דמה לי פתו נפלה מפיו, צבי הפסיקו, סימן כך וכך הוא, מה לי אם יפול פתו או אם יפסיקנו צבי, סימן כך וכך הוא.

ואם תאמר, אם כן היאך עשה יהונתן הדבר הזה[163] וכן אליעזר, והלא בן נח מוזהר על הניחוש, כדאמרינן בפרק ארבע מיתות[164], יש לומר, שאליעזר לא סמך על הדבר, שלא נתן הנזמים, אלא אחר ששאל בת מי את, כמו שכתוב בפרשה האחרונה[165]. ומה שכתוב בפרשה הראשונה[166]: "ויקח האיש נזם זהב בקע משקלו ושני צמידים על ידיה עשרה זהב משקלם" ואחר כך: "ויאמר בת מי את", כבר פירשו בו המפרשים[167]: וכבר אמרו. ויונתן בן שאול לזרז את נערו עשה כן ובלאו הכי היה עולה, כדפירש ר"י בפרק גיד הנשה[168], כך כתב הסמ"ג במצות לא תנחשו[169]. ובפרק גיד הנשה: בית, תנוק ואשה אף על פי שאין נחש, יש סימן, אם הצליח שלש פעמים אחר שבנה בית, או אחר שנולד לו בן, או אחר שנשא אשה, אם לא הצליח, שנאמר[170]: "יוסף איננו ושמעון איננו ואת בנימין תקחו עלי היו כלנה", ומצינו כמה גדולים שאמרו לינוקא פסוק לי פסוקיך[171], ועושין מעשה כדברי הפסוק וחושבין זה כעין נבואה.

159. דברים יב, כג. 160. חולין לב: דיקולא — סל. 161. כתב בתוע"ר [גאטינגן]: "מדברין נראה דסבירא ליה דדרשה גמורה הויה ואיכא לאו באוכל משחוטה קודם שתצא נפשה, והוא תימה, דרש"י חולין קכא: ד"ה וממתין, סבירא ליה, דלא חזי גזרת הכתוב, ומה שהביא הדרשה כאן בכתוב, לישנא רבריתא נקט, כמנהגו, אף שהוא אסמכתא". 162. סנהדרין סה: סו. 163. שמואל א' יד, ט"ו. 164. סנהדרין נו: 165. בראשית כד, מו. 166. בראשית כד, כב. עיי"ש ברבינו. 167. תוס' חולין צה: ד"ה כאליעזר וד"ה וכיהונתן. אך אין זו שיטת רש"י בבראשית כד, כג. 168. חולין צה: 169. סמ"ג לאוין

רא"ם

כז) לא תקיפו פאת ראשכם זה המשוה צדעיו לאחורי אזניו ולפדחתו, ונמצא הקף ראשו עגול סביב, שעל אחורי אזניו עקרי שערו למעלה מצדעיו הרבה.

כדתניא בפרק הלוקין[172]: "פאת ראשו — סוף ראשו, ואיזהו סוף ראשו, זה המשוה צדעיו לאחורי אזנו ופדחתו". פירוש: מה שאמר הכתוב: "לא תקיפו פאת ראשכם" אין הכונה בו, רק על השחתת צדעיו, כאילו אמר לא תשחיתו צדעיכם. וזהו ששנינו בתורת כהנים: "פאת ראשכם — סוף ראשכם. ואי אלו, אלו הן הצדעים מכאן ומכאן".

ומה שקרא הכתוב השחתת הצדעים הקפת פאת הראש, הוא מפני, שסוף הראש הוא סוף עקרי השער שבפדחת. וסוף עקרי השער שבאחורי האזנים, לסוף[173] עקרי השער שבאחורי הקדקד, כי משם ולמטה שער העורף הוא, ולא שער הראש, דעורף להדי צואר קאי, שסוף הגלגלת שאחורי ראשו הוא מכוון כנגד סוף עקרי השער שעל המצח[174], ונמצא שכל עקרי השער (הן) נטועין בסוף הראש בעגול, חוץ מן הצדעים שהן יורדים מכאן ומכאן ומעכבים את העגול, שהצדעים מכלל הראש הן והן מחוברים ללחיים, שהרי הקטן שאין לו זקן, צדעיו מלאין שער כמו הראש. וכשישחית שער הצדעין בתער נשאר כל ראשו מוקף סביב בעגול, ולפיכך קרא הכתוב השחתת שער הצדעים, כשהשוה השחתתן[175] עם סוף עקרי השער שבאחורי האזנים וסוף עקרי השער שעל הפדחת, הקפת הראש, ואמר "לא תקיפו פאת ראשכם" במקום לא תשחיתו צדעיכם, וזהו מה שכיון הרב באומרו "זה המשוה צדעיו לאחורי אזניו ולפדחתו ונמצא הקף ראשו עגול סביב", כלומר, שבהשוואת צדעיו לעקרי השער של אחורי אזניו ולפדחתו, יהיה בהכרח סוף ראשו עגול.

ומפני שפחד פן יחשוב חושב[176], שסוף צדעיו, שהוא חבור סוף הראש עם ראשי הלחיים הוא, שוה לעקרי השער שאחורי האזנים וכשישחית שער צדעיו יבטל עגול סוף ראשו, אמר: "שעל אחורי אזניו עקרי שערו למעלה מצדעיו (הן) הרבה", כלומר וכשישחית צדעיו עד שיהיו שוים לסוף השער שבאחורי אזניו יהיה הקף סוף הראש בעגול.

פאת זקנך סוף הזקן וגבוליו, והן חמש: שתים בכל לחי ולחי למעלה אצל הראש שהוא רחב ויש בו שתי פאות ואחת למטה בסנטרו מקום חבור שני הלחיים יחד.

בתורת כהנים. פירוש: "שנים בכל לחי" אחת במקום שמחובר הלחי עם הצדע והוא ראש העצם שבלחי. ואחת בסוף רוחב הלחי, שהלחי רחב בראשו והן הנקראין תפוחי הפנים, ויבא אותו הקצה באמצע הפנים, והוא סוף רוחב הלחי. ואחת במקום חבור הלחיים בסנטרו, שבו שבולת הזקן. פירוש: שיוצא השער באותה בליטה כעין שבולת.

נא. 170. בראשית מב, לו. 171. גיטין סח. 172. מכות כ: כא. 173. פירושו: הוא סוף. אחרי שהגריר רבינו מהו "סוף הראש" [מקום סוף השער, שבסמוך לפרחת — למצח] מגריר — מהו "אחורי אזניו", וכתב, שהשער שבסוף הקרקר הנם אחרי אזניו [כאשר נמתח חוט מקביל לתחתית הגולגלת, ונקף בו הראש יפגע החוט בחלק האחורי התחתון של האזן], השער שמסוף הגולגלת לכיוון הגב נקרא שער חצואר, ולא שער הראש. 174. אם נעביר חוט מסוף הגלגלת למצח חזור חלילה. עיין בגו"א שטען שאין זה נכון, "כי פאת הראש לא יקרא רק הצדעין, לפי שכולטין שם מן הראש". 175. בהשחיתו פיאותיו סילק שער הצדעים המעקב את העגול, ובכך השוה שער סוף הראש עם השער שאחורי אזניו. 176. מפני שרש"י רצה למנע טעות, שיחשוב החושב, שסוף צדעיו שהוא הקצה התחתון של צדעיו [בחלק התחתון של האזן], שהוא חבור סוף הראש עם ראש הלחיים והוא מקביל לעקרי השער שאחורי האזנים בחלק התחתון של האזן, ואזי באשר ישחית הפאה, לא יהיה הקף ראשו עגול, שהרי חסרת הפאה גרמה ל"קלקול" העגול ע"י יצירת "מפרץ" [כלפי מעלה], וקילקול העיגול הוא מה שאסרה התורה, ע"כ הדגיש רש"י שאחורי אזניו נמצא גבוה יותר מאשר סוף הצדעים, ואינם בקו מקביל לסוף הצדעים, ולכן פירש רש"י שהקו העגול המקיף את הראש נמצא בתחילת הצדעים, הפאה, אלא שהפאות פורצים מחרץ לקו העגול למטה, והתורה אסרה ליצור עגול ע"י חיתוך הפאה, ואמרה "לא תקיפו", ועיין בפי הבאר וסמדר.

לוקה אחת. דלא הוי ליה טבל בקרימת שם זה דקתני שם זה דמעשר לשמן הקבוע לתרומה ומעשר דקתני אלא דעבד אבל איסור אבל דקתני ליכא דהא כהן הוא ומכי הוה אמר תרומה ומעשר דמתמיה קא מתי מטבל טלה אלא לך מדי דהוה תרומה ומעשר לכהן. והוה בהן ומעשר לשמן דמעשר שני דלא לוקה אחת שהרי אינו לוקה אלא אחת מעמא דאיתיה בירושלים הא בגבולין לוקה שלש (ה) דאע"ג דלאו דראיה פני הוא דעיילין ואפקי אי הכי מאי למימרא דבא במאי עסקינן בגבול דעיילינהו בטיבלייהו ומקסבר מתנות דעיילינהו לירושלים ומעשר שני בירושלים ומעשר עני בגבולין הא מעשר שני בגבולין לוקה אלא שלש: דעיילין. לירושלים וקרא עליה שם אחר. דאפקה מהן דמשל מעשר שני הכי מאי למימרא. דכשנתן בטיבלה. מעשר שני בגבולין לוקה אלא אע"ג דלא חזי מתנות דמי. דמי לתרומה ומעשר שני דמי. ומאי נמקן דעיילינהו לירושלים ומעשר שני בירושלים ומעשר עני בגבולין. דאע"ג דלאו דראיה הוה לא הוה מעשר שני בעינה הוה ליה לאו דראיה

אל תן לחלוק לב אל אמרי פיך

[1] אל תן לחלוק לב אל אמרי פיך. [2] אל תן לחלוק לב אל אמרי פיך. [3] אל תן לחלוק לב אל אמרי פיך. [4] אל תן לחלוק לב אל אמרי פיך. [5] אל תן לחלוק לב אל אמרי פיך. [6] אל תן לחלוק לב אל אמרי פיך. [7] אל תן לחלוק לב אל אמרי פיך. [8] אל תן לחלוק לב אל אמרי פיך. [9] אל תן לחלוק לב אל אמרי פיך. [10] אל תן לחלוק לב אל אמרי פיך. [11] אל תן לחלוק לב אל אמרי פיך. [12] אל תן לחלוק לב אל אמרי פיך. [13] אל תן לחלוק לב אל אמרי פיך. [14] אל תן לחלוק לב אל אמרי פיך. [15] אל תן לחלוק לב אל אמרי פיך. [16] אל תן לחלוק לב אל אמרי פיך. [17] אל תן לחלוק לב אל אמרי פיך. [18] אל תן לחלוק לב אל אמרי פיך. [19] אל תן לחלוק לב אל אמרי פיך. [20] אל תן לחלוק לב אל אמרי פיך. [21] אל תן לחלוק לב אל אמרי פיך. [22] אל תן לחלוק לב אל אמרי פיך. [23] אל תן לחלוק לב אל אמרי פיך. [24] אל תן לחלוק לב אל אמרי פיך. [25] אל תן לחלוק לב אל אמרי פיך. [26] אל תן לחלוק לב אל אמרי פיך. [27] אל תן לחלוק לב אל אמרי פיך. [28] אל תן לחלוק לב אל אמרי פיך. [29] אל תן לחלוק לב אל אמרי פיך. [30] אל תן לחלוק לב אל אמרי פיך. [31] אל תן לחלוק לב אל אמרי פיך. [32] אל תן לחלוק לב אל אמרי פיך. [33] אל תן לחלוק לב אל אמרי פיך. [34] אל תן לחלוק לב אל אמרי פיך. [35] אל תן לחלוק לב אל אמרי פיך. [36] אל תן לחלוק לב אל אמרי פיך. [37] אל תן לחלוק לב אל אמרי פיך. [38] אל תן לחלוק לב אל אמרי פיך. [39] אל תן לחלוק לב אל אמרי פיך. [40] אל תן לחלוק לב אל אמרי פיך. [41] אל תן לחלוק לב אל אמרי פיך. [42] אל תן לחלוק לב אל אמרי פיך. [43] אל תן לחלוק לב אל אמרי פיך. [44] אל תן לחלוק לב אל אמרי פיך. [45] אל תן לחלוק לב אל אמרי פיך. [46] אל תן לחלוק לב אל אמרי פיך. [47] אל תן לחלוק לב אל אמרי פיך. [48] אל תן לחלוק לב אל אמרי פיך. [49] אל תן לחלוק לב אל אמרי פיך. [50] אל תן לחלוק לב אל אמרי פיך. [51] אל תן לחלוק לב אל אמרי פיך. [52] אל תן לחלוק לב אל אמרי פיך. [53] אל תן לחלוק לב אל אמרי פיך. [54] אל תן לחלוק לב אל אמרי פיך. [55] אל תן לחלוק לב אל אמרי פיך. [56] אל תן לחלוק לב אל אמרי פיך. [57] אל תן לחלוק לב אל אמרי פיך. [58] אל תן לחלוק לב אל אמרי פיך. [59] אל תן לחלוק לב אל אמרי פיך. [60] אל תן לחלוק לב אל אמרי פיך. [61] אל תן לחלוק לב אל אמרי פיך. [62] אל תן לחלוק לב אל אמרי פיך. [63] אל תן לחלוק לב אל אמרי פיך. [64] אל תן לחלוק לב אל אמרי פיך. [65] אל תן לחלוק לב אל אמרי פיך. [66] אל תן לחלוק לב אל אמרי פיך. [67] אל תן לחלוק לב אל אמרי פיך. [68] אל תן לחלוק לב אל אמרי פיך. [69] אל תן לחלוק לב אל אמרי פיך. [70] אל תן לחלוק לב אל אמרי פיך. [71] אל תן לחלוק לב אל אמרי פיך. [72] אל תן לחלוק לב אל אמרי פיך. [73] אל תן לחלוק לב אל אמרי פיך. [74] אל תן לחלוק לב אל אמרי פיך. [75] אל תן לחלוק לב אל אמרי פיך. [76] אל תן לחלוק לב אל אמרי פיך. [77] אל תן לחלוק לב אל אמרי פיך. [78] אל תן לחלוק לב אל אמרי פיך. [79] אל תן לחלוק לב אל אמרי פיך. [80] אל תן לחלוק לב אל אמרי פיך. [81] אל תן לחלוק לב אל אמרי פיך. [82] אל תן לחלוק לב אל אמרי פיך. [83] אל תן לחלוק לב אל אמרי פיך. [84] אל תן לחלוק לב אל אמרי פיך. [85] אל תן לחלוק לב אל אמרי פיך. [86] אל תן לחלוק לב אל אמרי פיך. [87] אל תן לחלוק לב אל אמרי פיך. [88] אל תן לחלוק לב אל אמרי פיך. [89] אל תן לחלוק לב אל אמרי פיך. [90] אל תן לחלוק לב אל אמרי פיך. [91] אל תן לחלוק לב אל אמרי פיך. [92] אל תן לחלוק לב אל אמרי פיך. [93] אל תן לחלוק לב אל אמרי פיך. [94] אל תן לחלוק לב אל אמרי פיך. [95] אל תן לחלוק לב אל אמרי פיך. [96] אל תן לחלוק לב אל אמרי פיך. [97] אל תן לחלוק לב אל אמרי פיך. [98] אל תן לחלוק לב אל אמרי פיך. [99] אל תן לחלוק לב אל אמרי פיך. [100] אל תן לחלוק לב אל אמרי פיך.

מכדי תנא ממתני סליק. תמ"ל דקיימת לן (ס"ו דף ז') דבמה מסכמות לין סדר למשנה ה"מ לענין מחלוקת ואמר כך כתם מרבי לא שנה למאמריו המסכמות על הסדר אבל אחר שנגמרו סדרן על מנהג הבריות ז' אחר ע"י: **חייב** על הראש מומס. כראה דתמ"ל דעל הקון חוט חייב אלא בחמר כאחמר כמ' בחרת דמסנה (דף מ"ו) דבעי ניעוח שיש בו בשמחה* הקפה הראש חייב בב' ג' מיתים (מיר דף מח: ומס) דקאמר לי כחיב ראמו ולא אקו ודחי לא דמעמה ומעמה דהקפה כל הראש שמיה הקפה ואמרי כחיב מגלן ולהבי כחיב אקו ולי לא מחייב בהקפת הראש אלא בחמר ליב שמיר שמעיע מראשו דגיעה מוגרע בחמר מדאמר רחמנא דעבה המוגרע דמי לו הקפה והא דקאמי בחוספתא דמטות בני ראש דאיי חייב עד מיקיבוט בחמר איכא דאמרי מאי חמר כמין חמר כראשכמן פרק ב' (מיר דף מ:) דאמר ר' מיקל אומר כל נוטו בחמר ומפרש המס כמין חמר ולכא בחמר ומיתר דהקפה בראש שמיה הקפה ואמרי מגלן

ספר בתורה יוסף

שאלות יד סימן א ותשובות

סימן א שאלה

דמעשה שהיה אים הישראלי שנכנס לבית הספר להסתפר ומלא שם את חברו אים משח"ת וכשנילה הישראלי את ראשו ראשו המשח"ת וחרה אפו על כי פאתי ראשו היו מרובין ויפתח את פיהו וכה אמר לישראל מהוע ככה עשית לגיית ברכה ורבוי פאה על ראשך שלא לגורך ואין אתה אלא כמחמיר על עצמך כאחר החמורים וכשנגה קיבל אים הישראלי את נערת המשחי"ת ולא זז משם עד שהשחית וגלח את פאתי ראשו בתער עד שלא הגיח ברחב אצבע קטנה הן אחר הן יאר ויהי מירוי עברו אים הישראלי ביום שבת קדש קרב אצלי ואביט אל מראהו וראיתי כי כשתמו פניו כתמול שלשום ואתנכר אליו ואדבר אתו קשות ויהי כשומעו ויסח את קולו בבכי ויאמר הנחם המשחית השיאני כו' והן פתה לשא"ל הגיע אים הנקף לבקש את דבר ה' מה פשעו אם עבר אלו ממש אז מידי אסירא לא יאכל אז אים אין בו עון אשר חטא כיון שהגיע מעט מזער ובמה יזכה נער את ארחו בקיר ואלה המשבעים יורנו את הדרך ואת המעשה אשר יעשון

תשובה

הנה כי עיקר דין זה הובא במכתב בשלחן מלכים בי"ד סימן קפ"א עליה"ם מ"מ לא פורש בפירוש כל צרכינו במדבר כרס עיקר צורכי אציב לדמות פרטיה כש"א ולהרחיב הביאור במוכאו ומובאו לקיים ולאשר דברי השלחן ולהוכיח במיבור ותלמוד גדול המביא לידי מעשה

והא לך לשון השלחן סימן קפ"א שיעור הפאה מכנגד שער שעל פיאתו ועד למטה מן האוזן מקו' שהלתי התחתון יצא ומתפרד שם וכל רוחב מקום זה לא תגע בו יד. עכ"ל מלשון זה עדיין לא פורש מה יהיה שיעור הרוחב ממש והאורך על רגל אחד אם לא שנביא מולא הדבר מראשי ותמא אקרא קאי ואי בעית אימא קרא ואי בעי אימא מברא כתוב בתורה לא תקיפו פאת ראשכם ולא תשחית את

פאת זקניך כתב רש"י ז"ל וז"ל בפ' קדושים לא תקיפו פאת ראשכם זה המשוה לדעיו לאחורי אזנו ולפיאתו ומלא הקף ראשו שנגל סביב שעל אחורי שער אזנו עקרי ולמעלה מלדעיו הרבה עכ"ל וכתב עליו הרא"ש ז"ל וז"ל לא תקיפו פאת זה המשוה לדעיו כו' כו' כדתניא בסרק הנוקין פאת ראשו סוף ראשו ואיזהו סוף ראשו זה המשוה לדעיו לאחורי אזנו ופיאתו פירוש מה שאחר הכתוב לא תקיפו פאת ראשכם אין הכונה בו רק על השחתת לדעיו כאילו אחר לא תשחיתו לדעיכם וזהו שנאמרו בתורת כהנים פאת ראשכם סוף ראשכם ואי אלו אלו הן הלדעים מכאן ומכאן ומה שקיל הכתוב השחתת הלדעים פאת הראש הוא מפני שסוף הראש הוא סוף עיקרי השער שנפרחת וסוף עיקרי השער שבאחורי האזנים לסוף עיקרי השער שבאחורי הקדקד כי משם ולמטה שער העורף הוא ולא שער הראש דעורף לגבי לוחר קלי שסוף הגלגלת שאחרי ראשו הוא מכוון כנגד סוף עיקרי השער שעל המצח ומלא שכל עיקרי השער הם נעוצים בסוף הראש בעגול חוץ מן הלדעים שהם יורדים מכאן ומכאן ומעכבים את העגול שבלדעים מכלל הראש הן והם מחוברים ללחיים שהרי הקטן אחרי לדעיו

מלחין שער כמו הראש וכשיתחית שער הלדעין בתער נשאר כל ראשו מוקף סביב כעגול כו' עכ"ל רש"ם עוד אריכות לשונו אשר בדברו מערי"ב ערבי"ם

נקטינן מדברי הרא"ש ז"ל כי שיעור מילתא כי הקטן אחין לו זקן לדעיו מלחין שער ואם כן ממנו נקח כי עד מקום שכדע הקטן יורד בשערו אם כן רצה הקב"ה כי מדם ממטה למעלה נקרא פאת הראש ממה שלמטה שער ראשו עד אזנו מקום לא למעלה ולא למטה ואף גם כי אחר זמן ילמת זקנו מכל מקום כבר מדע לו עד היכן היה עוגעת שער לדע ראשו מבחרותו ומלא שימן ראשו לפאה מהיכן מתחיל חיסורו משערות אחרונות של מעה בלדע הנערים ובחורים לפי כחן שכל הפוגע בו מתחיל בחיסור לאו ממטה למעלה כו' ועיין בקרבן אהרן כו' יע"ש

הנה מתוך כל האמור לשון רש"י והרא"ש ז"ל נתבאר כי כל מאי דקפיד קרא בלא תקיפו היינו מקום שהוא לדעיו ויהיה כל ראשו מוקף בעגול אבל כל שמגיע מעט מזער בעניין שלא יהוה הא מיהא קיים לא תקיפו דהרי לא הוה כל לדעיו וכמו שכן נראה מן הגמרא בפ' הנוקין דף ע"ב וז"ל תנו רבנן פאת ראשו סוף ראשו ואיזה סוף ראשו זה המשוה לדעיו לאחורי אזנו ולפיאתו עכ"ל

וכתב רש"י ז"ל ואיזהו סוף ראשו בלא זיזה עניין יהא מקיף סוף הראש שיהיה חייב בכל תקיף המשוה לדעיו לאחורי אזנו ולפיאתו אחרי אזנו אין שער כלום וכך במלחו אין שער כלום אבל בלדעיו שבאמצע יש שער ואם הוא משוה ומוטל כל השער שבלדעיו לאחרי אזנו ופיאתו זהו מקיף כל הראש עכ"ל ולעיל מזה שם במתני' ד' ך ע"א פרש"י ז"ל חייב על הראש על הקפת הראש חייב כ' מלקין דאתי פאות יש לו לראש שהראש בשתי חתיכות מקום הסיפר חתיכה אחת ומקום הפנים והזקן חתיכה אחת ופתחבורת זו עם זו בצד האזן מלפניו מקום שלעוזין שבפלא ושם נקרא פיאה שסס סוף הראש מקום חיבור הפרקים ונמצא שיש לו שתי פיאות לידעת מכאן ולידעת מכאן עכ"ל

הרי דכל עיקר איסור לאו פאת הראש אינו אלא מקום משוה לדעיו מכאן ומכאן אבל אם גלח והולך כל שאינו משוה בשוי ממש עד אחורי אזנו ופיאתו עדיין אינו בחמור לאו ומלקות וכן נראה מדברי רש"י ז"ל שדקדק לכתוב ואם הוא משוה ומוטל כל השער שבלדעיו עי"ש מלשון רוקא אם מוטל הכל חייב ואם לאו עדיין אינו בלאו כלל ולפי זה מוכח לפוס ריהעא דאין שעור לפאה מכל כל בין מלמטה למעלה בין באורך בין ברוחב מבין פרקי ריסא דהיינו מקום הכדע דהיינו מנגד המצח דהיינו פדחת עד אחורי האוזן מ"דברי בשוי תליא מילתא כו' ולפי קליפת דעתי נראה דיש שעור רב ופלוס בפאה מהאי ליסנא דגמרא ואדרבא משם ראיה מדקתני המשוה לדעיו לאחורי אזנו ולפיאתו והרוחה יראה כי מה צורך לתלמודא לומר שתי לשונות אלו לאחורי אזנו ופיאתו כי אם איתא דבשוי דוקא תליא מילתא וכל שמוטל ומגיע מעט מזער שלא יהוה בשוי עדיין לא עבר א"כ אמאי נקט שתי מקומות ושתי מדרים לומר לומר ראיזהו סוף ראשו זה המשוה לדעיו לאחורי אזנו אבל המשוה לדעיו לפיאתו והוה אז משמע מינה כי כל מה שנוטל זהו לך פטור כל כמה דלא משוה לאחורי אזנו אז לפיאתו אלא ודאי מדרייק תלמוד גדול בלשונה ומנה וכדרש השוי זה יהוי לאחורי אזנו ולפיאתו דהיינו מלאו"ב תרתי בשוין בין שמגיעה רוחב הפאה והתחיל לשון מאחורי האוזן עבר ובין שמגיעה הרוחב והתחיל לשון מנגד פדחת כל שנוגע בשתי מקומות הללו ברוחב מאחרי אזנו אז מפיאתו טובר על לא תקיפו לשוי דקפיד קרא בכי

מכאן

ספר בתורה יוסף

מכאן אז מכאן וכל שהתחיל להשות בשום ענין מרחבו אפילו שנטל מעט עובר בלאו וחייב מלקות מן התורה כדברי רש"י ז"ל ואין קושי ממה שכתב רש"י ז"ל שם שרמזתי שכתב ואם הוא מצוה ומוטל כל השיעור כו' כי פירוש רש"י אדרבא איסכא ים לומר כל שער שמוטל מלדעיו להשות הרי זה מקיף כלומר כיון דאזיקן דניקיט בגמ' שתי מקומות בענין השוו אם כן נעל דלת ואשר כל רוחב מקום זה וכל שמצוה ומוטל כל השער אזן דוקא השיער אלא כל שיער שיהיה מלדעיו אז מאחורי אזנו התחיל אז ממלאתו התחיל בכל מקום שיטול שער מלדעיו הוי מקיף כו'

ובזה ניחא לי לתמיר דים עוד ראיה ברורה מן התוספתא שבביאה השמ"ג לאוין כ"ו ז"ל אם תולש שתי שערות וחייב משום מקיף עכ"ל ואם איתא דכל כמה שאינו מצוה הכל אינו חייב דהא מיהא הכא מקום אם כן איך פסיק ותני זאת התוספתא למימר בתולש שתי שערות חייב משום מקיף הרי אפילו יתלש חמשים שערי אז מאזנו אלאה אז מפרחתו אלאה עדיין כשאר קצת מקום שיעור גדל פרע ואם הוה אלא ואחי מן האחורי אזנו עד פרקי ריאה דמחוי רב שבת פרק הלוקח דף ח"ך ע"א דהיינו לדעין דהיינו מקפחת מקום שמפריד הבשר על גבי המלח שים שם חדין ניכר ונראה לעין כל משם הוא מתחיל שעורו של פאה עד אחורי אזנו כל שתי שערות ראשונות שנוטל אז מכאן מלד אזנו אז מכאן מן חדין שבפרקת הרי עובר בלאו ומלקות בעיל דכל שהתחיל לשות כמו שהשוה דמי מתם כו'

ועוד י"ל דלעולם אפילו שער אחד וכמו שכתב שם הרמב"ם מי"ג דעכ"ום דין יו"ד ראש ליקט אפילו שער א' לוקה וכמו שכתב גם כן פ"ה דמזירות דבשער א' לוקה יע"ש ומאי דנקט התוספתא שתים היינו משום דעיקר התוספתא מיירי ביום טוב והכי הוי נמתן התוספתא שם במכות במקומה יש תולש שתי שערות ועוד משום לי' דברים משום מזיר ומלמרע וי"ם ומקיף עכ"ל ואם כן לעולם למקיף ומזיר לוקה אפילו באחר אלא משום דשיעור שבת וי"ם הוי בשנים נקט התוספ' דאי הוה משום מקיף ומזיר לבד הוה נקיט אחת ובזה יתיישב קושית ב"ח מימן קפ"ח על הרמב"ם שנבי כפירש דברי הש"מג על הרמב"ם יע"ש ודוק

ואין קושי דלפי זה אפילו שתלש שיער אחד משום דבשער אחר לא מכנרא מילתא אבל בשתי שערות מכנר' מלתא לזה נקט דוקא שתים וכל שיעורין שנתנו חכמים הוי בענין דמכנרא מילתא וכמו שכן יתבאר עוד מדברי הפוסקים שיבואו לקמן כו'

הרי לך בהדיא מפורש יוצא מן הגמ' כי כל מקום רוחב הפאה מן הפרחת מן החרין של שער עד אחורי האזן הוא בלאו גמור ומכאן ראיה להופיח לר"ל איך עבר על לאו הנש שהוא בינו לא העביר תער על פאתי ראשו אלא הגוי הסבר נילאו מכל מקום אע"פי כן חייב כי שנינו שם בפ' הלוקח דף ע"ב ואחד המקיף ואחד הניקף ב' חייבים מלקות בהזמין הניקף עצמו כמו כן הכא שמסייע ואין לך מסייע גדול מזה שאומר בפיו גלחני את פאת ראשי ומעטה במישוש ואינו חייב מלקות אינו יכול לומר המחית האומר אלי הגיחני כי אין אליו לדבר עבירה לדברי הרב ודברי התלמיד דברי מי שמעין אלא אדרבא המחית האומר להמחית פטור מדין לאו ומלקות הנש כי עונו יאא כו'

וגם לענין האורך אל הפיאה גם כן ניכר שעורו לפי האומר כי אפילו שתלש שתי שערות מלמעלה למטה הרי זה ואחי עבר על לאו כפירוש ואפילו אם תלש ממעה למעה אתים מתקום חבור הלחי דהיינו ממקום שכל שער ראשו בלדעיו בשערותו אחז היה ניכר לכל אם תלש אתים משם חייב ג"כ אע"פי שעדיין לא הגיע עד מעלה מעלה דהאי מצוה לדעיו לאו דוקא עד שיגיע הכל בשלמות אלא כל שמצוה ומתחיל הן מכאן אז מכאן הרי הוא בלאו

ובזה יערב לך דברי הרב חקי דעת בחות ג' דף י"ו בענין שיעור הפאה וז"ל והאר"י ז"ל היה מוהב בענין פאת הראש שהיה מניח כל רוחב הלדעים שהוא כל השיעור שיש מן האזן עד שלים המלח שהוא מקום החלק שיש בראש משני לדי המוח ומפסיק בנתים ובגובה היה מניח בשיעור הם יקימו האזנים לתעלה בראש עד אותו מקום ויותר מעט למטל' כו' וגם היה מניח הפאה של ראש לגדל ולא היה חותכן רק עד שיגדילו כל כך שיכנסו למטה במקום שער הזקן ממש אחז היה חותכן עד אותו מקום שמשם ולמטה לא יקרא פאת הראש עכ"ל ויע"ש

הרי לך בהדיא שיעור רחב ואורך מכל מי ולא כאחר שום מפק כלל ואם כן ראוי לזרוק מרה על הפוחת משיעור זה בכיוון כי הרי הוא בלאו

ואל נא אחי תרפו ותשבוני כי מילי דחמידותא הן הם דברי האר"י ז"ל ונזרת הדין לחוד כי הרי ניכרים הדברים כי דברי האר"י ז"ל אינן כאן אלא מלד הדין בלבד כי לו פורש עיקר כונת מלות פאה ולזה רמיז עליה ונתן מימן בתוך מימן ברוחות הפאה לבל יכשל שום אדם ולשקוט עורים כו' וכמו שכן ראה תשובת הגמ' לפי מה שפירשתי לעיל דאם איתא דכל המסייר אינו עובר אם כן למה נקט אחורי אזנו ולפרחתו הרי בחדא מנייהו מני ועוד כי מה יענו שפתותיו בלשון התוספתא דקתני דהתולש שתי שערות חייב והיכי משכחת לה אם לא כאחר דברמו כו'

ואחרי הרב ז"ל קם כמוהו ונתן בקולו קול עוז להמציא ברוב עוז הדרת מלך בחמדה גמוזה אלו הר"ב חמדת ימים בחלק שבת דף כ"ה תאחר ופירש השיעור אל הפאה קרוב ללשון זה אל האר"י ז"ל וז"ל ושיעור הפאה רחבה מהאזן עד אלים המלח ושיעור גובה מלמעלה מעט יותר מגובה האזן אם תתפשט מחפיפתה ומלמע' עד אלא תכנס בשערות הזקן כמ"ש סוד הדבר בתירוא דבמת יע"ש ואח"כ האריך להוכיח בשבש פיו על בוערים בעם ופריצים שעברו על איסור זה וכתב בשם המקובלים כי בשביל זה בא בגלגול פרות ואמתכו הקרא אל תקיפו פ' לת ר' אשכם ו' לא ת' שחית ראשי תיבות פרות והאריך להוכיח כאיסור במתק לשונו כי"ל דבריו אחת ולדק ובדברו משרי"ב ערבי"ם ויע"ש

ואין ספק כי מאי דכתבו האר"י והחמדת ימים בענין הגובה מעט למעלה מן האזן ולא מגובה האזן ממש בלבד היינו מפחד ה' ומפחד שיעור התוספתא דקא פסיק ותני דבתליסת שתי שערות חייב ומקרי מצוה לדעיו בין ממטה למעלה כין ממעלה למטה אם כן אם יאמר מגובה האזן אם כן לשעמיס האזן מחופפת קצת מן הקצת והשיעור של השברת הלאו הוא במעט מזער אם כן לזה בהאי מילתא מרב לו להחמיר קצת לדבא שתי שערות יותר בגובה האזן וכל כי האי גוד ערוה הוא אבל ענין הרוחב והאורך מקום זה שעור יש לו כאמור כי כל רוחב מן חדין המלח עד אחורי אזנו בזה אין להתפק כי ראי בתליסת שתי שערות עבר על לאו אחייב מלקות כו'

ואבינו הר"ן פתר עזרת אבותינו הר"ם במו"ל ומיעתיה כתב הרמב"ם פי' במהלכות עכ"ום ז"ל ופאה זו שמניחין בלרש לא נתנו בו חכמים שיעור ומעמנו מקוינו אלינו מניח פחות מארבעים שערות עכ"ל ומפתי' ערבה לי לומר כי נכון הדבר וקרוב להיות שיעור זה אל הרמב"ם לשיעור

האר"י וחמדת ימים ז"ל כי אם נספור במנין הטערות אחד
לאחר במנוי מקום ארבעים טערות יהיה מקום ד' אלבעות
בקירוב כאחר דקדקי ומניתי אותו במחט וקרוב לשמוע כי
ארבעים טערות מן האוזן לרוחב עד המלח קרוב שיבא על
נגד החרין הכדע בקרוב כו' וזהו טעורו שלמדנו לעיל מן
הגמ' ומאי דנקט הרמב"ם ז"ל לא נתנו חכמים טעורן היינו
קובעת דמילתא הכי הוי כי לא נתנו חכמים שיעור מפורש
ממש אלא הוי דבר הלמד מעצמו והמיחו הדבר בפשיטות ולזה
גזר אומר לענין הפחות ולא למעלה כי לא יפחות מארבעים
טערות כי ואלו הפרחת לא יפחות יותר מזה דברי ה' זה
קרוב לשלש המלח האמור ואם יפחות מזה ואלו עבר על לא
תקיף כו' ואגב יתישב מה שהביא הרב כמף משנה ז"ל מן
הגמ"ג מן התוספתא לעיל דלפי האמור אין קושי מן
התוספתא וש"ם ואם כן לפי זה טעורו של הרמב"ם ז"ל
ברוחב השיעור מיירי ומאי דלא קאמר שיעור האורך אז
משלו אז מן המעוטה היינו מהוס דבאורך מנכרת מילתא
מיהא ממקום שהגשר גדל פרש לדע אלו עד אחורי אזנו וזהו
דאלי פשיט ליה ויש לו בריאה ומודע לעין כל וברוחב דוקא
הוא מקום לפרש טעורו המעט הוא אם רב כו'

נמלא כי לדעת הרמב"ם ז"ל ג"כ מסכים הולך לשיטת
האר"י ור"י ז"ל קרוב מעט וא"כ לא"ל אלא הניח
פאתו כי אם קרוב לרוחב אלבע קטנה א"כ ואלו לדברי הפוס'
הללו עבר על לאו גמור ואפילו לדעת הרמב"ם דקאמר דלא
יפחות מן ארבעים טערות והוי קרוב לארבע אלבעות והרוצ'
להאמין יאמין ואם לא יטול מחט בידו ויספור ויקנה מ"
טערות עד סדר רוחב הפאה ויעמוד שיהיה קרוב לארבע
אלבעות כו'

ומה מאד תמהתי על מרן בית יוסף ז"ל בכתב בסימן
קס"ח כי טעור הרמב"ם הוא דבר מועט והרואה
ירואה כי ר"ב הוא ולא תענה על רב וז"ל הבית יוסף ז"ל
בסימן קס"ח אבל מה שיש לדקדק בדברי הרמב"ם הוא לפי'
דגרסי ארבע טערות הוא שיעור מועט ביותר ואפי' לספרים
דגרסי ארבעים טערות אכתי הוי טעור מועט ורש"י כתב
בעוף מכות גבי פאת דזקן ה" פאות יש בזקן אחד למטה
מן האזן מקום שהלחי התחתון יוצא ומתפרד שם ושם נקרא
פאה בחורו של לחי שבולט לאחר שם מתחלי הזקן וכל שלמע'
עד הגירעא בכלל פאת הראש הוא ואלו דתנו רבנן פאת
ראשו מוף ראשו ולאיזהו מוף ראשו זה המשוה לדעיו לאחורי
אזנו ופדאתו ושם כתב אחורי אזנו אין שיעור כלום וכך
במנחו אין שער כלום אבל בלדעיו שבאמצע יש שער ואם
הוא משוה ונוטל כל השער שבלעליו למדת אחורי אזנו זהו
מקיף והשער זה רב הוא ואין ערך עם הארבעים טערות
ומיהו אפשר דהרמב"ם לא יהיב טעורא אלא לרוחב ולא
לארכה ורש"י לא מיירי אלא בטעור ארכה אבל בטעו' רחבה
לא מיירי עכ"ל

ונורא אלא נמצאתי אין מה קושם מרן ז"ל קס על הגליו
כי טעור הארבעים טערות הוי טעור מועט הא
אנן קא חזינן בספירה כי רב הטעור קרוב לארב' אלבעות
ומשמע יש לומר כי אע"פי שרב הוא טעורו של ארבעי' טערות
מ"מ לפי טעור אחורי אזנו עד פרקי וחרין האלמ הא מיהא
הוי פחות יותר מזה הטעור מן שלש המלח האמור וכיון
דהוי פחות ממנו א"כ נגרע טעורו מלשון רש"י לזה כיחא
ליה למרן להביב עליו כי הרמב"ם מיירי בענין רוחב ורש"י
בענין אורך ולא קאו הטעורין ההדדיה כו'

ולפי האמור כיון דארבעים טערות הוי רב טעורו א"כ
קרוב לומר כי מבר ליה ג"כ כפירש"י אלא אם
איתא לא יפחות יותר מן ארבעים טערות כי זהו עיקר לדעי

הגרלה מתם אע"פי שמלשון לדעיו של רש"י הוי יותר קלת
מ"מ הוי מעט מלבר הנמי בנים ומ"כ נוכל לומר דהאי
טעורו של רש"י ז"ל בעי ג"כ הרמב"ם אלא אלא יפחות מן
הארבעים ומאי דנקיט בתוספתא התולש אתי טעורו' מבר לה
דמן הארבעים התולש חייב כי מש מנכרת מילתא דלדעיו
כי אעפ"י דמן חרין ופרקי ריאה מתחיל מ"מ אתם לא גיל
פרש ראשו אם יעזבנו ולא מנכרת מילתא אלא מן הארבעי'
ואילך לזה אז לוקה מהוס מקיף וא"כ אין לנו לורך לחוש
ולומר דרש"י לא מיירי בענין הרמב"ם אלא הרמב"ם מיירי
ברוחב ורש"י ג"כ מיירי ברוחב ומאי דיתירא מילתא דרש"י
היינו מהוס דהרמב"ם נקיט בטעור אלא יפחות ממנו ורש"י
נקט תחלת הטעור והוי הכל כענין אחד ויע"ש ודוק ותשכח
ולפי זה ג"כ תוכחת מגולה לנדון דידן כי כיון דלא
שביק ליה אלא כמלא רוחב אלבע קטנה ה"ן
חשר א"כ ודאי עליו אמור לא היסכי יש שמי טעור בין לדברי
רש"י והרמב"ם מ"מ טעורו של ארבעים טערות של הרמ"בם
לא קיים ולדעת הרמב"ם הרי עבר כל שכן לדעת אחר מפרי'
ולא יהיה זה אלא כעובר על דברי חז"ל הא מיהא מדי
אמורת לא אלא נקי לביתו כו' וכפרה בעיא כו'

ועדיין יש לבטל דין לחלוק מהה שכתב מרן ב"י ז"ל שם
קרוב לשון דבמחוך ז"ל ומ"מ משמע דלא מתפר
לגלא קלת מרחבה של פאה דהא כיון שמשייר מקלת הדי
אינו משוה לדעיו לאחורי אזנו ולפחיתו וקלת יש לדקדק כן
מדברי רש"י שכתב ואי הוא משוה ונוטל כל השער שבלדעיו
משמע דוקא בשלא כולו הוא דאחר אבל ליטול קלתו שרי
דבכ"ג אפילו שיטול קלתו עדיין אינו משוה לדעיו לאחורי
אזנו ולפ"ז אתו עד שיטלנו כולו עכ"ל א"כ הרי פתח פתוח
אלא הבטל דין לחלוק כי כיון שאינו משוה כל לדעיו ובאחר
לו עדיין שער עדיין לא עבר כלום כו'

אפילו הכי אמן קא חזינן גם לדברי מרן עבר ע"ל לאו
בג"ד כי כל עיקר שורשו של מרן מי שהכריחו
לבא על זה הוא משום שראה שנוי בין הרמב"ם לרש"י ז"ל
כי בערך לשון רש"י לארבעים טערות של הרמב"ם הוי מועט
טעור הרמב"ם ולפי זה הוכרח לומר דלא מתפר לגלא מרחב'
כל שמשייר היינו שישייר ולא יפייר בפחות מן טעור כ'
טערות דהיינו קרוב לארבע אלבעות דהוי המועט מן רש"י
שרש"י טעורו למעלה ממנו ומכאן אלא פתח פתח מרן ז"ל לחלק
ולומר דגרסה ואינו גרסה דלא אתפר לגלא מרחבה ולעולם
ואלו דלא יפחות ממעט טעורו של הרמב"ם דא"כ אמאי
אפילו מעט כמלא אלבע קטנה א"כ אמאי הוצרך התלמוד
למימר המשוה לדעיו מאחורי אזנו ולפדאתו לימא המשוה
לדעיו לאחורי אזנו כאמור לעיל וגם מה יעבו לתוספתא
דלעיל התולש אתי טערות אלא ואלו טעור רב הוא מן אחורי
אזנו עד נגד הפרחת ולפחות לדברי הרמב"ם דבר הנזכר
הוי קרוב לרוחב ארבע אלבעות כי אמש ניכר פרש גיזל
הטער אם יעזבנו מה שאין כן מתחלת חרין המלח פרקי
ריאה אם יעזוב אמש מקום היותר אל אלקי אחורי אזנו לא
יאלא אם שיגדל הפרש אבל הא מיהא יש אם טערות קטנות
וא"כ לדברי הגמ' דקאמר עד הפרחת א"כ מתלת טעורו מאם
הוא מתחיל ונם הרמב"ם יסבור כן אך דאם כלא לפתו' מעט'
דבאותו מקום התחלתו אינו ניכר אם שיעזבנו מ"מ לא יפחות
מן ארבעים טערות לרוחב וא"כ כשכתב הרב מרן דמשמע
דלא מיתפר לגלא מן הרוחב היינו מן טעור של גמ' ורש"י
להרמב"ם אבל פחות מטעורו של הרמב"ם ודאי בזה לא נגע
ולא פגע ואע"פי שדבריו קלת מוטין לכאן ולכאן מ"מ מתוך
עיקר דבריו משמע כי מכח שנוי של הרמב"ם נכנס בזה אם
כן באותו שנוי יוכל לומר דלא יתפר לגלא ומה שדקדק לשון

רש"י ודאי אינו מכריח מכח לשון הגמ' אינו מובנו ממאי דנקט אתי מכריס בגמ' וכמו שפרשתי כונת רש"י לעניל אחורי אזנו ומרחתו כו'

ח"כ מכח זה יפתח פיהם של דוברי כזב אחר פיהם דבר שוא כי שעור הפאה מעט מלטר ח"ו ולא דברו מרן ומיעתיה במעוט בתלבע קטנה שלא עבר כי ודאי לא ניחא ליה להאדי לפרוץ גדר גלוי כאה זאת מלבד כי כבר גזר אומר מרן ז"ל הה וכתב ורחה דכיון דמפקא דאורייתא הוא יש ליזהר מלגלח הלדעים מכנגד שער שבפדחתו ועד למטה מן האזן כו' וכל רוחב מקום זה לא תגע בו יד ובודאי כי עיקר הפסק אינו אלא משעורו של הרמב"ם ז"ל ולמעלה ביותר ומשם ואילך בספק מוטל אבל בלמטה ובאחות משעור רוחב הרמב"ם ודאי אין כאן ספק וצריך להחות מחאה גמורה בחזק יד כי כל אים אשר ימרה את פיהו יעבור על לאו ואפילו בלמעלה יוכל להוכיח כי מי לנו גדול במרן שנתפק בדבר ולא הוכיח הספק לדקדוק שיעורו אם כן החכמה מחין תמלא להלוק עליו ולומר אני אדע ולא אחטא ח"ו ואם כן לפחות מוכר על דברי חכמים כו' ולזה פתח לשונו מכל לדדיו מרן בשלחנו לא תגע בו יד בכל רוחב מקום זה האמור לחומרא כיון דהוי דאורייתא ועשה הכל כאורייתא כדברי התוספתא דפרשתי לעיל כו'

באופן כי בנדון דידן דלא הניח אלא מעט ודאי עבר על דברי חכמים ונשעבר על לאו גמור דמשום זה לא ניכר אפילו מרן בקש"ד שלו דמשיקרא ורחוי שיבקש מליחה וכפרה ויתודה עד ירחמהו עושהו כו'

ואח"כ ראיתי להאחרון תביב הרב בית אדם ז"ל מובב הולך ומסכים לומר כי אם אלא שתי שערות מכל רוחב זה חייב משום בל תקיף כו' ז"ל בקיצור ולא האריך כיון דכל הלשונות כבר הובאו לעיל במכתב בארוכה וזה לשונו אלא צריך להניח כל השערות שגדלו במקום הפיאה בארוך וברוחב ולכן אם אלא שתי שערות חייב משום בל תקיפו כך היא דעת הסמ"ג בחין מפק והב"י הוקשה לו דברי הסמ"ג ולא קשיא מיני כו' ועוד כתב כו' ברין חולם שתי שערות בשבת יש"ם והכי נקטינן עכ"ל ויש"ם בארוך וברוחב הרי לך בהדיא ובפירושא אחמר כל המגבע ותולש שתי שערו' ממקום זה אינן מפק דעבר על לאו ולא אקיפו ומי יוכל לדבר עוד ולהלוק עליו נגד הוראתו ומשפטו ובמקום שהרב ב"י אפשר הכיס כמותו אלא דגזרתו ממך בכמיף דמפקא דאורייתא והא מיהא לא תגע בו יד קאמר ואם נגע שקל יסקל במלקות מאחר דהדי הוא בלאו אפילו אם נאמר דהוי ספק כל שכן במקום דמתברר הספק לדעת הבית אדם ומיעתיה והיורה הוא יורה חכים לחומא ומחטיא בכל אשר תשיג ידו

וגדול התלמוד שמביא לידי מעשה כי אגב זה אגבי הרוחה וכותב דברים שנכתב פקחתי אני את עיני על זה ורחיתי לעצמי כי הייתי מוכלם בעיקר מלוה זאת הגם כי קרוב לשעור הרמב"ם הת מאתי ראשי מכל מקום עדין היה צריך תלמוד זה להביט ולבוא לידי מעשה ואגב צריך לקיים קרא התקהלו וקומו כו' ולכך כל כי האי שעורא עד פרקי ריאה דהיינו מקום מרין שבפדחת לא נמלא כי ומעתה אי אייסר חילי בפ"ה אקייתגיה להוסיף עוד להניח ברכה ביתר שלת מפאתי ראשי לקיים מלוה בתקנה ולקיים מילי דאגות הסמקים הנזכרים לעיל וה' אלהים יעזור לי להיו' מעשי רצונו ולעובדו בלבב שלם ולא נגע לבהלה ולא נבוש ולא נכלם לעולם ועד

בלא תעולה לנתן דיקן כי לדברי הרב בית אדם והרמב"ם ז"ל והתוספת' והתורת כהנים שהביא הרא"ם ז"ל דאמרי

כל הלדעים יש"ם ולדברי הר"ב לחמת ימים והרב חקי דשת ולדעתי שפרשתי קלת פירוש על דברי התלמוד מכל אלו הדברים נראה דעבר על לאו גמור ועל דברי חכמים שגזרו מספק דאורייתא ולכן תשובה בעיא וגם אני אחיילה לאל והוא רחום יכפר עון אלו כיון שהודה והתודה על חטאתו אשר חטא ונפלא לו

הן עתה מאחר שבא ההואל והודה על חטאתו בוודאי גמור וכך אמר בפני אלבה ואשובה ואמיה את פאתי ראשי מכאן ואילך ביתר שלת אמה שהיו מונחין מקדם' דאם ולא אשוב לכמלי עוד אם כן הוא ודאי בעל תשובה והאל ברחמיו יקבל תשובתו כו'

ומכאן מודעת רבא לפי' התוספתא לעיל דלא יאחוז אים בזקנו או פיאתו בחזק יד כן יתלוש בער אחד או שתים דהרי חייב משום מקיף ובודאי כי האזהר' זאת אינה אלא אם יאחוז בכיון דרך כעס או חרון אף וכיוצא אבל אם מורק במקרק וכונתו ליפות צורת פרצוף לכבוד ה' ולכבוד שבת או לכבוד ה' כמו שמצינו בהילל שהיה הולך לתרחץ משום כבוד ה' כי בצלם אלהים עשה את האדם ח"כ זה נ"כ כונתו לתקן זקנו ופרצופו כראוי לכבוד השם ח"כ אפילו אם נפלו שערות ע"י מקרק אין בכך כלום כיון דזה דבר שאינו מתכוין לתלוש ממש והלכה כר' שמעון דדבר שאינו מתכוין מותר וכדאינו בכמה עניני שבת כמו כן הכא ואין להאריך בענין זה להיו דבר פשוט והלכה ברורה וכן אם חופף בפיאה ובזקן בידו ואם חותך בכפריו שנפלו שערות אין בכך כלום כיון דאינו מתכוין ודאי לתלוש או שיפל כי וכמו שכן ראיתי להרמב"ם ז"ל פ"ה מהל' מזיקין דין י"ד ח"ל מזיר חופף על שערו בידו וחוכך בכפריו ואם נפל שער אינו חושש שהרי אין כונתו להשיר ואפשר שלא ישיר אבל לא ימרוק במקרק ולא יחוף באדמה מפני שמשיר את השער ודאי ואם עשה כן אינו לוקה עכ"ל

הרי לך בהדיא דמותר לכתחילה לחוף ולחכוך ביד ובפירון ואינו חושש ואין קושי ממה שכתב ולא ימרוק במקרי' דמשמע דאיכא איסור מיהא לכתחילה הא לא קשיא דשמא זה המקרק דמיירי רבינו משה ז"ל אינו כמקרק שלנו כלל דמקרק דמיירי ביה הרמב"ם הוי בשום אופן דודאי לעולם משיר את השער אבל מקרקות שלנו שהשיניים שלו הם כפרדים ורחוקים זה מזה הוי מפק אם משיר את השער והוי דבר שאינו מתכוין ודאי ומותר ודייקא מלשונו מדקתני מקרק לגבי חפיפה באדמה שמשיר את השער ודאי ח"כ לא קאמר לכתחילה אלא במקרק שהוא דומיא דחפיפה באדמה דודאי קא משיר מקרק נזה יש לו לאסור לכתחילה אבל מקרקות שלנו שאינן ודאי ממש גם לכתחילה פטורין ומותרין כו' אמי

הבעיר פי המדבר יוסף יצחק

דקלי הוי בחזון לילה ויאחזו עיני על מה שכתב אחי ורחם אים חיל רב פעלים פרי לדיק זה שמו לעולם כמה"ר יוסף יצחק הי"ו על אודות איסור הפאה שלא כמנהג איסורו מפורש בהדיא עד כמה הוי החיוב מן הדין והוא שגגת ופירש יפה הגם אחיו יבריו לריכין חיזוק כי מאלינו הם מתחזקי מ"מ מרוב עמותתו שאול אחל האים מה דעתי דעת הדיום בזה וכדי לעשות רצונו חזרתי על הקר"ל ורחיתי שיפה דן את הדין והדין אמת ויציב וקיים ויפר כל מן דין שמוכו לנא שמוכין לעד לעולם ולהיות אחין. הפחדי ממכים לא יכולתי להשתעשע עם כל דבריו לא כריכא אלא לפלפולא מעט מזעי כדי שלא יחשוב הח' הפוסקה"י שלא ראיתי לעסוק במשנתו שלימה וז"ל במ"ם רש"י במכות דף ך' ואם אנוה ונוסל כל השער שבגדעיו כו' זהו מקיף סוף הראש עכ"ל והקשה הח' הכז' הי"ל דמשמע מדברי הש"י ז"ל דאם שייר מן הפאה

בל דהוא זהו שישורו דאין שיעור לפתח עכ"ל ואני אומר דאין מכאן תברא לענין הדין דהרי דברי רש"י ז"ל אינם אלא לענין חיוב מלקות מן התורה אבל חכמים ז"ל הוסיפו על השיעור כדי להרחיק את האדם מן העבירה והיינו לענין שיתחייב מלקות אינו חייב אלא עד שיהא ראוי לאכילה והיכי משכחת לה עד שיהא כל הראוי שיעור כל הנשר אז ואלו חייב מלקות אבל שייר כל שהוא מלקות ליכא דהא מיהא לא הקיף כל הראוי אבל אינו ראוי אינכא אם לא שייר הישור שנתנו חכמים להיינו כמו שכתב הרב ב"י ז"ל בסימן קפ"ח ונראה דכיון דמסקא דאורייתא יש להזהר מלגלח הגדעים עכ"ל ולפי"ז מ"ש הח' הפוסק מר"ו לאם גילח מקצת מן הגדעים דחייב מלקות אינו מודה לו בזה דהרי בהקפ' תליא רחמנא וכל שייר כל שהוא אינו חייב מלקות כיון לעדיין אין כל הראוי מוקפת אמה אין לה אבל אינו אינכא כיון דהוא מפסק

ומ"ש דאחד המקיף ואחד הניקף לוקה יעיין מעב"ת

במ"ש מורינו אור ישראל מוהרר"ב ז"ל בכ"ה לי"ל בהגהת ב"י אות פ' שיטה כו' דנסתם בארה דבמחלוקת היא שנויה אם האי לוקה הניקף היינו מלקות אז מכת מרדות מדרבנן יע"ש

ולפי ע"ד נראה דלדעת כל הפוסקים אין גם אחד שיאמר אם גילח מקצת השער באופן שייר כל שהוא אין שם חיוב מלקות כיון דלא הקיף כל הראוי ומ"מ אינו אינכא ומה שהקשה מעכ"ת מן הגמ' לע"ד נראה דאין כל כך ראיה מהם דמה שנקט הגמ' אתי מדריש הוא מצוי כי שער שאחורי האוזן הוא יותר מעט לגמרי משער המצח ואם היה נקיט הוא מיכייהו הוה אמינא דאינו אינכא אלא מכוון לגמרי המצח או לגמרי מכוון, לכך אחוזן לכך נקט שניהם ומעתה לענין הדין שפסק הח' הנו לענין שיעור הפאה בהא ודאי הדין דין אמת וכך דעתי דעת הדיוט נוטה הלעי' יצחק קרספין

בעלם היום הזה ראיתי מה שרלה אחי יפת הגדול כמה"ר

ילחק קרספין הי"ו להשיג על פלפולי קלת מן הקלת והוא פלאי כי באזני ישמע ולבבו יבין ממאי דקמן כתבי הרב בית הדם ז"ל שכתב בפירוש כי התולע ב' שערות אם חייב כדין תולע ב' שערות בשבת ויע"ש ומכאן מוכח להדיא כי חייב מלקות לבד כי אבר על לאו ולא נאמר חייב בשום מקום כי אם על מלקות וזה פשוט אינם כי בזמנינו אין תלקו' כי אם בנהרין בזמן הבית מ"מ רשומו ניכר בעינן וא"כ לפי זה יהיו לרבון אמרי פי לאחי יפת הגדול בחכמה ובמנין נקוט מיהא טובים הנכים ומסכימים לדעת אחר

סימן ב שאלה

ישראל שבתמד ואחר כמה ימים חזר בתשובה כמיאת וכמי קדם נראה להיות חלקו בישראל ובא אל מקדש ה' והתפלל ויהי במשלם חדשים ויונד הדבר כי הא מיהא אינרא אחזר בתשו' אבל לא אבילה עתה יוריגו מורינו אם מקפיד אבילה אחת לענין מנע ייגו אם אומרו בשתיה משום אלא אבל ויהיה עדיין בחזקת משומר או אינו עושה כלום אבילה אחת לענין זה ואין איסור בשנתו ומהרה ילמח ויעלה תשובתו הרמת"ה ויבא שבמ"ה

תשובה

לפום ריהטא דהאי מילתא היא מרתה לאחורה כי היה מקפיד קלת אבילה אחת כיון אלא מבל כנראה ממה שכתב הטור בי"ד סימן שקכ"ד וזה לשונו בר תושב שקבל עליו חבשה מלות כתב הרשב"א ז"ל שמגנו אמור בשתיה ומתוך כך פסק שנר שמלולא אבל אומר גם כן בשתיה כו' עכ"ל אם כן מדאה דהא מיהא לענין גר מקפיד

לה הבילה משמע דאבילה הוי הקפדה כו' ... ואיברא שכתב הרא"ש ז"ל שאבילה זאת אינו מקפיד אפילו לגר והובאו דברינו שם גבי סימן זה אחר דברי הרשב"א ז"ל ואדוני אבי הרא"ש ז"ל מתיר בשתיה אפילו בשתיה כו' אבל בשלחן הטור לא פסקו כדברי הרא"ש אלא כדברי הרשב"א ז"ל אמורו בשתיה ובקמת דהוי הקפדה ומעתה אתחיל לחלק כפי מה שלקיטו מן הסמים הנראה לי הוא דאין כדון דיקן דומה לאותו דון דאם נאה לגר שקבל עליו שבעה מצות אתם הייגו משום דאנו אמרי אם קבל עליו שבעה מצות הקל אבל גדון דיקן אמרי אם קבל עליו כל התורה כולה בכל פרטיה ולכן נאמר לאין יהיו יהיותו יהיה אלוי בשבילה הוא"ל ודאינו כאר בן כאר היה מקיימת דגא ואם נאה לגר אמר אלא שבל היינו גם כן משום דהוי גר ולא היה זרעו אחר מתחילתו בעינן דוקא שבילה כלי לטהרו אבל זה שהיה זרעו כאר והיה ישראל אלא שהחזיר והרשיע כמה ימים לא מפני כן נאמר דהקמיר זרעו שהיה כאר מימי קדם ולכן לא היה צריך שבילה ובתשובה דוקא מועיל לו ולא יהיה שום איסור במגע יינו והרי הוא כישראל והרי גדולה מזו כתב מהרש"ם ז"ל בחלק יורה דעה סימן ב' לענין בדיקת מכין לבחינה לא בעינן כל כך שיחזור מכל וכל בתשובה אלא אפי' שיהיה עדיין מסופק כיון שאינו הומסומך לבל העברו ובלא יהיה מן מחללו שבתות וימים טובים אם כן לזה אין צריך בדיקה בעינן אלו הרי דחשב לו ישראל קלת לבדיקת מכינו כל שכן הכא וקל וחומר ובן בנו אל קל וחומר דהכא לא הוי מסומך כללולא לגוש שבירה וחזר בתשובה לכל התורה כולה ודאי אלא יהיה מקפיד מנגו כלל מלבד שכבר היה ישראל אמור קדוש לכן ונוגר יש להביא ראיה קלת מן שכתב הרב בעל הלבוש בי"ד סימן קכ"ד סעיף ה' וז"ל ישראל מחוך בעורלתו אינו עושה יין נסך אלין הנמיך תלוי בשילה אלא בכונת הלב וזה אע"פי שהוא מחוך בעורלתו לבו לשמים אבל מומר לע"ז אע"פי שהוא מהול מנגו אסור כמו בשל עכ"ום ולבו בע"ז מיהו נראה לומר שגם בתשובה כו' עכ"ל הרי נתן לבו בכלל אחד דיסוך אינו תלוי אלא בכונת הלב אם כן הכא בגדון דידן יהוא לעיני הכל אלבו לשמים ואין שום מחשבה בלבו כלל מלבד אחין זה מומר לעכ"ום אלא דוקא לעברות היה דוקא אבל לעכ"ום לא זאת ושוד דגוים שבגינו עכשיו אינ יודעים בטיב עכ"ום כמו שהוא פשוט בשמר מקומות ושוד שהרי כתב אחפילו מומר לעכ"ום נאמן לומר שגם בתשובה כו' ואם איתא דשבילה מעכבתו אם כן היה לומר דוקא שבל כמו שפירש לעיל בכי גר אלא ודאי נראה דשבילה אינו מעכבתו ושוד ואם איתא דשבילה מעכבתו אם כן מאי כוויל לו בחומרו דנאמן לומר שגם בתשובה הא אינו שבל אין מוכיח לו במכין ישראל ואיך תלה בתשובה לימא ליישבול אי בחמן לומר שבל ומיהא נפקא התשובה דהא התשובה אלא ודאי מינקט דוקא לגבן תשובה מעכבתו כי לעיל דשבילה אינו מעכבתו אלא דוקא התשובה מעכבתו והיינו גם כן בכונת לבו ולכן כיון שגם בתשובה אם בן הרי לבו לשמים ואינו מומר בשתיה אם כן אמר לפי זה אל אל

הכא בגדון דידן אינו מומר לע"ז שהוא קל ביותר לעניין זה ובודאי אמרין שום פקפוק בדברי לומר אינו כן כו' כלא דמילתא דרובא דמילתא אלא בכונת לבו לשמים כמו ישראל הרוחה מכל זה נסתלנו בהון דבר ומהרי אינו מומר לע"ז ונם אינו מכוון לשום דבר אלא דוקא לבו לשמים לעפ"י אלא שבל ונוגר אהיה ישראל מתחלה ובדרתי עכשיו בשב בתשו' אמרינן דהוי תשובה גמורה כמו שכבר ידע שתור' משה אמת והשכן הוא שהשמש עליו אשת אחת ואדרבא עכשיו אחר בתשובה שכבר ידע ביותר שהמומרים שם שקר מלומר פעם

ב אחרת

משמים פאת זקנך שאין לה זקן אינה בכל תקיף ומהאי טעמא ודאי עבדים דאינהו בכל משמים את פאת זקנך אינהו בכל תקיף. וטומטום ואנדרוגינוס חייבים לקיים מצוה זו מספק ומכאן אותן מכות מרדות אם עוברים עליה אבל ודאי דאינן לוקין מספק:

ו **כתב הרמב"ם האשה וכו'.** פירוש תחלה כתב רבינו דהאשה פטורה לדברי הכל ואח"כ כתב דלענין איסור פליגי דלהרמב"ם איסורא איכא לאשה להקיף את האיש ואפילו קטן ובספר המצות החיר. וטעמא דהרמב"ם מדחזינן דרב הונא דהלכתא כוותיה דהמקיף את הקטן חייב הנים לאשתו אומה להקיף לבנה ולטייה רב אדא בר אהבה דתקבריניה לבנה וגענש רב הונא דכל יומי דרב אדא בר אהבה לא איקייס זרעא לרב הונא אלמא ליה הלכתא כרב הונא בהא. וספר המצות סברא ליה דהלכה כרב הונא ואף על גב דאיענש אין זה ראיה דאין הלכה כמותו דשאני קלנא חכם דאפילו על תנאי היא בתה:

ז **כתב הרמב"ם שיעור הפיאות וכו'.** והסמ"ג הביא דבריו וכתב עליהם וזה לשונו ואומר אני שיש להחייב בדבר משום דתניא בתוספתא דמכות יש תולש שתי שערות וחייב משום נזיר ומשום מקיף עכ"ל פירוש דבריו דאי איתא דיש שיעור לפיאה כמו שכתב הרמב"ם אם כן קשה הא ודאי דבתולש שתי שערות מן הגדע אינו חייב כמו שחייב בתולש שתי שערות בשבת ובתולש שתי שערות מסיימי טומאה דפיאה ודאי שאני דכיון שהביא השיעור תו לא מיחייב אפילו תולש הרבה שערות אלא ודאי צריך לומר דמיירי במגלח תחלה כל השערות ולא הביא אלא השיעור של פיאה בלבד וקאמר דאם תולש אחר כך שתי שערות מן השיעור שהביא חייב והשתא צריך להתחייב דאם כדעת הרמב"ם דשיעור הפיאה האמת היא ארבע שערות אם כן למה אמר דבתולש שתי שערות חייב הלא אפילו בתולש אחת מן הארבע נמי חייב כיון דלא נשאר שיעור פיאה שצריך להביא ואם תאמר דבתולש שער א' פטור כיון שנשארו ג' שערות אם כן לכתחלה נמי ליבגי בג' שערות אלא ודאי דלא נתנו חכמים שום שיעור לפיאה דלא כהרמב"ם דיש שיעור לדבר אלא צריך להביא כל השערות שגדלו במקום הפיאה באורך וברוחב ולכן אם תלש שתי שערות חייב משום כל תקיפו כך היא דעת הסמ"ג באין ספק והביא יוסף הוקשה לו דברי הסמ"ג ולא קשיא מידי: **עוד** הקשה בית יוסף על דברי הרמב"ם דארבע שערות הוא שיעור מועט ביותר ואפילו למקצת ספרי הרמב"ם דגרסי ארבעים שערות שכתי הוי שיעור מועט והביא פירוש רש"י בסוף מכות דמשמע דשיעור רב הונא ואין לו ערך עם ארבעים שערות וכל שכן עם ד' שערות ואפשר דהרמב"ס לא יהיב שיעורא אלא לרוחב שיעור הפיאה ולא לארכה ורש"י לא איירי אלא בשיעור אבל בשיעור רחבה לא איירי ומכל מקום משמע דלא מיתסר לגלח

כנשים לענין חיוב מצות (ז) **חייבין בהקפת הראש כאנשים:** ח (ח) **וטומטום ואנדרוגינוס חייבין מספק:** ו(ב) **כתב הרמב"ם האשה אע"פ שהיא פטורה אסורה להקיף האיש ואפילו הקטן ובספר המצות** (סמ"ג לאוין נז) **כתב שהיא מותרת להקיף האיש. כתב הרמב"ם שיעור הפיאות לא נתנו**

וכן כתב נמוקי יוסף בסוף מכות (שם) בשם הרמ"ה וטעמם משום דנשים לא איימיטו מהקפת הראש אלא מדאחייב לא מקיפו פאת דאשכם ולא משמים את פאת זקנך והני נשי הואיל ואיתנהו בהשתתא זקן דהא ליה להו זקן ליתנהו גמי בהקפת הראש הילכך עבדים כיון דאית להו זקן ליתנהו [י] בכלל הקש זה:

ח **וטומטום ואנדרוגינוס חייבים מספק.** כלומר חייבים במצות לא מקיפו מספק אבל הא ודאי פטיטא דאין לוקין דאין עושין מספק:

ו(ב) **כתב הרמב"ם האשה אף ע"פ שהיא פטורה אסורה להקיף האיש וכו'.** כבר נתבאר בסמוך:

ט **כתב הרמב"ם שיעור הפאה לא נתנו חכמים שיעור** לה:

ושמענו מזקנינו שאין מניחין פחות מד' שערות. בסוף הלכות עבודה זרה (ה"ו) ויש נוסחאות שכתוב בהם שאין מניחין פחות מארבעים שערות וכתוב בסמ"ג (לאוין נז) על דברי הרמב"ם שיש להחייב בדבר משום דתניא בתוספתא דמכות (פ"ד ה"ד) יש תולש שתי שערות וחייב משום נזיר ומשום מקיף וכן כתב נימוקי יוסף בסוף מכות (ד: ד"ה ראשון) בשם אבי העזרי גרסה דעל כל פאה מחייב בשתי שערות כדתניא בתוספתא עד כאן ואיני יודע מה הוקשה לסמ"ג על דברי הרמב"ם מהתוספתא דהא הרמב"ם איירי בשיעור הנתת הפאה כמה שערות חייב להניח והתוספתא איירי בתולש שערות מהפאה כמה שערות יתלוש ויתחייב וקאמר דבתליסת שתי שערות חייב [מ] ואין זה ענין לדברי הרמב"ם כלל (ג): **אבל** מה שיש לדקדק בדברי הרמב"ם הוא דלגרסיה דגרסי ארבע שערות הוא שיעור מועט ביותר ואפילו לספרים דגרסי ארבעים שערות אכתי הוי שיעור מועט ורש"י כתב בסוף מכות (כ. ד"ה שמיס מכאן) גבי פאות הזקן ממש פאות יש בזקן אחת למטה מן האוזן מקום שהלחי התחתון יוצא ומתפרד שם ושם נקרא פאה בתורה של לחי שבולט לחוץ ששם מתחלת הזקן וכל שלמעלה עד הלידעא בכלל פאת הראש היא עכ"ל ואחא דתנו רבנן (שם:) פאת ראשו סוף ראשו ואיזהו סוף ראשו זה המשוה לדעיו לאחורי אזנו ולפדאתו כתב אחורי אזנו אין שער כלוס וכך במנחו אין שער כלוס אבל בלדעיו שבאמצע יש שער ואם הוא משוה ונוטל כל השער שבלדעיו למדת אחורי אזנו זהו מקום סוף הראש עכ"ל ושיעור זה לב הוא ואין לו ערך עם ארבעים שערות וכל שכן עם ארבע ומיהו אפשר דהרמב"ם לא יהיב שיעורא אלא לרוחב שיעור הפאה ולא לארכה ורש"י לא איירי אלא בשיעור אבל בשיעור רחבה לא איירי ומכל מקום משמע דלא מיתסר לגלח

ומשום דנשים לא איימיטו מהקפת הראש אלא מדאחייב לא מקיפו פאת דאשכם ולא משמים פאת זקנך והני נשי הואיל ואיתנהו בהשתתא זקן דהא ליה להו זקן ליתנהו גמי בהקפת הראש הילכך עבדים כיון דאית להו זקן ליתנהו [י] **בכלל הקש זה:**

ח וטומטום ואנדרוגינוס חייבים מספק. כלומר חייבים במצות לא מקיפו מספק אבל הא ודאי פטיטא דאין לוקין דאין עושין מספק:

ו(ב) **כתב הרמב"ם האשה אף ע"פ שהיא פטורה אסורה להקיף האיש וכו'.** כבר נתבאר בסמוך:

ט **כתב הרמב"ם שיעור הפאה לא נתנו חכמים שיעור**

ושמענו מזקנינו שאין מניחין פחות מד' שערות. בסוף הלכות עבודה זרה (ה"ו) ויש נוסחאות שכתוב בהם שאין מניחין פחות מארבעים שערות וכתוב בסמ"ג (לאוין נז) על דברי הרמב"ם שיש להחייב בדבר משום דתניא בתוספתא דמכות (פ"ד ה"ד) יש תולש שתי שערות וחייב משום נזיר ומשום מקיף וכן כתב נימוקי יוסף בסוף מכות (ד: ד"ה ראשון) בשם אבי העזרי גרסה דעל כל פאה מחייב בשתי שערות כדתניא בתוספתא עד כאן ואיני יודע מה הוקשה לסמ"ג על דברי הרמב"ם מהתוספתא דהא הרמב"ם איירי בשיעור הנתת הפאה כמה שערות חייב להניח והתוספתא איירי בתולש שערות מהפאה כמה שערות יתלוש ויתחייב וקאמר דבתליסת שתי שערות חייב [מ] ואין זה ענין לדברי הרמב"ם כלל (ג): **אבל** מה שיש לדקדק בדברי הרמב"ם הוא דלגרסיה דגרסי ארבע שערות הוא שיעור מועט ביותר ואפילו לספרים דגרסי ארבעים שערות אכתי הוי שיעור מועט ורש"י כתב בסוף מכות (כ. ד"ה שמיס מכאן) גבי פאות הזקן ממש פאות יש בזקן אחת למטה מן האוזן מקום שהלחי התחתון יוצא ומתפרד שם ושם נקרא פאה בתורה של לחי שבולט לחוץ ששם מתחלת הזקן וכל שלמעלה עד הלידעא בכלל פאת הראש היא עכ"ל ואחא דתנו רבנן (שם:) פאת ראשו סוף ראשו ואיזהו סוף ראשו זה המשוה לדעיו לאחורי אזנו ולפדאתו כתב אחורי אזנו אין שער כלוס וכך במנחו אין שער כלוס אבל בלדעיו שבאמצע יש שער ואם הוא משוה ונוטל כל השער שבלדעיו למדת אחורי אזנו זהו מקום סוף הראש עכ"ל ושיעור זה לב הוא ואין לו ערך עם ארבעים שערות וכל שכן עם ארבע ומיהו אפשר דהרמב"ם לא יהיב שיעורא אלא לרוחב שיעור הפאה ולא לארכה ורש"י לא איירי אלא בשיעור אבל בשיעור רחבה לא איירי ומכל מקום משמע דלא מיתסר לגלח

דרכי משה

(ג) **ואני** תמה על דבריו אלו כי הואיל וקאמרה התוספתא דאם תולש ב' שערות חייב אע"ג דבסתם פיאה הם שערות הרבה ומניח יותר מד' אפילו הכי חייב ולדברי הרמב"ם כשמניח ד' שערות פטור ואם כן אמאי אין צריך להתישב בדברי הרמב"ם הואיל והתוספתא קשיא עליו ולמה קאמר הרב שאינו יודע מה שהוקשה לסמ"ג ואפשר שהוא מפרש דהתוספתא מיירי שאין בפיאה רק ד' שערות ולכן קאמרה שחייב בב' שערות ולכן פירש שאין ענין דברי התוספתא לדברי הרמב"ם וצ"ע:

פרישה

(ז) **חייבים בהקפת הראש כאנשים.** דגם נשים לא איימיטו אלא מדאחייב לא מקיפו פאת דאשכם ולא משמים פאת זקנך והני נשי הואיל ואיתנהו בהשתתא זקן וכו' משא"כ בעבדים. בית יוסף: (**ובספר המצות כתב שהיא מותרת להקיף האיש.** כלה לומר שהיא מצוה אלא להקיף לאיש אבל האיש פטיטא שאסור לו להניח להקיף לאשה. ב"י. עד כאן המגיה): (ח) **וטומטום ואנדרוגינוס חייבין.** זה לשון בית יוסף כלומר חייבים במצות לא מקיפו מספק אבל פטיטא דאין לוקין דאין עושין מספיקא:

חדושי הגהות

קפא [מ] הדרישה בשם רש"ל כתב לישב דתמיהת הסמ"ג היא ממה נפשך אי איירי הסתוספתא ביש לו הרבה שערות וקאמר דבתליסת שתי חייב הרי אלא קגי להו בארבעה שערות ואי איירי באין לו רק ארבעה שערות (וכמו שפירש הדרכי משה) אם כן מאי איריא שתי שערות אפילו תלש אחד נמי:

הגהות והערות

י) **בעצי** לבונה כתב דצ"ל איתנייהו בכלל הקש זה. ור"ל ההיקש שנאמר לא תקיפו ולא תשחית ובנשים לא שייך ההיקש, אבל בעבדים שייך שפיר ההיקש כיון דישנן בהשחתת זקן:

קצת מרחבה של פאה דהא כיון דמשייר מקצת הרי אינו משוה לדעיו לאחורי אזנו ולפדחתו וקצת יש לדקדק כן מדברי רש"י שכתב ואם הוא משוה ונוטל כל השער שבצדעיו וכו' משמע דלוקח בעטלו טולו הוא דאסר אבל ליטול קצתו שרי ועל כרחך ברוחב איירי דבהאי גוונא אע"פ שיטול קצתו עדיין אינו משוה לדעיו לאחורי אזנו ולפדחתו עד שיגלח מצד מעלה: ד ונראה דכיון דספיקא דאורייתא היא יש ליזהר מלגלח הצדעים מכנגד שער שבפדחתו [בדק הבית] במקום שבפדחתו צ"ל שעל פדחתו יב) [עד כאן] ועד למטה מן האוזן מקום שהלחי המתמון יולא ומתפרד שם ועל רוחב מקום זה לא מגע יד בשער או במספריים כעין מער יג): [בדק הבית] ת"ל הריטב"א ז"ל שם (ד"ה מחוי) אהא דמחוי רב ששת בי פירקי רישא פירוש הם במקום חיבור הראש והעינים שהראש שתי חתיכות מקום השער חתיכה אחת ומקום הפנים חתיכה אחת ומתחברת בצד האוזן מלפניו זו עם זו והיא נקראת צידעא כי שם סוף הראש מקום חיבור הפרקים וכן אמרו וחייב על הראש שתים אחת בראש הצידעא מכאן ואחת בראש הצידעא מכאן ולשון הכתוב שאמר לא תקיפו פאת ראשכם הוא מה שאמרו בברייתא שישוה צדעיו לאחורי אזנו ולפדחתו לפי שהשערות בצידעא הם בולטות כלפי הפנים למטה ממקום צמיחת השער שבראש לפניו במצחו ולאחוריו באזניו וכשאדם מגלח שערות של פאה זו עד שיהא מגלח כל היוצא חוץ ממקום צמיחת השערות שבמצחו ואחורי אזניו ויהיה הכל שוה יראה מקום הצידעא עם אחורי האוזן ועם הפדחת שהוא המצח הכל חלק וישאר הראש בעיגול חלק מוקף עומד כבכוליאר והשערות שבאותו פרק הם מה שיש בנופך של פרק זה כי היורדים למטה בחתיכת הפנים אין בהם משום פאה לא מפאת הראש שהרי אינה בראש ולא יד) מפאת הזקן שאינם מכלל שערות הזקן עכ"ל

[עד כאן]:

יא ופאות הזקן הן חמשה. במשנה בסוף מכות (כ.): **ומה שכתב וזה מקומן לר"ח מקום חיבור הלחי לצדעים וכו'.** כן כתב הרא"ש שם בשמו:

מגלגל הצדעים מכנגד שער שבפדחתו ועד למטה מן האוזן מקום שהלחי המתמון יולא ומתפרד שם וכל רוחב מקום זה לא מגע בו יד בשער או במספריים כעין מער עכ"ל וכן פסק בשלחן ערוך (סעיף ט) ודבריו ופסקיו אלה עולים בקנה אחד עם מה שכתבתי בפירוש דברי הסמ"ג שהשיג על הרמב"ם בשיעור הפיאות מן המוספתא דמשמע שצריך שיגיע כל שיעור אורך הפיאות והרוחב כולו ואם מולא שתי שערות מהם חייב וכדין מולא שתי שערות בשבת ושתי שערות מטימני טומאה והכי נקטינן: **ד אלא** שצריך עוד לבאר משמעות הפסוק דלא תקיפו שלא יהא למעיין בו שום ספק בסוף מכות (כ:) תנו רבנן פאת ראשם סוף ראשו ואיזהו סוף ראשו זה המשוה לדעיו לאחורי אזנו ולפדחתו פירש רש"י אחורי אזנו אין שיער כלוס ובך במצחו אין שיער כלוס אבל בצדעיו שבאמצע יש שיער ואם הוא משוה ונוטל כל השער שבצדעיו למדת אחורי אזנו זהו מקיף סוף הראש עכ"ל. פירוש דבריו הם כמו שכתב בספר קרבן אהרן (קדושים פ"ו אות ג) דסוף הראש מלפניו הוא סוף עיקר השיער של הפדחת ומצד האחור הוי סוף עיקרי השיער שבאחורי הקדקוד (מקום הנחת קשר של תפילין) כי משם ולמטה שיער העורף הוא לא שיער הראש דעורף להדי גופא קאי וסוף הגלגלת שאחורי ראשו הוא מכוון כנגד סוף עיקרי השיער שעל הפדחת ונמצא שכל עיקרי שיער הראש הן נטועין בעיגול אלא שהצדעים שהם יורדים מכאן ומכאן הם מפסיקים טו) העיגול שהצדעים מכלל הראש הם והם מחוברים ללחיים שהרי הקטן שאין לו שער זקן צדעיו מלאים שער הראש וזה שער הראש לסוף הראש אינו עגול מפני שמפאת הצדעים יורד לכאן ולכאן ולאשר יסיר שער הצדעים ומשוה אותו עד סוף שער הראש שבאמצע ובאחור משאר כל ראשו מוקף סביב בסוף ולהכי קרא הכתוב הסרת שער הצדעים כאשר הסיר אותו והשוהו עם סוף עיקרי השער שבאחורי האזנים וסוף עיקרי השער שבפדחת הקפת הראש ואם כן אומרו לא תקיפו פאת ראשכם ירצה לא תגלחו הצדעים מכאן ומכאן שזה ישארו שערי הראש שבסוף בהקפה ופירוש הפסוק לא תסבבו שיהיה שער ראשכם מוקף בסוף וזה בהסרת שער הצדעין אשר הוא סוף הראש כמ"ש עכ"ל:

ח **ופיאות הזקן הן חמשה.** משנה סוף מכות על הזקן שמיס מכאן ושמיס מכאן ואחת מלמטה ופירש רש"י חמש פיאות יש לו לזקן אחד למטה מן האוזן מקוס שלחי המתמון יולא ומתפרק טז) שם ושם נקרא פיאה בחודו של לחי שבולט לחוץ ששם מתמיל הזקן וכל מה שלמעלה על הלעיה בכלל פאת ראש הוא ושתי השיבולת כל אחד מהן לסוף הלחי זנקרא פיאה ואחת מלמטה שער שבין השבולת באמצע הסנטר שלועזיס קוריס מנטו"ן עכ"ל. ונגמלא מחוי לא ששת בין פרקי דליקנא ופירש רש"י פרק ראשון של זקן

פרישה

(טו) **שאין מניחין פחות מד' שערות.** ספריס אחריס אחרעיס. (זה לשון רש"ל בתשובה סמ"ג (לאוין ז יב:) ובמיימוני של דפוס ושל קלף ראיתי שכתוב אחרעיס וכן במגדל עוז (פי"ב ה"ז). עד כאן הגיה) ועיין בדרישה:

דרישה

קפא [א] **שאין מניחין פחות מד' שערות.** עיין בבית יוסף שהביא הסמ"ג שכתב על זה שצריך להתיישב בדבר שבתוספתא משמע דעל שתי שערות חייב ובית יוסף תמה עליו וזה לשון בית יוסף לא ידעתי מה הוקשה לסמ"ג על דברי הרמב"ם מהתוספתא דהא הרמב"ם איירי בשיעור הנחת הפיאה כמה שערות חייב להניח והתוספתא איירי בתולש שערות חייב ואין זה ענין לדברי הרמב"ם כלל וכו' עיי"ש. ומורי ורבי בביאורי סמ"ג (לאוין ז יב:) שלו כתב ז"ל ואומר אני שיש להתיישב בדבר וכו' פירוש דעל כרחך פליגי התוספתא על שיעור של הרמב"ם דאם לא כן למה נקט שתי שערות הלא בתולש שתי שערות מפיאה שלמה עדיין נשארו הרבה אפילו טפי מארבעים ואי איירי בשיעור פיאה דהיינו ארבעים או ארבע שערות בודאי היכא דתלש מן השיעור עצמו אפילו בשער אחד חייב ועל כרחך צריך לומר דדעת התוספתא דצריך להניח פיאה שלמה רק שבשער אחר לא יתחייב דלא חשיב היקף עכ"ל.

הגהות והערות

יא) **לכאורה** יש כאן ט"ס וצ"ל אינו משוה "צדעיו" לאחורי אזנו וכו': יב) כ"ה בבדק הבית דפו"ר, וכן הביא בשיירי כנסת הגדולה הגב"י אות ו בדק הבית זה. וכנדפס בדק הבית זה ליתא והמדפיסים תיקנו כן בפנים הב"י בלי לציין שהגהה זו היא מבדק הבית: יג) **עיין** ביאור הלכה אור"ח סימן רנא ד"ה ואפילו מספר ישראל: יד) **בדפו"ר** בדק הבית ובדפוסים ישנים הגירסא "אלא" מפאת הזקן. ובחדושי הגהות דפוס דיהרנפורט הגיה דצ"ל "ולא" מפאת הזקן, ועפ"ז תיקנו בדפוסים המאוחרים: טו) **בקרבן** אהרן הם "מפסידים" העיגול: טז) **לפנינו** ברש"י "ומתפרד":

היינו מתת המוזן מקוס שהלחי המתמון יוצא מסס וסס נקרא פיאה בחודו של לחי שבולט לחוץ ושתי השיבולת שבסנטר מקוס מיבור שני הלחיים יש עצם קטן שמחבר הלחיים יחד שמכאן ומכאן נקרא פיאה שכל אחד מהן לסוף הלחי הרי שתים מכאן ושתים מכאן ואחת מלמטה הוא השער שבין שתי השיבולת שבסנטר ופרק הוא בפני עצמו עכ"ל. מבואר מפירושו שהאחת מלמטה היא השיבולת שיוצא מן העצם הקטן שהוא פרק בפני עצמו בסנטרו וכן כתב הסמ"ג (לאוין נה) כי מסס יוצא השער שבין שתי השיבולת שבסנטר מימין ומשמאל והרא"ש כתב בפירוש רבינו חננאל ושיבולת הזקן מתחת הרי תמש ובפירוש רש"י כתב מקוס מיבור הסנטר לעצם אחת מימין הסנטר ואחת בשמאלו ושיבולת הזקן בחמצע הרי שלש ובפירוש יש מפרשים כתב בתחת ואחת בשיבולת הזקן ואחר כך כתב הרא"ש ובפרק י' דנגעים תנן איזהו הזקן מפרק של לחי עד פיקה של גרגרת ומבירא ליה לרבינו דלא כתב הרא"ש כך אלא להביא ראיה לפירוש רבינו חננאל שכתב ושיבולת הזקן מתחת הרי תמש דרצה לומר דהפיאה התמישית היא שיבולת הזקן היוצא מתחת בפיקה של גרגרת שסס הוא סוף הזקן ויוצא ממנו כמו שיבולת וגראה לענין בחומן שממולאים בזקן הרבה אבל לפירוש רש"י הפיאה התמישית אינה מתחת כלל אלא שער השיבולת היוצא מעצם הקטן כמפורש בדבריו ולכן כתב רבינו בפירוש ר"ח ואחת למטה בסוף הזקן בגרגרת ובפירוש רש"י כתב ואחת למטה בסוף הזקן דהיינו מה שיוצא מעצם הקטן ובפירוש יש אומרים כתב בתחת ואחת למטה משוס דמה שכתב יש אומרים ואחת בשיבולת הזקן אין לנשון זה הכרעה אם כפירוש ר"ת אם כפירוש רש"י מה שאין כן במה שכתב ר"ח ושיבולת הזקן מתחת דמשמע מתחת הגרון בגרגרת שסס יוצא שיבולת והוא סוף הזקן מיהו כל שאר השער שתחת הגרון אין בו איסור כלל לכל הפירושים וכן נראה מדברי הפוסקים והמפרשים כולם שאין סס סוף ואין נקרא בשם פיאה מה שאין כן לפירוש ר"ח בגרגרת שסס סוף הזקן ויוצא ממנו שיבולת ונקרא בשם פיאה וכן קיבלתי מפי מורי המסיד מהר"ש בן מהר"ר ליב מלובלין ז"ל ומה שהקשה בית יוסף על דברי רבינו והביא הדברים בגריך עיון המיישב על נכון מתוך מה שכתבתי ודו"ק:

פרישה

(י) **ואחת למטה בסוף הזקן בגרגרת.** פירוש מסוף הזקן דהיינו בסנטר ומתחת הסנטר עד הגרגרת וכו' ע"ש ועיין דרישה: ך (יא) **ואחת מקום חיבור הלחי לצדעין מימין וכו'.** זה לשון רש"י בפ"ג דמכות דף כ"ח (ע"ב ד"ה מי פיקי דדקנא) פרק ראשון של זקן היינו תחת האוזן מקום של לחי התחתון יוצא מסס וסס נקרא פיאה בחודו של לחי שבולט לחוץ ושתי השיבולת שבסנטר מקוס מיבור שני הלחיים יש עצם קטן שמחבר הלחיים יחד שמכאן ומכאן נקרא פיאה שכל אחד מהן לסוף הלחי הרי שתים מכאן ושתים מכאן ומכאן נקרא פיאה שכל אחד מהן לסוף הלחי הרי שתים מכאן ואחת מלמטה הוא השער שבין השיבולת שבסנטר ופרק הוא בפני עצמו עכ"ל. אבל רבינו שכתב בשם רש"י ואחת מקום מיבור הלחי לצדעין וכו' נראה שאינו מדבר במקום שלחי התחתון יוצא אלא בהתחלתו והרא"ש כתב ג"כ דעת רש"י ריש פרק אלו הן הלוקין כמו שכתב רבינו כאן ונראה דלפירוש רבינו והרא"ש יהיו פאות הראש והזקן מכופין ומתוכין זה אצל זה שפיאות הראש במקום בלות אצל הראש במקום שמתוברין אצל הלחי ופאת הזקן מתחלת מיד במיבור הלחי אל הצדעין שהצדעין ג"כ מתלק הראש המה ודוק:

דרישה

פירוש לדבריו כיון דנתנו שיעור ארבע ולא שלש שמע מינה דבהניח שלש חייב ודוחק לומר דעד ארבע מותר להקיף לכתחלה ולתלוש אחד מארבע הוא איסור ולא מלקות ובשנים הוא מלקות דאין טעם לדבר דבכל דבר המשוער אסור ולוקה על חסרונו. והכלל דלתוספתא אפיאה כשהיא שלמה אזהר רחמנא שלא תקיפנה לגלחה ואין בכלל אזהרה זו פחות משתי שערות ולהרמב"ם הכי קאמר לא תקיף באופן שלא תשאר לך פיאה אלא תקיפנה ותניח שיעור פיאה דהיינו ארבע או ארבעים שערות הא אם תניח אחד פחות הרי עברת לאו רלא תקיף במה שגלחתה כל כך והרי יש פלוגתא ביניהן בשיעור פיאה: עוד כתב מורי ורבי שם דיש אומרים דהאי ארבעה שערות רצה לומר דבכל פיאה אין צריך להניח אלא שתים ויהיו ארבע יחד בשתי הפיאות וזה אינו דהא לגירסת ארבעים אין טעם לומר הכי גם ברמב"ם משמע בהדיא דעל כל פיאה קאי עכ"ל וכן מוכח לומר דא"כ אין טעם לדבר למה תלה הרמב"ם שיעור הנחת שערות דשתי הפיאות אהדדי הלא בל פיאה איסורא בפני עצמה:

[ב] **ואחת למטה בסוף הזקן בגרגרת.** נראה לי כי אין [זה] לשון ר"ח שהוא לא כתב אלא ושיבולת הזקן מתחת וכך הוא לשון רש"י דמשמע דאסוף הזקן קאי במקום הקצר ולפיכך נקרא שיבולת הזקן לפי שבאנשים שאינם ממולאים בזקן הרבה בולט הזקן במקום ההוא כמין שיבולת אבל למטה ממקום ההוא תחת הזקן נראה שמותר וכן נראה מדברי סמ"ג וסמ"ק אלא שהסמ"ק כתב דיש להחמיר לפי שפעמים נמשך אליו העור של הפיאה אלא שהרא"ש אחר שכתב שלשה פירושים אלו כתב ובפרק י' דנגעים תנן זהו הזקן מפרק של לחי עד פיקה של גרגרת ומשמע לרבינו שלא כתב כן אלא לומר דפיקה של גרגרת הוא סוף הזקן ושם היא הפיאה החמישית וצריך לומר שכתב רבינו כן בפירוש ר"ח שהוא הראשון וסמך על זה גם בפירוש רש"י ויש אומרים דג"כ לדידהו צריך לומר כן אלא דאכתי קשה דהכי הוה ליה למימר מסוף הזקן עד הגרגרת דהשתא דנקט בסוף הזקן בגרגרת משמע דוקא בגרגרת הוה פיאה ולא בשיבולת הזקן וצריך עיון עכ"ל בית יוסף:

הגהות והערות

יז) כ"ה בדפו"ר ב"י. ובנדפס הגירסא "סמ"ג" והוא ט"ס. והוא בסמ"ק בהגהת הר"פ אות ב. ודברים אלו מובאים גם בכל בו סוף הלכות ע"ז ס' צז, ומשמע שם דהם מדברי הסמ"ק עצמו. דדרך הכל בו שכשמביא מהגהות סמ"ק כותב בלשון והגיה עליו הר"ף. ועיין בהסכמת ר' שלמה מווילנא על ספר אוצר הספרים בן יעקב:

הלכות גילוח

קפא (א) פאות הראש כו׳. משנה ז׳ משמשין כן מוכני טבריה ומין מלו מרים ומין מלו לריסים עטם למעלה כו׳ ומלאם לבוס מלק עם סרמב״ם דסרמב״ם מלה דין זה בטוכני טבריה מוק מלכם ומ״ל ים לפמנים סיהר מטום מלוס מלכות כמו מלוכה כמ׳ קפ״ה מטוק ב׳ ומל זה כתב כטור מסרי מיו מפורש שזה יסיה מטום מקום מובני טוכני׳ ולא מלינו סיהר מטום מלוס מלכות מלוכות מטום מקום מובני טוכנים ומ״ל כן ל״ל ביאור מן מטוכנים דכמ״ל מלינו לריסין לידע מטם למעלה כו׳ ומ״ל דלעמה מטוד דמרמ״ם מן מלו לריסין לריסים כמלוס כל מלין מלו יודעין מטם מלוס מ״ו מסטור יהטוב כן בדעת סרמב״ם: (ב) אשה אינה במצות הקפה. לפי מלין מייך כה הסמחתה זקן וכל מלינס בהסמחתה זקן מינה בכלל הקפה פאה לחם: (ג) על כל זקנו. בכלל זה גם הקפה סעליונה

קפא א מימין ומשמאל. אלל כאלון: ב כעין תער. שנוזז במספריים סמוך לבשר כעין סמר: ג אבל מותר בו׳. דליד לקרן לאחר לבלל מיובה כעיסים גדול: ד ויש מסתפקים בו׳. מטמ״ל שסמיים זה ולא כ׳ רק סבברת סרמ״ם ומ״ל דעת הכ״ה: ה עבדים.

מ״ם שדינם כעבים לענין חיוב מלוס מיינין מסקפת רמ״ם דעבים לא לאימנות מסקפת רמ״ם אלא מדסיב לא מקיפו פאה דאמנכם ולא הסמיב פאה זקנם וסכי כמי סוחל ולוחלנו בסמחתם זקן דסא לים לה זקן ולאיסנו כמי בסקפת הרמ״ם אלכד בעבדים בין דאים לה זקן ולוחלנו בכלל מיקם זה: ו אסורים. מנסקר: ז מיהו נראה בו׳. וסכ״ת ס״ע כתב דלעיל לאחר אלא בתער אלא יגלה תחת סגרון אלל לא בתער ולא בסמכים כעין מער בו׳ מיבו כמ׳ ולמי שרי כמלינו מגלה סמוך לבשר לעמי אלא אלא מנים קלת מיער לאין כאן סמחתם זקן ל״ל דעת סרב עיקר כיון דכל הסוסקים כתבו סמחת בסמספרים מוהר

בדבר (כ״ל נפש י״ח) [ח] (ב) וקפן מותר לגיות עיקף מן הטוכנד כוכבים) (ל״ן פרק אלו הן הגולין):

ן (ב) [ט] ח אשה אינה במצות הקפה [י] ט וי״א שאף על פי שמותרת להקיף פאת ראשה אסורה להקיף פאת ראש האיש ואפילו הוא קטן:

ז ח [יא] י עברים חייבים בהקפת הראש באגשים:

ח [יב] יא מיסמכים ואנדרוגינוס ו [ז] אסורין בהקפת הראש:

ט [יג] יב שיעור הפאה מכנגד שער שעל פרחתו ועד למטה מן האוזן מקום שהלחי התחתון יוצא ומתפרד שם [יד] וכל הרוחב [גו] מקום זה לא תגע בו יד:

י יג אינו חייב על [יד] השחתת פאת הזקן [טו] אלא בתער [טו] אבל כמספרים מותר אפילו כעין תער:

הגה [מז] ולא מהרים כמספרניין במספרים מיעשים היקף מבולות בתוקף העליון מן המספרות ולא בהתחון מן [יא] יעשה הכל עם חלק התחתון ומיי מתער (פ״ה מיינן כ״ל) ן [יז] מיהו מלאה (ו) דקמה (ה) הגרון לין לגוון בזה סוטל ומיהו עיקר מקום הקפות (ד״ע):

יא יד פאות הזקן הם ה׳ [יח] ורבו בהם הדעות [יט] לפיכך ירא שמים יצא את כולם ולא יעביר תער (ג) על כל זקנו

ביאור הגר״א

קפא [א] הוא מקום כו׳. רש״י סב: [ב] אינו חייב כו׳. תוספתא שם: [ג] ויש כו׳. דמתני׳ משמע דיקא אוזן וכמו שמביאין שם בגמ׳ ואינו חייב כו׳ ח״ל ופאות וקנם כו׳ ולא״ם בש״ל דעיר דתוהו דבשוטה ב״ל. ד״ה חייב כו׳ ותוס׳ דיחיר סלא ב״ד״ה הטחה כו׳: [ד] אבל אסורה כו׳ לסיכר כו׳. ותוס׳ דבלים ליה ב״ד״ה אבל כו׳: [ה] שאילו כו׳. תוס׳ דשבועות ג׳ א״ד״ה ולא כו׳ ובכ״ל: [ו] הקפה כו׳. כ״ה בבור ל״ר כ׳ דמנא. דכלים דבלי מלחיה. ותוס׳ דבלי מלחיה. ד״ה ורב אדא בר׳ ובשבועות ד״ה ובל״ל: [ז] אבל מותר בו׳ ויש כו׳. ב״י סוף סכות. ולל ויש מסתפקים אם ישראל מותר לקיף לגבר כוכבים לדבר ד״ה דומיא דקמן דאמ״ל דאסר ד״ה לאיש לקיף קמן שאני דהם משום דאתי לכלל חיבא אבל עובר כוכבים מותר לקיפו ולפ״ז ד״ה לקיף אשה דמרי אבל הוא דגנרי מ״ה הכ״ל מסמא דאסור לאשה שכתבו כוכבים ולאיסה מסתפקא לה ובתוס׳ דשבועות מ״ה הכ״ל מסמא דאסור לאשה שכתבו דיא שבאל כרב אדא בר׳ [ח] הקפן כו׳. ודו פשוט דקפן לאו בר חיובא הוא ואף אשה מותרת לקיפו ליה ואף דאבל לא מליג אלא משום דכל אשה בת חיובא היא אשה מותרת לקיפו ליה ואף דאבל לא מליג אלא משום דכל אשה בת חיובא היא [ט] אשה כו׳. ר״ל אפ׳ לקיף לאיש ומ״ה. הר״ן ראא״ש. ומן משמע בכלים לאיש: [י] ויא״ש כו׳. שבלל ותוס׳ דנגיר ל״ה הכ״ל ותאי דלמיה כו׳: [יא] עבדים כו׳. הנשים לא איסורו אלא משום דלימנע בתשחתת משא״ב בעבדים. ג״ל בשם הרמ״ה: [יב] מסמכים כו׳ אסורין כו׳. ר״ל אבל אין לקיף ובמ״ש בתוספתא ס״ב בתרא דבבורים (בגמ׳ כלים ב״ב) ומתעקה ומתמה. כאנשים ומנם שם ב״ל ד״ה המשנה כו׳: [יג] ומל ורחב כו׳. עב״ל מסמכים כו׳. [מז] אבל במסמרים כו׳. [יד] ומל ורחב כו׳. ב״ל ד״ה המשנה כו׳: [טו] ולם נוהגים כו׳. מסקל תוס׳ ומסנת שם: [יז] מיהו נראה כו׳. ב״ל ד״ה חייב כו׳ הכ״ל מ״ב: [טו] ולם נוהגים כו׳. מסקל תוס׳ ומסנת שם: [יח] מיהו נראה כו׳. ב״ל ד״ה חייב כו׳ הכ״ל מ״ב: [יט

הרב"ר מ' אברג בר' פראמצר נדפס ה"ד
אבד"ק קאמיגלובה חות דישיבת הכמי לובלין

עד המזה פנים ואמור, וכ"ק הרמה אמה על המג"א וכ' שלא מצא כן בכתבים לעשות ב' עטיפות עתה נתישבתי דאין כוונת המג"א כלל לעשות ב' עטיפות, אך סדר העטיפה כך היא בחלק הטלית שלמעלה יתעטף עד למטה מפיו, ובחלק התחתון של הטלית יגביהו עד החזה ויסבב אותו סביב לכל גופו פנים ואחור ומש"כ המג"א ואח"כ אין הפי' אחר כל העטיפה רק אחר שהמשיך הקלה העליון של הטלית עד למטה מפיו וז"ב, וכן מבואר להדיא בסידור הרב ז"ל דף מ' בה' ליליא:

ה) **באות** ד' כתבתי להשאיר פיאות עד אמצע האוזן, האמנם כי בשו"ע יו"ד סי' קפ"א דשיעור הפיאות עד למטה מן האוזן, לע"ד לע"ג כי המציין בטור וב"י שם יראה לעינים דאין שום דיעה להחמיר כ"כ, ותו דמקום חיבור הלחי לגדעים בכלל פיאות הזקן הוא לכל הדיעות כמ"ש הטור שם ולמטה מן האוזן ליכא לדעים כלל, ולכאורה לשון השו"ע נובע מרש"י מכות (כ.) ד"ה שתים מכאן וז"ל ה' פיאות יש לו לזקן א' למטה מן האוזן מקום שלחי התחתון יולא ומתפרד שם ושם נקרא פיאה בתורו של לחי הבולט לחוץ שם מתחלת הזקן וכל מה שלמעלה עד הלידעא בכלל פיאות הראש הוא עכ"ל משמע לכאורה דמה שלמעלה ממקום הנ"ל דהייגו מלמטה מן האוזן בכלל פאת הראש הוא אבל אח"כ דרש"י ז"ל עצמו כ' שם ד"ה חייב על הראש שתים דשתי פיאות יש לו לראש שהראש כשתי תחיכות מקום השער מחיכה א' ומקום הפנים והזקן תחיכה א' ומתחברות זו עם זו בצד האוזן משלפניו מקום שלועזין טופלא ובהום' יו"ט שם כ' דטופלא בלשונינו שלוף וידוע דהשלעפין היגו למטה מאוזן רק למעלה גם דכ' ומקום הפנים והזקן תחיכה א' והפנים מתחילין למעלה סמוך לעינים שהוא גובה הפנים רימוגא דאפי ע' רש"י שיר השירים קפיטל ב' פסוק ג' ותו דרש"י עצמו כ' דלמטה מן האוזן היא מקום לחי התחתון וכוודאי גם לחי העליון מכלל הפנים הוא ולא מכלל הראש עי' יו"ד ריש סי' ל"ז, ותו דהרא"ש והטור סי' קפ"א כתב בשם רש"י דפאת הזקן הוא במקום חיבור לחי לגדעין כמ"ש לעיל וכן מלאתי בפריסה סי' קפ"א סקי"א דבלחי התחתון ליכא חיבור לחי לגדעים עיי"ש והוא פשוט ועכלי"ל דמ"ש רש"י דמה שלמעלה עד הלידעא בכלל פאת הראש הוא אין הפי' למעלה מלחי התחתון שדיבר לפני זה דהרי לא כ' למעלה מזה רק כוונתו למעלה ממש דהייגו למעלה מלחי העליון, ומש"כ עד הלידעא הייגו עד סוף הלידעא ועד בכלל, אמת כי בפריסה ס"ק י"א נראה קצת דדיבור רש"י הנ"ל ד"ה שתים מכאן אינו עולה בקנה א' עם מש"כ הרא"ש והטור בשם רש"י הנ"ל דלפי דבריו התחלת פאת הזקן בלחי התחתון ואילו הרא"ש והטור כתבו בשמו דהתחלת פאת הזקן הוא במקום חיבור לחי העליון עם הלדעים וא"כ אזדא לה דאי' הנ"ל ממש"כ הטור בשם רש"י להוכיח ממנו כוונת דברי רש"י הנ"ל כיון דפליגי אהדדי אליבא דרש"י מ"מ גם בפריסה עצמו מבואר-כדבריגו דגוף הדין דאף לפי דיבור רש"י הנ"ל מ"מ אין מקום פאת הראש מתחיל למטה מן האוזן שהרי כ' דלפמש"כ הרא"ש והטור בשם רש"י יהי' פיאות הראש והזקן סמוכין ותכופין זה אצל זה, משמע אבל לפי משמעות רש"י בדיבור הנ"ל דפיאות הזקן אינו במקום חיבור הלדעים עם הלחי רק בלחי התחתון ע"כ יש הפסק בין פאת הראש לפאת הזקן דפאת הראש הוא למעלה במקום חיבור הלחי והלדעים ואלו פאת הזקן הוא למטה בלחי התחתון וא"כ כל משך המקום של לחי העליון אינו לא מכלל פאת הראש ולא מכלל פאת הזקן הנה מפורש כדברי, ובריטב"א הובא בב"י בבדה"ב בסי' הנ"ל מפורש כן דיש הפסק בין פאת הראש לפאת הזקן שאינו לא מכלל פאת הראש ולא מכלל פאת הזקן, עוד הוכחה לזה דהב"ח כ' סי' קפ"א דגם הלדעים בכלל הראש הם לענין פאה דהרי חזיק דקטן שאין לו עדיין זקן מ"מ הלדעים מלאים שיער עיי"ש וקטן אין לו שיער לעולם בסוף האוזן, עוד הוכחה לזה מגדולים שיש להם זקן בגוון אחר מגוון שער הראש אז ניכר להדיא וגראה לעינים כי מקום התחלת גוון הזקן הוא בשערות שיולאים באמצע האוזן ולמטה והשערות שלמעלה משם דומים לגמרי למראה שערות הראש ומשם ולמטה דומים לגוון הזקן דוק ותשכח ע"כ חלקי אמרה נפשי דשיעור פאת הראש אינו נמשך רק עד למטה קצת מאמצע האוזן ולא יותר ודברי השו"ע לפ"ג ה' יאיר עיני *) :]

אגב הנני להעיר היות ראיתי איזה אנשים אפילו הירא'ים שמשיירין פיאות ארוכות שעיקרן יולא בגובה הראש ומשכין והולכין למטה מ"מ מגלחין השערות שתחת הפיאות שעיקרן יולא מן הלדעים שקורין שלעפין סמוך לאוזן במקום שבין גובה הראש עד הלחי ולע"ד הוא טעות גדול ונהפוך הוא דעיקר הפיאות שם אותן שעיקרן יולא מגדעין אשר בין גובה הראש עד הלחי במקום המסומן לעיל אבל פיאות היולאין בעיקרן בגובה הראש מותר מעיקר הדין לגלחן לגמרי וכן מבואר להדיא ברש"י מכות (כ.) ד"ה המשוה לדעיו לאחורי אזנו ולפדחתו אחורי אזנו אין שיער כלום וכן במלחו אין שיער כלום אבל בלדעיו יש שיער וכו' משמע דאותן השערות שלומחין בגדעין הן הן הפיאות דאף השערות היולאין מן הראש ומשכין למטה זה יכול להיות גם במלח ולמה כ' רש"י דבמלח אין שיער כלום רק בגדעין ותו דבשו"ע יו"ד סי' קפ"א סעיף ט' שיעור הפיאה מוכנגד שיער שעל פדחתו ועד למטה מן האוזן מקום שהלחי התחתון יולא ומתפרד וכו' וע"כ אין כוונת השו"ע דאורך השערות יהיו כ"כ דז"א דמעיקר הדין אין שיעור לאורך השערות כלל כל שאינו מגלחן סמוך לבשר מותר לכו"ע ע' שו"ע שם ס"ב ובש"ך סק"ב [ואין באורך הפיאות רק הידור מצוה [ע' ברכ"י סי' קפ"א מנהג אר"י ז"ל] וכעין שכ' המהר"ל והשל"ה לענין מצה דאף דסגי בכזית מ"מ כל מה שאוכל יותר הוי הכל בכלל המצו' וכעי"ז בתוס' סוכה (ל"ט.) לענין לולב אף דמדאגב'ה נפיק בי' מ"מ מצוה מן המובחר להיות הלולב בידו יותר עיי"ש] [ומדברי עץ יוסף הנ"ל בהג"ה משמע קצת דלריך להשאיר פיאות ארוכות עד למטה מן האוזן משום דרכי האמורי ומ"מ אין זה מעיקר הדין] וע"כ הא דשיעור הפיאה מפדחת עד למטה הייגו כל השערות הטומחין שם אסור לגלחן סמוך לבשר וכ"מ להדיא ברש"י מכות (כ.) ד"ה שתים מכאן דכל מה שלמעלה מן הזקן עד הלידעא בכלל פאת הראש הוא וז"ב, ומזה תבין דמה שכתבתי להשאיר פיאות עד נגד אמצע האוזן אין כוונתי שיהי' אורך הפיאות כ"כ דאין שיעור לאורך השערות כלל רק שישאיר עיקרי השערות עד המקום המסומן הנ"ל ולא יגלחם סמוך לבשר רק ישאיר מהם קצת:

ומה

*) **ועיין** שו"ת אמרי יושר סי' קפ"ג בתשובתו אלי שנדחק ג"כ בזה, אמנם אחר זמן מלאתי דאתי לידי מד"ר פ' ואתחנן אות י"א ובעין יוסף שם מבואר דאמ"ת אין איסור רק כעין תער מ"מ צריך פיאה עד למטה מן האוזן מפני דרכי האמורי עיי"ש והוא מקור נאמן לדברי השו"ע ודבר ה' בפיו אמת אך שקל"ע למה לא כ' מזה הב"י

מאומה בספרו האריך

מִמְּעֵי הַדָּגָה. וְיֵשׁ תְּפִלָּה שֶׁנַּעֲנֵית לְיוֹם אֶחָד, מִמִּי אַתְּ לָמֵד מֵאֵלִיָּהוּ דִּכְתִיב (מ"א יח לו) וַיִּגַּשׁ אֵלִיָּהוּ הַנָּבִיא וַיֹּאמֶר וגו'. וְיֵשׁ תְּפִלָּה שֶׁנַּעֲנֵית לְעוֹנָה, מִמִּי אַתְּ לָמֵד מִדָּוִד דִּכְתִיב (תהלים סט יד) וַאֲנִי תְפִלָּתִי לְךָ ה' עֵת רָצוֹן. וְיֵשׁ תְּפִלָּה שֶׁעַד שֶׁלֹּא יִתְפַּלֵּל אוֹתָהּ מִפִּיו הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא יַעֲנֶה, שֶׁנֶּאֱמַר (ישעיה סה כד) וְהָיָה טֶרֶם יִקְרָאוּ וַאֲנִי אֶעֱנֶה.

ד יח [ד, כה] כִּי תוֹלִיד בָּנִים. הֲלָכָה אָדָם מִישְׂרָאֵל מַהוּ שֶׁיְּהֵא מֻתָּר לוֹ לְהַקִּיף פְּאַת רִאשׁוֹ. כָּךְ שָׁנוּ חֲכָמִים כא אֵלּוּ דְּבָרִים אֲסוּרִים מִפְּנֵי דַּרְכֵי הָאֱמוֹרִי, הַמְסַפֵּר קוֹמִי וְהָעוֹשֶׂה בְּלוּרִית. מַהוּ הַמְסַפֵּר קוֹמִי, זֶה הַמְסַפֵּר פְּאַת רִאשׁוֹ וְעוֹשֶׂה תְּפִיסוֹת קוּרְצִין. מַהוּ חַיָּב, סוֹפֵג אֶת הָאַרְבָּעִים. אֲבָל הָעוֹשֶׂה בְּלוּרִית אֵינוֹ מְגַדְּלָהּ אֶלָּא לִשְׁמָהּ שֶׁל עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים, וְאֵין עֹנֶשׁ קָשֶׁה מִשֶּׁל עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים שֶׁהֲרֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אֵינוֹ מְקַנֵּא אֶלָּא בָּהּ, מִנַּיִן

אליך תפלתי שבסוף יום ג' נתקבלה תפלתו אבל הוא התפלל כל הג' ימים שהצדיקים תמיד בתפלה ובפרט בעת צרה וסכנה גדולה כזו שכפי הטבע הי' לו להתבשל במעי הדג. **ויגש אליהו הנביא.** וס"ד היום יודע וגו' עננו ה' עננו וגו' הרי שהתפלל כל היום והכוונה כמפורש בפסוק ויהי בעלות המנחה זמן תפלת המנחה. **עת רצון.** ועת הוא שעה וכמ"ש בסי' י"א. **והיה טרם יקראו.** וזהו בכל קראנו אליו כל תפלה כפי זמנה כנ"ל. **יח כי תוליד בנים.** וס"ד והשחתם ועשיתם פסל תמונת כל וגו' ותיבת והשחתם מיותר ודורש על מצות לא תקיפו פאת ראשכם ולא תשחית פאת זקנך בסדר קדושים ולזה הביא כאן ענין של מספר קומי שיש בזה ג"כ לשמה של עבודת כוכבים. **תפיסת קורצין.** פי' בלשון יוני תלתלי שער ובפרט אצל המצח.

שתיכף כשנבלע התחיל להתפלל. וסידור תפלתו איך היה. ואחר שלשה ימים נענה על תפלתו ויאמר ה' לדג ויקח את יונה אל היבשה. **לעונה.** יום או לילה נקראת עונה כדא"ר בסוף מס' ע"ז. **עת רצון.** עת זהו עונה. ע"ד דא"ר בב"ר פ' ל"ד מן ענתה דיהבת ידך עלה כו' שפירושו מן העת וזמן ההוא.

ד יח [יא] **הלכה אדם מישראל כו'.** לכאורה שאלה זו אפילו תינוקות של בית רבן יודעין אותו דכתיב לא תקיפו פאת ראשיכם וגו'. וי"ל שהתורה לא אסרה לדעת הרמב"ם אלא השחתה בתער. ולפי דעת התוס' בפ"ק דשבועות. והרא"ש פ"ג דמכות אסרה התורה אף במספרים כעין תער. שגוזז במספרים סמוך לבשר כעין תער. וע' בש"ע יו"ד סי' קפ"א. וע"ז חייב מלקות מן התורה. והכא שואל אם מותר מדרבנן לעשות אותם קצרים עד שלא יצאו כלל למטה מאזניו. והשיב כך שנו חכמים כו' זה המספר פאת ראשו ועושה תפיסת קורצין. קורצין פי' אזנים כדאי' באדר"נ פ' ל"א ברא קורצין בעולם וברא קורצין באדם זה אזניו של אדם. ובשבט מוסר פרק א' יפרש קורצין מערות. שהאזנים הם כמערות. והמספר שערות ראשו עד שאינם יוצאים

כלל למטה מאזניו אז יכול לתפוס את אזניו בלי שום עיכוב של הפאות. וזהו שאמר המספר פאת ראשו ועושה תפיסת קורצין. לכן המספר פאת דאשו לא יעשה אותם קצרים מן האזנים עכ"פ. וע' במת"כ בשם הערוך). {**להקיף פאת ראשו.** שמסבב במספרים לפניו מתחילת פאה אחת עד סוף פאה האחרת. ומניח השער ארוך באחורי ערפו. וזה נקרא מספר קומי (נשמי טל). (**תפיסת קורצין.** פי' בלשון יוני תלתלי שער (מוסף). ויש מפרשים תפיסת קורצין שעושה פיאותיו קצרים. עד שיוכל לתפוס את אזניו בלי עיכוב של הפיאות. וקורצין פי' אזנים כראיתא באדר"נ וכו' ומיירי כאן שמניח אצל צדעיו קצת שערות פאות קצרות, דאל"כ אין זו שאלה דאפי' תשב"ר יודעין אותו דכתיב לא תקיפו פאת ראשכם וגו' ולדעת הרמב"ם דמספרים כעין תער אין איסור מן התורה בלא"ה ניחא}. **מהו חייב סופג את ארבעים.** שכיון שאסור לעשות כן מן התורה מפני דרכי האמורי חייב מלקות מן התורה משום לאו ובחקותיהם לא תלכו. ולא הוי לאו שבכללות. אלא לאו שכולל ענינים שונים. וכל הנכללים בלאו זה כולם אסורים משם אחד דהיינו שהולך בחוקותיהם. כמ"ש הכ"מ על הרמב"ם ברישׁ פ' י"א מהלכות ע"ז. ע"ל שמה שאמר סופג את ארבעים פירושו מכות מרדות וכמו שכתב הריב"ש שאלה צ' וז"ל והתוס' כתבו שאף במכות מרדות מספר המכות הם כמספר של תורה אלא שאינן חזקות כמותן. וזה לפי שאמרו חז"ל בפ"ק דקדושין הקורא לחבירו ממזר סופג את ארבעים. וזה אינו אלא מלקות מדרבנן ואמרו סופג את הארבעים עכ"ל. **אבל העושה בלורית.** ר"ל שהעושה בלורית עונשו יותר קשה מן המספר קומי כי כל העושה בלורית אינו מגדלה אלא לשמה של ע"ז ואין עונש קשה משל ע"ז שהרי הקב"ה אינו מקנא אלא בה כו'. ר"ל כי ההפרש שבין ע"ז לשאר עבירות הוא כמו שאחז"ל כי בכולם אין הקב"ה מצרף מחשבה למעשה כי אם בע"ז כמ"ש למען תפוש את בית ישראל בלבם. מנין שנא' לא יהיה לך אלהים אחרים על פני. כלו' מדכתיב על פני שהוא מיותר. אלא ה"ק קרא לא יהיה לך אלהים אחרים אפי' במחשבה שהיא על פניו ית' לבדו. כי אין מחשבת הלב נראה רק לפניו ית' ולא לפני בני אדם. ולפיכך כתיב דווקא בע"ז אל קנא ולא בשאר עבירות לפי שאין הקב"ה מקנא ליפרע על מחשבה רעה אלא בה. וכתיב כי ה' אלהיך אש אוכלה הוא אל קנא דכתיב זה ג"כ גבי ע"ז. {**לא יהיה לך** וגו'. סיפא דקרא כי אנכי אל קנא}. (**הואיל וכך הוא עונשה של עבודת כוכבים קשה.** שמצרפין בה מחשבה כמעשה). (**שלא יאמרו אילו הזהירנו עליה פירשנו ממנה.** לפי שלא יהיה לך אלהים אחרים על פני יש בו שני פירושים. א' כדאי' בילקוט פ' יתרו משם המכילתא על פני למה נאמר. שלא ליתן פ"פ לישראל לומר לא נצטווה על ע"ז אלא מי שיצא ממצרים. לכן נאמר על פני לומר לך מה אני חי וקיים לעולם ולעולמי עולמים. אף אתה לא בנך ולא בן בנך לא תעבוד ע"ז עד סוף כל הדורות. וכן כתב רש"י בחומש. פי' ב' כמו שכתבתי לעיל על פני היינו אפילו במחשבה שאינו נראה רק לפני. א"כ לפי' זה עדיין יהיה פ"פ לישראל לדורות הבאים לומר לא נצטווה על ע"ז אלא אותו הדור בלבד. לפיכך א"ל הקב"ה לישעיה לא תהא סבור כו' עד שלא באו לסיני לקבל את התורה

מסורת המדרש

כא תוספתא שבת פרק ז'. ילקוט אמרי רמז תקס"ז.

חידושי הרש"ש

ויש תפלה שנענית לעונה כו' עת רצון. עיין במדרש איכה בפסוק צעק לבם וצע"ק. **יח המספר קומי זה המספר פאת ראשו.** נראה פירושו שמספר מפאת פניו ומניח הפרע מאחוריו ולוקה משום ולא תלכו בחוקות כו' עי' טור וב"י יו"ד סי' קע"ח.

חידושי הרד"ל

יח כך שנו חכמים אלו דברים אסורים כו'. ת"כ ס"פ אחרי ועיין ב"ק (פ"ג). **והעושה בלורית מהו המספר פאת ראשו כו'.** מבואר שלא כפי' שהביא הק"א בת"כ שם שהוא המספר בל' צחות. **סופג את הארבעים.** משמע מלקות דאורייתא כדעת הרמכ"ם רפי"א מה' עבודת כוכבים ובס"ם המצות שלו ל"ת סי' ל' והטוי"ד ר"ם קע"ח ע"ש בכ"י ודלא כמשמעות לשון התוס' בב"ק שם שהיא גזרה דרבנן. **בלורית.** לשמה של עבודת כוכבים. ע' כו' ע"ז (כ"מ).

ליקוטים

יח שיהיה מותר להקיף כו' מפני דרכי האמורי. לכאורה יקשה הלא זה דין תורה ואיך אמר רק מפני דרכי האמורי לבד גם אחר שאמר סופג את הארבעים א"כ הוא דין תורה כי על איסור דרכי האמורי לא היה חייב רק מכת מרדות והנראה שאין כוונתם רק לומר הסבה שלכן אסרה תורה הקפת הראש מפני שלא ידמו להם במעשיהם שמתוך זה יבא לאמונת עבודת כוכבים וכלומר אלו דברים שאסורים מן התורה הוא מפני דרכי האמורי ומה ששואל מהו הוא לאו דווקא רק שכן פתיחת הדרוש לשאול אף דבר הידוע כן נ"ל. **אלא לשמה של עבודת כוכבים.** כלומר המקיף פאת הראש הוא רק מפני ד"א אבל זה בודאי עושה לשם עבודת כוכבים ממש ואין עבירה יותר גדולה מזו שהקב"ה כביכול מתקנא בה (אשד הנחלים).

מתנות כהונה

לעונה. יום או לילה נקראת עונה כדאיתא בסוף מס' עבודת כוכבים. **עת רצון.** עת זהו עונה וכהאי דאיתא בב"ר פ' ל"ד מן ענתה דיהבת ידך עלה כו' שפירושו מן העת עת חמן. **יח קורצין.** שמגלח לוסס עד שאינו יכול לתפסם כי אם נראים הזוג או בצפרנים כך פירש הערוך. **בלורית.** מגדל שערו לשם עבודת כוכבים.

סי' קפ"א.

לכבוד הרב הה"ג המו"מ מו"ה **חיים ענגיל** כ"י מדד"ק **ראדאמישלא.**

בדבר השאלה שנשאל כת"ר בא' שה"י לו פרה מבכרת ונתנה לנכרי לפטומה וישלם לו ובתוך כך ילדה זכר, מ"ש כת"ר לד היתר כיון דחייב לו מעות בעד הפטום דמי לבהמת ארנונא דאי לא משכח בהמה תפיס וולדות ואף דשם עיקר השיעבוד על הבהמה ה"נ יש לו שיעבוד על הבהמה יותר לפי"מ הב"ח סי' ל"ו דמוכר שאורה קודם לגבותה אם הוא בעין או מה דאתי מחמתי' וה"נ הפיטום בעין. — הנה דבר זה נכתב מדברי רמ"א סו"ס ש"כ בנותן בהמה לגדלה דדן בה רק משום שהנכרי התנה שיתי' לו חלק בולדות אבל אי לאו הכי הוי בכור גמור, אף דיש לומר דרמ"א שם מיירי שהנכרי חייב לו מעות והוי כאלו כבר נתפרע בעד הפיטום ול"מ אומן קונה בש"כ אבל זה אינו דהמעיין בעקור הדין בפסקי מהרא"י סי' קכ"ט מבואר דלא הי' לו לגבות מחובו כי החוב לא הי' שייך לבעל הפרה לבדו והמדובר הי' בפירוש על מעות מזומנים ועדיין חייב לו ואפ"ה כתב שם דל"ד לבהמת ארנונא כי שם עיקר השיעבוד על הוולדות אבל הכא הוי רק בע"ח עיי"ש. — והנה לא מצינו להב"ח הנ"ל דכתב כן מעיקר הדין וכ' דכן דעת הרי"ף הרי מוכח להדיא מתה"ד דזה ל"ד לבהמת ארנונא אבל גם אם נימא דזה לא הוי מדינא רק מטעם תקנת ד' ארצות וא"כ אין שתירה מתה"ד דאז לא הי' עדיין התקנה אבל אם באנו לדון מצד תקנה הרי בנכרי לא עשו תקנתא כמבואר בב"ק דף ל"ו וגם הרי בעיקר התקנה כתב חת"ס חו"מ פי' כ"ד דזה רק בבורח משום שלקח ע"מ לברוח ולא בענין אחר עיי"ש וא"כ בנ"ד לאו בורח הוא. ועי' תשו' אדמת קודש ח"א סי' כ"ז דרבים חולקים על הב"ח:

ומ"ש כת"ר לדון בדבר החדש דעכו"ס הפטומה יש לו קנין בגוף הבהמה מטעם אומן קונה בשבח כלי והוי קד"ד. גם זה נכתב מתה"ד דלא חשבו כלל אפילו בקניף בעובדא הנ"ל לומר אומן קונה בשבח כלי והוי בהמת שותפות עם נכרי דפטומה מבכורה וכ"ה דלא שייך אומן קונה רק בעושה איזה מעשה בגוף הדבר אבל הכא שמפטמה אינו עושה כלום רק נותן לפניה מזונות והוי כשאר בע"ח וגם בלעדו זאת אפשר דל"ש אומן קונה רק בכלי ולא בבהמה ואוכל ומאז ראיתי בס' דע"ק להגה"ק מבעשאלטש ז"ל שכתב"ח על ס' חלה דעקופק בנכרי שגילגל עיסה לישראל דאפשר פטורה מחלה מטעם אומן קונה בשבח עיסה נראה דפשיטא לי' דגם באוכל כן ובדמות ראי' לזה מתוס' שבועות דף י' ד"ה מפריסין שכ' דשכר פיטום הקטורת צריך להיות כמי מתרומה חדשה ואינו מובן הא פרינות חוב היא ומה כ"מ בזמה יפרעו וע"כ דקבלי דים קנין לאומן בקטורת ע"י מעשה הפיטום והוי כקונה ולכן צריך להיות מתרומה חדשה ומוכח דגם בדבר שאינו כלי שייך אומן קונה. וגם בלא"ה בהמה יש לה דין כלי כמ"ש תוס' ב"מ דף י' ד"ה ופירי עיי"ש, אך העיקר נראה דמפטם לא עביד מידי רק נותן לפניה מחוטות וכל שאינו עושה בגוף הבהמה ל"ש אומן קונה בדלא זכר מלבד הזכיר תה"ד כלל לגרף שבראל זו ע"כ לענ"ד בכור גמור הוא:

סי' קפ"ב.

לכ' הרב הה"ג מו"פ מו"ה **יצחק האראוויטץ** כ"י מדד"ק **בארנוב.**

ע"ד השאה הנקראה מעריסה פרידא בלירי ונקראת פרידל בלירי שאם פרידא נשתקע שמסופק כת"ר אם לכתוב פרידא. לענ"ד אין חשש כלל דהא פרידל היא קיצור מאם פרידא דאין מילוק בין קיצור לאורך כמו דבורה דבורל דהוי בקיצה"ם כמ"ש הב"ם בש"ב בשם דבורה וזה אין שום חשש בנשתקע כמ"ש הב"ם בש"ב אות ד'. וגדולה מזו כתב שם דגם בשרה שעריל ובן בחנה חנולה אף שאין הנקודות שוות ולריבין לכתבן מכ"מ אף בנשתקע יש לכתוב שם העריסה כי הכינוי היא בעיקר ואין חשש נשתקע, אך שבזה חולק הגי"מ וסובר דבכה"ג אין לכתוב שם העריסה בנשתקע אבל בנקידות שוות ממש כמו שרה שארקה ובדומה לריכין לכתוב שם העיקר אף שנשתקע, א"כ גם בנ"ד יש לכתוב שם פרידא לחודא וא"ל לכתוב שם פרידל דהוי בקיצוה"ם, אך אם רמון כת"ר לכתוב פרידא דמתקרא פרידל יוכל לכתבו דקיצוה"ם אינו מזיק. ושם פרידא וכן פרידל אם נקראת בלירי יש לכתוב ביוד אחת כמו כל שמות דבוותייהו לפי מנהגינו שכותבין פיגא ביוד אחת. — וכ"כ באהלי שם. — וע"ש אבל שה"י עולה לתורה בשם ירמיהו ובפי כל הי' נקרא ירמיה יש לכתוב ירמיהו דמתקרא ירמיה כמ"ש כת"ר:

סי' קפ"ג.

לכ' ידידי הרב הגאון המו"מ בחדר"ת מו"ה **צבי ארי' פראממער** כ"י מדד"ק **באזגעלוב**

מ) מ"ש כת"ר בנשפך חלב תחת קדירה בשר אי לאיסור אותו מקום שנשפך עלי' מבחוץ כמ"ש הרש"ז ז"ל בס' תכ"א קנ"ו כ"ה דבליעת בב"ח הוי היתירא בלע ובהתירא בלע סגי להגעיל מקלה הכלי כמ"ש ט"ז יו"ד סי' קכ"א ס"ק ז'. תמהני מאוד דהא הבליעה הי' בבולו דהא הקדירה היתה חמה בכ"ר וז"כ אף אם נשפך תחת' לוכן והכלי אבל האש הוי כב"ר ובולע בבולו כמבואר בס' ל"ב ובפרט אם נשפך עלי' חם על הכלי מבחוץ הבליעה בבולו דכל ענין עירוי שבולע רק כדי קליפה מקום דתתחה גבר ותתחה לוכן והכי הרי הכלי חם מכ"ר ועי' פליתי סי' ק"ז דעירוי בהיותו בחויר ונפל דבר לתוכו בולע בבולו דעירוי בכ"ר כ"ז אלא נפל על תתחה קר וא"כ האיך יועיל הגעלה עי' עירוי דאז הי' הכלי קר ותתחה גבר ובולע כדי קליפה וה"ה שנפליגו בד"ק והאיך יפליגו מה שבלע פנימית הכלי כי הבליעה הי' ע"י כ"ר:

ומה שפיקפק כת"ר בדבר הנהוג שמגעילין ע"י שמרתיכין בתוכה מים ומניחין כלי מלוח

מלבן והמים יוצאין לחוץ דאכתי דלמא לא נגעו המים היוצאין במקום שנבלע בחוץ ואחר בעיכן הגעלה דרך בליעתו הכא עלתה באו״ח להדיא שאם נספך חלב תחת קדירה של בשר או שאר איסור ונבחוץ קגי להגעיל הכלי בפנים יע״ש שמבואר להדיא כן בסי׳ ואו״כ גם להמחמיר אין לחוש עוקפן בכל איזאין המים לחוץ ונסתלק זבו גם שם. — ואם הספיקה הי׳ תחת הכלי יש לעשות כן להדתיה לתוכה מים ולהעמיד תחתית הכלי על עקום שאם דעכ״פ זה הוי כהגעלה בצירור כמבואר סי׳ תכ״ח:

ב) **ומה** שעמד כת״ר בש״ס בש״ע יו״ד סי׳ קפ״ח דשיעור פיאות הראש למעה מן האוזן דכפי המבואר מכל הפוסקים היא רק עד מיבור הלחי לגדעין והוא עד למטה מעט ממלי אוזן ובש״ע משמע למעה מכל האוזן. הנה מה״ת נודלחי כמ״ש כת״ר דהרי הקפת הראש במבוה לדעי׳ לאחורי אזנו וא״כ באיזו מקום לאחורי אזנו שמכיה מעט למעה שוב איזו עובר, ובאמת השיעור שכ׳ כת״ר עקום מיבור הלדעים הוא מעט למעה מאחורי אזנו ואפשר דמחמיר בש״ע מדרבנן עד אחר כל האוזן דאין אנו בקיאים כ״כ בגיאלוס שיעורין כמ״ש בתשו׳ מהרי״ל סי׳ ק״ן לענין פדיון הבן וכתמים ועמ״ש בספרי שו״ת אמרי יושר ח״א סי׳ פ״ח ועי׳ תשו׳ חת״ס יו״ד סי׳ קל״ח במ״ש הרמב״ם ז״ל דשיעור שערות פיאה ברוחב מ׳ שערות דהוי רק מדרבנן דהא כל שמכיה איזה שערות עכ״פ איזו מקום לדעי׳ לאחורי אזנו יע״ש ועכ״פ נראה דהחומרא היא רק עד עור הרך של האוזן דעשה ואילך איזו קרוי אוזן דהוי רק עור של אוזן כמ״ש רש״י בכורות ר״פ אלו מומין שהביא כת״ה ובזכרוני שכ״כ בש״ע האר״י ז״ל דשיעור פיאה עד אליה רכה ולא עד בכלל ובאמת שזה כמוך מעט מהלדעים מעטים חומרא דאי אפשר לגמלם. ומאז הערות על קתיעת הפוסקים באו״ח סי׳ תפ״ו לענין כזית מלה שלא בישאו שאין ליקח מלומלם ובשע״ת או״ח סי׳ תרמ״ח ס״ק י׳ כתב דאתרוג כשיעור כבילה מלומלם אין לברך עלי׳ יע״ש ומע״ש בזה בספרי טל תורה בהגהות ירושלמי חלה ד׳ ע״ב יע״ש:

ג) **ומה** שמה כת״ר על רש״י בכורות כ״ז ד״ה שלש גרות דמלוה בעלמא לעשר בתמותי׳ וכו׳ אבל הרשות בידו לאכלו בלי מעשר מבכורות ל״א דרואה את מעשרותי׳ דאי בעי׳ אדי מוטא בכולא עדרא ותיפו״ל דאי בעי׳ אינו מעשר כלל כיון דכל הענין רשות. — הנה זה לא קשה כ״כ דהא עכ״פ בהגיע הגורן מדרבנן קיבע למעשר בהמה ואין לו ברירה ואם סבי׳ יכול לשומטן קודם לכן אז למוכרן אין זה מינו דרולה לעכבן לעצמו ולאכלן מעט מעט ולכך הוצרך לומר מינו דאי בעי אדי מוטא בכולא עדרא:

ומה שהוקשה כת״ר מהא דש״מ ז׳ זה פוטר מעמוו במעמוו של כהן מאי פוטר מעמוו איכא הא פטור וקאי. יש לומר דאם כבר התחיל למנותן החיוב עלי׳ לקרות לאי מעשר וכוונת רש״י רשות היינו שאינו מחיוב במנותן ולהוציאן רק פתח קטן — אך בלעדי זאת הבבר ל״ע מובא דהאיך יתכן לומר שכל ענין מעשר רשות והרי קרא כתוב עשר תעשר בשתי מעשרות הכתוב מדבר משמע דהוי חובה לעשר דאתי דקרא דכל אשר יבכור תחת השבט יהי׳ קודש יתכן אם נעשה כן אבל עשר תעשר משמע דמצוה לעשר כמו מעשר דגן ואם דמעשר דגן ג״כ אינו חיוב רק ברוצה לאכול במ״ש רש״י גיטין דף מ״ז ועיין בט״ג שם שהעיר מזה ע״ד הט״ז יו״ד סי׳ ד׳ שכתב להיפוך והדברים עתיקין הרי עכ״פ במעשר יש מצוה כשרוצה לאכול והכא שאינו מוכל דמי לבכורים דמצוה על האדם להביא בכורים וה״נ לעשר בהמותי׳, ועי׳ בירושלמי רפ״ג דשקלים דמאחר מבלו עובר בבל תאחר וא״כ יש לומר דעכ״פ כשיעברו ג׳ רגלים חיוב לעשר בהמותי׳, אבל המפוקשים שם כתבו דדברי הירושלמי הם בתמי׳ שאינו עובר ועי׳ בע״א ר״ה דף ד׳ שהאריך דמעשר בהמה אינו עובר בב״ת רק לאחר שעישר אבל בלא עישר אינו עובר יע״ש ושבחתו שם דא״כ גם ברגל א׳ יעבור בעשה ולפיע״ש הפנ״י והח״ן דברגל א׳ אינו עובר רק בעפרים ולא מקריב יש לדחות דאי׳ הע״ש. ויותר נראה לפי המבואר בבכורות שם דף כ״ז דתלת לקבל חרפי ואפלי וקיימו ועי׳ ברש״י שם ובירושלמי שקלים פ״ג איתא רק טעם זה לקבל פרקי לידה א״כ יתכן דמצות מעשר בהמה״ת לאחר שילדו כל הבהמות שלו והמאוחרות יולדות לפני החג ואז מה״ת מחיוב לעשר כל הבהמות שיש לו משנה זו אבל מקודם לכן אינו חייב והוי רק רשות ולפי״ז יתכן דבפרוס החג הוי מצוה מה״ת רק דאינו עובל וכפרוס הפסח ונעלת כיון דעדיין לא ילדו כל בהמותי׳ משנה זו הוי רשות רק מדרבנן קובע למעשר. ועדיין ל״ע בזה:

סי׳ קפ״ד.

לכבוד הרב וכו׳ מו״ה **ראובן גילערינטער** כ״י אבד״ק **ראדאמישלא.**

ע״ד שאלתו באילנות הנטועים בביה״ק רק שאינם על הקבר אם מותר למוכרן לצורך תיקון ביה״ק שיעלה להולאה מרובה. — הנה רמ״א סי׳ שס״ע מתיר אף בנטועים בביה״ק ממש. אבל בב״מ שם מחמיר בנטועים בביה״ק על מקום הקבר עפ״י שיטות הס״י הובא בתגה סי׳ שס״ד דעפר שנתלש אסור מדינא יע״ש וכ״מ באו״ח סי׳ לבילות והבאתי בספרי שו״ת אמרי יושר ח״א סי׳ כ״ג, ואם שיש לגדר גם בזה עפ״י שו״ת רעק״א סי׳ מ״ה שהובא בפ״ת סי׳ שס״ד דדוקא עפר שמשליכין על גוף המת אסור אבל מה שלמעלה שרי יע״ש וא״כ גם האילנות הנטועים שם הוי ז״ג דשרי מכ״מ הגר״א שם חוכך להחמיר ע״כ אין להקל בנטועים על ביה״ק בקברים ממש אם כדי לתקן ביה״ק, אבל האילנות שחוץ לקברות פשיטא דשרי לגמרי. וגם בענפים הנוטים על ביה״ק ויונקים מגוף האילנות שהם חוץ לקברים מדינא ודאי שרי רק מפני הכבוד המתים, ולצורך תיקון ביה״ק שרי והענפים הנוטרים מהאילנות שאין שייס למוכרם ודאי מותר להשיקן בבתי בנסיות רק הענפים הנוטים יש לאסור רק למוכרן לצורך תיקון ביה״ק. — ועי׳ ביד אליעזר סי׳ שס״ט

שאסור מה"ת מקרא דלא תחנם לשבח את גופו שהוא נאה הוא הדין לשבח בחכמתו.

ובשם מרן הגרי"ז מבריסק מוסרים שאפילו חכם באומות העולם לא מברכים עליו ברוך שנתן מחכמתו לבריותיו, אלא אם כן הוא מקיים שבע מצוות ומאמין בייחוד השם, שבלי זה בהא גופא שאינו מקיים מוכח שאינו חכם והיאך נברך עליו על חכמתו.

ועיין בחינוך (תכ"ו) "והעובר על זה ושיבח עובדי עבודה זרה ומעשיהם זולתי בענין שימצא שבח יתר לאומתינו מתוך שבחם, עבר על לאו זה, ואין בו מלקות שאין בו מעשה, אבל ענשו גדול מאד, כי הוא סיבה לתקלה מרובה שאין לה תשלומין, כי הדברים ירדו לפעמים בחדרי בטן השומעים, וכל יודע דעת יבין זה".

והנה עיקר הפסוק דלא תחנם נאמר בשבע אומות, אבל עיין בתוס' ע"ז כ. (ד"ה דאמר קרא) שהאיסור הזה הוא בכל האומות, והרמב"ם פירש האיסור בכל עובדי ע"ז וכלולים בו גם הנוצרים העובדים בשיתוף, ולרוב הפוסקים אפילו בני ישמעאל בכלל ואסור למכור להם קרקע בארץ ישראל, דלא כספר "פרי האדמה" שמתיר למכור לבני ישמעאל שאינם עובדי ע"ז.

אמנם בלשון חז"ל וש"ע מצינו איסור זה רק כשמשבח מעשיו או מחבב דבריו או כמה הוא נאה, ולא מצינו להדיא איסור לשבח אותו בחכמתו, ואדרבה חז"ל אומרים חכמה בגויים תאמין, והחושב שאין חכמה באומות העולם הוא טועה, וכן מצינו שהרמב"ם משבח מאד את אריסטו מפני חכמתו, ומשמע שזה אינו בכלל האיסור. ויש לומר הטעם הדוקא כשמשבח אותו מפני יופיו או מעשיו ודבריו מצוי שיבוא עי"ז לידבק בו ולחפש קירבתו ולכן התורה אסרה, אבל אם משבחו רק בחכמתו, יבוא לכל היותר עי"ז לשמוע ממנו חכמתו וע"ז לא חששה תורה כ"כ. ויש לצדד עוד שהאיסור הוא רק בארם פרטי כשמשבחו, ששייך ע"י זה להתחבר עמו, אבל כשמדבר על מנהלי המדינה מי חכם או מי טוב לאנשים, לא יבוא עי"ז להיות אצלו קרוב ודיר, וע"כ לא חיישינן. וד"ז צ"ב.

אמנם למעשה נאה ויאה הדבר כשמשבח עכו"ם שהוא חכם גדול, כדאי להוסיף "לא כגדולים שלנו", ובזה ודאי אין האיסור, וכלשון החינוך הנ"ל, ומרומם ומקדש בזה שם שמים.

סימן קצח

ד השיעור בצדדין שאסור בפאת הראש להקיף

בענין השיעור של פאות הראש למטה, שער שם אסור מה"ת להקיף ואפילו במספרים כעין תער, מפורש בש"ע ס' קפ"א (סעיף ט') דהיינו מכנגד שער שעל פדחתן עד למטה על האוזן מקום שהלחי התחתון יוצא ומתפרד, וכל דוחב המקום ההוא לא תגע בו יד ע"ש. ובמשמוש היד מרגישים שיש בלטה בצדדין שנמשך עד קרוב לסוף האוזן ואז מתפרד ומתחיל הלחיים, ועד שם נקרא פאת הראש, ואם מקיף עובר באיסור תורה. ויש להצטער שבערה"ה המון מבית ישראל ואפילו מבני תורה נכשלין בזה, ומדמין שמעט אחר התחלת האוזן מספיק, ומפרשים כן בכוונת הש"ע (סעיף א') במש"כ שפאות הראש הם במקום חיבורו ללחי ומפרשים דהיינו למעלה, אבל מפורש בש"ע להלן (בסעיף ט' הנ"ל) דהיינו למטה על האוזן במקום שהלחי התחתון יוצא ומתפרד.

ובשו"ת "אמרי יושר" (ח"ב קפ"ג) מביא השיעור עד סוף האוזן, רק מיקל דהיינו עד הרך שבאוזן ולא הרך בכלל, שאין צריך להניח רק עד מקום הרך וכמ"ש. ובמשמוש היד נראה קרוב הדברים להיות אמת, אבל מאידך גיסא תמוהין דבריו שמפרש דאין זה מן התורה, שמה"ת מספיק אם אינו משוה הדבוק הסיבוב דהיינו היקף הראש, ומספיק שמשאיר הפיאה במעט מהאוזן למעלה ששוב אינו כמקיף ע"ש, וע"ז אני תמה, שלהלכה הרי איפסק בש"ע שכל המקום נקרא פאת הראש עד מקום הזקן ואסור מה"ת, ובנטילת ב' שערות מאותו מקום עובר בלא תעשה וכמבואר בביאור הגר"א שם מהב"י

מהתוספתא ע"ש, והיינו עד מקום שהלחי התחתון מתפרד. ויש ליזהר לא לגלח בכל המקום הזה אפילו במכשיר כעין תער שעלול ליכשל באיסור תורה, ומצוה לפרסם ד"ז בתפוצות ישראל.

ונראה שמן הדין יכול לגלח במספרים בכל מקום, שהאיסור הוא רק בתער או בכעין תער, אבל חסידים ואנשי מעשה מיחידי סגולה מחמירים לעצמם שבכל אורך ורוחב הפאות נמנעים מלספר ולא יגע בו יד כפשוטו, עיין יש"ש פרק י"ב דיבמות סימן יח, ורק בסוף האוזן כשמגיעים לפאות זקן חותכים הפאות, והיינו שלדברי המקובלים והאריז"ל אין לערב פאת הראש עם פאת הזקן ומספרים הפאות בסוף האוזן שמשם הוא פאת הזקן.

ובעצם יש הרבה חסידים ואנשי מעשה שמגלחים כל שער הראש עצמו בכעין תער ומניחים פאות ארוכות, אבל נכשלין בחשש איסור תורה, שהאיסור הוא לא להקיף פאת הראש, והפאה מתחלת למעלה בקו השער של הראש עצמו, ומשם נקרא פאה ואסור מה"ת לגלח במכונת תספורת דהיינו כעין תער, והם מספרים במכונה כזו מעט בצדדין כשמגלחים למעלה אצל שער ראשם, ואם כן מצד אחד הם מחמירים לגדל פאות ארוכות ולגלח לגמרי את שערות הראש, ומאידך גיסא יתכן שנכנסים עם המכונה מעט למקום הפאה ועוברים בזה על איסור תורה ר"ל, וראוי להזהירם על כך. והכי טוב אם אין בקיאין היטב מהיכן מתחיל מקום הפאות, שגם את שער הראש לא יגלחו לגמרי, והיינו שלא ישתמש שם במספר אפס סמוך לפאת הראש למעלה, ועיין היטב בבה"ל ס"ס רנ"א וכפי הנראה רמז לכך, ואם רוצים להדר להשאיר השער שבמקום הפאה בכדי לכוף ראשו לעיקרו, אז אולי לא סגי מספר קטן (מספר אחד), אלא צריך לגלח שם באופן שנשאר כדי לכוף ראשו לעיקרו.

ומיהו עיין ב"יד הקטנה" (מובא בדרכ"ת שם) דהשיעור למעלה הוא שימתח קו מכנגד שער שעל פדחתו והיינו באלכסון ועד שם מותר לגלח, ומתחת קו זה הוא פאת הראש, וכדבריו הורה מרן בעל הקה"י מעיקר הדין.

נדה וטבילה

סימן קצט

כמה הערות בעניני אמתלא ונאמנותה

להחמיר כשיש לה אמתלא

א) בשו"ע ס' קפ"ה כתב דמי שרוצה להחמיר על עצמו שלא להאמין לה כשחזרת בה ונותנת אמתלא לדבריה הקודמים, מדת חסידות הוא. ולכאורה לא מובן, כיון שיש לה אמתלא טובה דמועיל כה"ג אפילו לאיסור אשת איש ואפילו לכתחילה, ולא מצינו דשם הוא מדת חסידות שלא להאמין, וא"כ אמאי בנדה הוא מדת חסידות. ועוד דאם חשודה אצלו לשקר להכשילו באיסור נדה האיך יכול בכלל לקיימה. ואולי באמת אין החסרון בנאמנותה כשיש אמתלא נכונה, אלא דכיון דכל נאמנות עניני טהרה וטומאה דנדה על פיה הם, ראוי ממדת חסידות לחוש לדבריה הקודמין, אף כשידע שאמרה אז כן מפני אמתלא, מ"מ ע"י שלא יאמין לה תזהר לכתחילה ותדקדק ביותר בדבריה, כדי שלא יבוא לפקפק בדבריה, וכיון שהוחזקה בשעתו על פיה בנדות, ממדת חסידות לא להקל בזה כדי שתדע ליזהר בענין זה בכל דיבור שלה.

להחמיר כשחכם התיר לה

ב) הפתחי תשובה (בסימן קפ"ח ס"ק ב') הביא תשובת חת"ס דאשת חכם שמצאה בעד הבדיקה כעין מראה אדמדם ושאלה לחכם וטהר, שרי לבעלה להחמיר על עצמו, דלא גרע מבהמה שהורה בה חכם, ואף דמפקיע ממנה שיעבודו לה, מ"מ אדעתא דהכי נשאת ע"ש.

עוד מעט, ואמ"כ לעשות קו ישר עד לפני האוזן שם הוא מקום התחלת הפאות, ומשם לעשות קו באלכסון עד סוף גובה הפדחת במקום הזיות שם מתפרדים מהלכי השערות [עי' ציור יח אות ח, ב, ג, ושטח המסומן באות ה'].

וכל זה כתבנו כדי להבין אמרי קדוש של האר"י ז"ל, אבל בלא"ה כבר נהגו רבים מישראל להוסיף עוד על שיעורו של האריז"ל ולשער גם אצל האוזן כנגד גובה הזיות שאצל הפדחת [עי' ציור יח בהשטח המסומן באות ו, וע"ע ציור ט בהשטח המסומן באות ג], וזה ממילא נכלל פי' היוסף אומץ, וגם יותר מזה.

ביאור סוף השיעור מלמטה

טרם נבאר סוף מקום הפאות מלמטה עלינו להבהיר, כי אין הדברים אמורין רק לאומן המגלחים זקנם (בדרך היתר דהיינו במספריים בעין תער) שיש להם נפקותא שבמקום זה אסור אפי' במספריים בעין תער, אלא אפילו להנוהגים שלא לגלח את הזקן יש נפק"מ ג"כ בזה, והוא שיש ליזהר שלא לתלוש השערות בידים בשם עקירה בעצמא באותו מקום עד למטה מן האוזן מקום שהלחי התחתון בולט, כי דינו הוא כמו בפאות הראש, שלדעת כמה פוסקים גם דרך תלישה אסור (כמו שיתבאר לפניו בע"ה בפרקים הבאים) ומאחר שיש גם מדקדקים במצות שאינם נוהגים בזה מחוסר ידיעה, מצוה לפרסם שיש בשום לב ליזהר בזה, ומעתה נתחיל נבאר בע"ה סוף השיעור למטה.

גדר הראשון – סוף מקום צדעין

הנה כבר ביארנו דיש ג' גדרים למקום הפאות, א) מקום הלדעת, ב) שטח פרקי העצמות, והיינו במקום שמתחברים עצמות לחי העליון והתחתון, עם עצם הגלגולת, ג) השערות היוצאין חוץ לגבול ההיקף. וכבר ביארנו שכל הג' גדרים למקום אחד מכוונים, והיינו שטח פרקי העצמות הוא שטח הלדעים שהוא מעל להמקום שם מתחברים עצמות הלחיים עם עצם הגלגולת, אמנם לא כל שטח הלדעת הוי מקום פאות, אלא דוקא השערות היוצאין חוץ לגבול ההיקף ולא יותר, באופן שכל הג' סימנים מורין למקום אחד, ויוצא מזה שרק בשטח הלדעין שוכן מקום הפאות ולא ממולה לה כלל, אמור מעתה, דכשאנו דנין על סוף שיעור הפאות מלמטה, לריכין אנו לידע היכן כלים מקום הלדעים, כדי לידע סוף מקום הפאות, והנה כבר ביארנו ש'לדעין' הוא לשון ארמי, ובלשון אנגלית נקראת טעמפע"ל, וכבר מבואר בספרי הרפואה ששטח זה מסתיימת אצל התחלת נקב האוזן [עי' ציור יט אות ח, ועי' ציור ב אות ד, וע"ע ציור כב אות ז ואות ג].

גדר השני – גבול מקום של גידול השער בילד ובאשה

ועוד יש להוכיח שהשערות הפאות אינן יורדין למטה מהתחלת נקב האוזן, שהרי מסתברא שכל השערות הגדלים באדם בקטנותו טרם שהתחיל לגמות בו שער הזקן הנם משערות הראש, וממילא הוא משערות הפאות, אבל מה שהתחיל לגמות בו בגדלותו אז לא הוא משערות הראש, וממילא אינן משערות הפאות, וא"כ הרי מזה יש לנו שיעור למטה לענין שערות הפאות, והיינו לשער עד המקום שגדל בו השער בקטנותו, וכן יש להוכיח מדברי המזרחי שכ' וז"ל שהלדעים מכלל הראש הן, והם מחוברים ללחיים, שהרי הקטן שאין לו זקן, לדעיו מלאין שער כמו הראש וכו' עכ"ל, ומוכח מדבריו שרק השערות הגדלים בלדעי הקטן הוי משערות הראש, וממילא הוא משערות הפאות, ולא מה שגדל אח"כ כשנתגדל להיות לאיש, וכ"כ בשו"ת כתונת יוסף (ד"ה נקטינן) להוכיח מדברי המזרחי הנ"ל, וז"ל

נקטינן מדברי הרא"ש ז"ל כי סימנא מילתא כי הקטן אשין לו זקן לדעיו מלאין שער, ואם כן ממנו נקח כי עד מקום שלדע הקטן יורד בשערו, אם כן משם ממטה למעלה נקרא פאת הראש, מהמקום שצמח שער בו ראשו וכו', ואף גם כי אחר זמן יצמח זקנו, מכל מקום כבר נודע לו עד היכן היה מגעת שער לדע ראשו מנעוריו, ונמצא סימן ראשו לפאה מהיכן מתחיל איסורו משערות אחרונות של מעה בלדע הנערים ובחורים, שכל הפוגע בו מתחיל באיסור לאו ממטה למעלה עכ"ל הכתונת יוסף, וכ"כ בשו"ת מחשבות בעצה (מיו"ד סי' ז ד"ה הוצא לנו) דשיעור הפאות למטה הוא עד מקום שכלים שערות פאות הראש בתינוק ואשה, ויעי"ש שכ"כ בשם הב"ח, וכוונתו למה שהביא הב"ח בשם הקרבן אהרן שדבריו הם כדברי המזרחי הנ"ל.

והנה מקום זה מגיע לכל היותר למחצית האוזן, כשמשער מן אמצע גובה העיגול של האוזן, עד סוף האוזן [עי' ציור יט בנקודה המסומן באות ג, שם הוא סוף האוזן], והוא דלא לפני התחלת נקב האוזן [עי' ציור יט בנקודה המסומן באות ח].

גדר השלישי – מקום שלחי התחתון יוצא ומתפרד

והנה לשון הריב"ן (מכות כ, ד"ה שמיט מכאן) למטה מן האוזן מקום שלחי התחתון יוצא ומתפרד שם, ושם נקרא פאה (כוונתו לפאת הזקן) בסודו של לחי שבולט לחוץ ששם מתחלת הזקן, וגבל מה שלמעלה עד הלידעת בכלל פאת הראש היא וכו' עכ"ל, ואחריו העמיק המחבר בשו"ע (סעיף ט) וז"ל שיעור הפאה וכו' ועד למטה מן האוזן, מקום שהלחי התחתון יוצא ומתפרד שם וכו' עכ"ל, ולפי המבאר לעיל הוי מקום שלחי התחתון יוצא סמוך להתחלת נקב האוזן, ואע"פ שיש בני אדם שהשערות ראשן בילדותם לא הגיע אפי' עד שם אלא למעלה ממנו קצת, מ"מ י"ל דנקטו הריב"ן והמחבר שיעור זה דהוה שיעור שוה בכל אדם, שהתחלת נקב האוזן ולמטה בודאי שאינו משערות הפאות כלל, וכן נראה לדעת ר"ת (עי' רא"ש מכות פ"ג סימן ב בשם ר"ת) דמקום חיבור הלחי לדעין הוי פאות הזקן, א"כ מהתחלת מקום חיבור הלחי לדעין ולמטה בודאי לא דהוי מפאות הראש.

ביאור לשון הריב"ן והמחבר שכ' 'למטה מן האוזן'

אמנם מה שעומד לנגדינו הוא לשון הריב"ן והמחבר שכתבו 'למטה מן האוזן' דפשטות משמע דהיינו עד סוף עור הרך של האוזן [עי' ציור יט בהנקודה המסומן באות ג], ולכאורה זהו סתירה עם מש"כ 'מקום שלחי התחתון יוצא ומתפרד שם', דהרי למטה מעור הרך הוא כבר בתחלת לחי התחתון [ציור כב אותיות ח' ג' ו'], ובכלל קשה לומר דמקום הפאות מגיע עד סוף האוזן ממש, דהרי בקטן כל זמן שעדיין לא התחיל לגדל בו שער הזקן אין לו שער כי אם עד התחלת נקב האוזן לכל היותר, והרי זה הוכחה ברורה שכל השער שלמטה ממנו הוי בכלל שער הזקן, (ועכ"פ אינו משערות הראש).

ובשו"ת אמרי יושר (סי' קפג אות ב) הקשה על דברי המחבר שכ' 'למטה מן האוזן', דהרי כפי המבואר מכל הפוסקים היא רק עד חיבור הלחי לדעין, והוא עד למטה מעט מחלי אוזן, ובשו"ע משמע למטה מכל האוזן, וכ' דלפסר שמחמיר בשו"ע מדרבנן עד אחר כל האוזן משום דאין אנו בקיאין כ"כ בגמלוס שיעורין וכו' ועכ"פ נראה דהחומרא היא רק עד עור הרך של האוזן [עי' ציור יט בהנקודה המסומן באות ב], דמשם ואילך אינו קרוי אוזן רק עור האוזן כמ"ש רש"י (ר"פ אלו מומין), ובזכרוני שכ"כ בשו"ע האר"י ז"ל דשיעור פאה

הוא עד אליה רבה, ולא עד בכלל, ובאמת שזה נמוך מהלדעין, ומטעם חומרא דאי אפשר לממנם עכמו"ד.

ולפי דרכו של האמרי יושר יש לנו לומר שמש"כ הריב"ן והשו"ע למטה מן האוזן, כוונתם לומר למטה ממקבי האוזן, דאע"פ דבלשון בני אדם כל בשר האוזן נקרא אוזן סתם, מ"מ בלשון התורה ובלשון חכמים אינו נקרא אוזן אלא נקב האוזן לחוד, אמנם שאר הבשר נקראים תוך האוזן או בשר האוזן, ולפי"ז אין המחבר מתיר רק עד סוף הנקב, והוא עד מקום הרך כמש"כ האמרי יושר [והוא המקום המסומן באות ב, בציור יט].

אמנם מש"כ האמרי יושר שהשיעור שכ' המחבר בשו"ע הוא מחומרא, יל"ע בזה, שהרי נראה בב"י שנקט זה השיעור במכוון דס"ל דעד שם מגיע מקום הפאות מדינא ולא מטעם חומרא לבד מטעם שאי אפשר לממנם, שהרי מקורו מדברי הריב"ן הנ"ל, ולשון הריב"ן יורה שמדינא קאמר לה ולא מחומרא, וגם במה שכתב בשם האר"י ז"ל, זה אינו נמצא כלל בכתבי האר"י אשר לפנינו.

אמנם בשו"ת ארץ צבי (סי' ג אות ה) הניח דברי המחבר שכ' עד למטה מן האוזן' בצע"ג, כי המעיין בטור וב"י יראה לעינים דאין שום דעה להחמיר כ"כ, ומה דמקום חיבור הלחי לדעין בכלל פאות הזקן לכל הדעות, ולמטה מחמצע האוזן ליכא לדעים כלל, ולכאורה לשון השו"ע נוכע מדברי הריב"ן וכו', אמנם זה נסתר ממש"כ הריב"ן (דף כ. ד"ה חייב על הראש) בגד האוזן מלפניו מקום שלועזין טנפלא, ובתוס' יו"ט כ' דטנפלא נקרא בלשונינו שלעף, וידוע דהשלעפין הינו למטה מחמצע האוזן רק למעלה וכו', ולכן מסיק שגם הריב"ן מודה שמקום הפאות הינן מגיעין רק עד חמצע האוזן [שהוא לפני נקב האוזן, והוא בהנקודה המסומן באות ג בציור יט] ולא יותר מזה עכמו"ד (ובנספחים סימן ד הבאתי כל תוכן דבריו מדרשנו משם).

אמנם לא ביאר הארץ צבי הלין נפרש דברי הריב"ן שכ' למטה מן האוזן', וגם דברי המחבר לא ביארן והניחן בצ"ע, אמנם מה שי"ל בפירוש דברי הריב"ן והמחבר שכ' למטה מן האוזן', דר"ל למטה מן התחלת בשר האוזן, והיינו עד המקום שגדל השער בקטנותו, או עד חמצע האוזן דהיינו עד התחלת נקב האוזן [עי' ציור יט בנקודה המסומן באות ג] שהיא שיעור השוה לכל נפש וכנ"ל, באופן שאינן חולקין כלל על כל המחבאר לעיל.

ובשו"ת משנ"ה (חלק ז סי' קכב) העתיק דברי הארץ צבי הנ"ל, וס"ל בדעתו לפרש דעת המחבר דלהכי הולרך להניח פאה עד למטה מן האוזן מפני דרכי האמורי כמ"ש בעץ יוסף על המד"ר (ואתחנן אות יח), וסיים והוא מקור נאמן לדברי השו"ע ע"כ, אמנם א"א לומר כן דכבר כ' בשו"ת ארץ צבי (סי' ג ד"ה אגב) דמדברי עץ יוסף בפירושו על המדרש רבה (דברים ב יח) משמע קצת דצריך להשאיר פאות ארוכות עד למטה מן האוזן משום דרכי האמורי, ומ"מ אין זה מעיקר הדין עכ"ל, וא"כ בודאי לא נתכוין לזה הריב"ן והמחבר, אחרי דמעיקר הדין א"ל להחמיר בזה, ועוד דלשון הריב"ן משמע דמשום איסור הקפת פאת הראש נקט בה, ולא משום איסור של דרכי האמורי, ועוד נראה דמה שכ' העץ יוסף דאית בה משום דרכי האמורי, קאי על אורך השערות שערשיהן יוצאין ממקום הפאות, ולא קאי כלל על מקום הפאות גופיה, דבזה לא שייך דרכי האמורי כל שמניח פאות עד חמצע האוזן, וא"כ אין לזה שייכות כלל לכאן.

ובשו"ת באר משה (ח"ז סי' סג אות ט) שכ' בבדבר זה נלטער בו הרבה, דלפי המפורש בשו"ע סעיף ט שיעור הפיאות הוא מהפדחת עד למטה מהאוזן, ולכן תימה בעיניו

[המבונן בציור כב], אמנם ממש"כ הוא בעצמו עוד מתפרש ומתחיל הלחייס' משמע דס"ל דשם מתחיל עצם הלחי, וזה אינו אמת כפי שיתבאר להדיא להמעיין בציור כב, ואולי כוונתו שעד המקום שמתפרש אינו מגוף הלחי ממש וזהו חידוש ודוחק, אמנם כבר כתבנו (בנספחים סימן ד) משמיה דשו"ת ארץ צבי שתמה על הריב"ן אף אם נפרש בדבריו שמיירי ממקום שמתחיל עצם הלחי ממש, שהרי הוא למטה ממקום לדעין, וא"כ הבו דלא להוסיף עלה לומר שגם על הלחי עצמו הוי מקום פאות הראש, והנה כבר כתבנו לעיל שגם בספר נתן פריו (כ. ד"ה שיעות הריב"ן, עיי"ש בציורו, ובעמוד ב ד"ה והנה הריב"ן) הבין שמקום שלחי התחתון יוצא ומתפרד הוא למטה מאזנו [עי' ציור יג, ועי' ציור יט בהנקודה המסומן באות ד] עיי"ש, והנה אע"פ שבלשון 'מתפרד' יש מקום לומר כן, שהרי אינו מפורש מקום הפירוד, וממה מתפרד, וגם מש"כ הריב"ן 'בחודו של לחי שבולט לחוץ' ג"כ אינו מקום הכרע, שהרי בין בהתחלת העצם יש בליטה ובין קרוב לסוף האוזן יש בליטה, אמנם אם לא תפרשו דקאי על המקום שמתחיל העצם דשם מתפרד ממקום דיבוקו, א"כ נתת דבריך לשיעורין, שכל אחד יפרש כפי דעתו איזהו המקום שמתפרד, והא קמן שבעל שו"ת תשובות והנהגות ס"ל דמתפרד 'קרוב לסוף האוזן' ואילו בעל נתן פריו ס"ל דמתפרד 'למטה מאזנו', וכן יתחלקו הדעות ולא יהיה בידינו דבר ברור, והרי לא באו לסתום אלא לפרש (ועי' בש"ך יו"ד סי' לב סק"ה דמשמע דס"ל שאין דרך המחבר לסתום דבריו), וגם לשון 'יוצא ומתפרד' משמע להדיא שקאי על התחלת העצם ששם שרשו מתחלת לצאת ומתפרדת ממקום דיבוקו, חוץ אם נדחוק לפרש שיוצא ממקום הילוכו ומשנה דרכו לכיוון אחר, על מה שהרבה אנשים מסירים פאות ראשיהם במקום חיבור הלחי והוא כמעט למטה מן חלי האוזן[מו], ואח"כ מצא תשובת אחרי יושר ותשובת ארץ צבי הנ"ל, וסיים עכ"ז מידי מנוחה לא יצאנו, איך אפשר שמכח קושיא ופריכא נהגו העולם שלא כפסקו של המחבר ושמיקת הרמ"א לפסקו, ואין לנו תירוץ אחר רק שמתמת עול הגלות ושידם גבר עליהו לא רצו להחמיר והלוחי שיקיימו עכ"פ עיקר דין דרבנן עכ"ל, אמנם לפי האחבאר לפנינו שהמקורות שממנו שאב המחבר את דבריו אינם מתפרשים אלא לכל היותר עד חלי האוזן, א"כ אין זה תמיהה כלל.

ובשו"ת תשובות והנהגות (חלק ד, תיו"ד סי' קלח) יצא לחלוק על דברי שו"ת אחרי יושר, וס"ל דיש איסור תורה לגלח עד קרוב לסוף האוזן, כיון דבמשמוש היד מרגישים שיש בליטה בלדדין שנמשך עד קרוב לסוף האוזן ואז מתפרד ומתחיל הלחייס, ועד שם נקרא שפת הראש ואם מקיף עובר באיסור תורה, ויש להעטער שבעו"ה המון מבית ישראל ואפי' מבני תורה נכשלין בזה, ומדמין שמעבר אחר התחלת האוזן מספיק, ומפרשים כן בכוונת השו"ע סעיף ז במש"כ שפאות הראש הן במקום חיבורו ללחי, ומפרשים דהיינו למעלה, אבל בשו"ע בסעיף ט מפורש דהיינו למטה במקום שלחי התחתון יוצא ומתפרד, ויש ליזהר שלא לגלח בכל המקום הזה אפי' במכשיר כעין מעה, שעלול להיכשל באיסור תורה, ומצוה לפרסם דבר זה בתפוצות ישראל עכמו"ד.

הנה הבין שמש"כ הריב"ן (שממנו שאב המחבר את דבריו) 'מקום שהלחי התחתון יוצא ומתפרד' להיינו במקום שמתפרד להלאה מן הגלגולת

מו) עי' בנספחים (סימן ד) דכ"כ בשו"ת אמרי יושר (סימן קפג אות ב), אמנם אליבא דאמת היא בחצי הארון ממש, וכמ"ש בשו"ת ארץ צבי (סי' ג אות ה), וכן הוא לפי המציאות.

וכדברינו כתב בשו"ת משנ"ה (חלק ז סי' קכב ד"ה והיה אחשר) דמקום שלחי החחמון יולא ומחפרל שם הוא הנקרא דזוינט בלע"ז ע"כ, והיינו כי פרקי ריש וכפי' הריב"ן וכנ"ל.

ושוב מלאתי בקונטרס פלגי שמן (סימן ג אות כ) שכ' וז"ל ראיתי בס' אורחות רבינו (מ"ל דף רלו) דאה שאומריס העולם בשם החזו"א זלוק"ל ששיעור הפיאות עד העצם של אחצע החוזן אין זה נכון וכו' והחזו"א אמר לו ששיעור הפיאות הוא עד סוף החוזן דהיינו עד סוף מקום חיבורו של החוזן ללחי כ"ז אמר לי מו"ר, וכ"כ בשו"ת אבני יקפה (מ"ב סימן סח) שחחרעם על טעות העולם לומר שסוף מקומו הוא בעצם הבולט שכמה פעחים אינו מגיע אף לחצי החוזן, ומלטט לשונו של הגאון אחד דס"ל שחעיקר הדין הוא עד החליה והיינו עד סוף נקב החוזן ממש, אבל לשון השו"ע הוא עד סוף החוזן ממש שזה כולל החליה, וכן יש להחמיר ע"ל, אחנס בבר כחבחי בשם גדולי הדור הקודם להחמיר לכל היותר עד עור הרך שבחוזן ע"ל הפלגי שמן, ולדילי אינו ברור לאיזה שחועה משמיה דהחזו"א נטה חוזן, וכנראה מכל מה שנחבאר לפנינו באורך, דחה שאומריס העולם בשם החזו"א דהשיעור הוא עד העצם של אחצע החוזן יש לו רגלים לדבר להיות נאחן, ואפי' נגקוט משיכ בחרחות רבינו בשחו, הרי לא החחיר החזו"א אלא עד אחצעו של עור הרך, שהרי כ' עד סוף מקום חיבורו (של בשר החוזן) ללחי', וזה מגיע עד אחצע העור הרך, וכ"כ בחרחות רבינו (דף שפב סימן נט) וז"ל וכן אחר מרן החזו"א לר"פ ששיעור פאה באורך, עד מקום שחסחיים חבור (בשר) החוזן ללחי וכו' (עי' ע"ל, וזהו שלא כדברי הגאון הנ"ל דחחחיר עד סוף החוזן ממש דהיינו עד סוף החליה ממש.

והנה מלבד מה שהוכחנו ע"פ המציאות וע"פ דברי גדולי הפוסקים לאין ענין להחמיר למטה מחלי החוזן, עוד זאת נעחיק כאן דעת המקובלים שכולן פה אחד הסכימו דלא הוה מקום הפאות למטה מחלי החוזן, וזה הלשון בעז"ה.

בספר קול ברמה (דף לב. בביאור האדרא רבא) כ'

דמנגד חלי החוזן מתחילים יג מיקווי הדיקנא עיי"ש, והרשב"ש ז"ל בספרו שמן ששון (מ"ד בפי' על שער המצות פ' קדושים) כ' וז"ל ורבינו האר"י היה מחנהג בחסידות שהיה מניחס להתגדל עד שהיו חרוכים שמגיעים עד שערות הזקן, והיינו תיקון הראשון מידת א"ל, שהוא מקום חלי גובה חזן וכו' עכ"ל.

אמנם היות שכל האחרונים (עי' לבוש סעיף ט, ודרכי משובה סקט"ו, וביאור הלכה או"ח סי' רנא ס"ב ד"ה אפי') העתיקו דברי המחבר בסחמא על למטה מן החוזן ולא ביארו כלום שהכונה למטה מן החחלת בשר החוזן, לכן צריכין להחמיר עד סוף נקב החוזן, והוא סמוך להחחלת עור הרך של החוזן [עי' ציור יט בנקודה המסומן באות ב] שגם לפי דעת האחרי יושר א"ל להחמיר למטה הימנו.

*

בירור דעת האר"י הקדוש בזה

הנה כדבר האמור לא הביא האר"י הקדוש דעתו בגידון, ומש"כ בשו"ת אחרי יושר בשם האר"י הק' דשיעור פאה הוא עד אליה רכה, ולא עד בכלל, כבר כתבנו שלא נמצא לשון זה בכחבי האר"י שלפנינו, ואולי נחחלף לו להאחרי יושר בין עור הרך שלחעלה מנקב החוזן – שחזה מיירי האר"י הקדוש לענין שיעור

מז) וסיים שם וז"ל, ועוד אמר לו (החזו"א), שהשערות הארוכות של הפאה, עליהם לא נאמר השיעור הזה, ואפשר לקצרם, וכן מרן קצרם עכ"ל.

הגובה למעלה וכנ"ל – פס עור הרך שלמטה ממנו.

ומש"כ עכ שער הפאות שעל הראש היה מגיעה לגדלם ולא מחכס עד שגדלו כל כך שיכנס למטה במקום שער הזקן ממש שאז היה חוחכס עד שיעור אותו מקום, כי משם ולמטה לא יקרא פאת הראש', הנה לא ביאר בזה דעתו היכן מתחיל שער הזקן, ועוד דכאן מיירי לענין אורך השער גופיה, ולא לענין סוף מקום הפאות דזה תלוי רק בעיקרי ושורשי השער.

*

מי המפריד את שטח שערות הפאות משטח שערות הראש – הנמשכת ברוחב מפדחת עד האוזן – היא באלכסון או בישר

בשו"ת שאול שאל (יו"ד סי' לז) דייק מלשון הברייתא שאמרו 'זה המשוה לדעיו לאחורי אזנו ולפדחתו' (מכות כ:), מדנקט ב' מקומות, דהיינו מצד הפנים 'פדחתו' ומצד אחורי הראש 'אחורי אזנו', משמע דמקום הפאות הן דוקא באותו השטח שבצדעין מה שיש לעומתו מאחורי אזניו חלק משער, והיינו שאחרי שיפחית שם השער שבצדעין אז יהיה פחות משני צדדיו למקום החלק משער, דהיינו מצד הפנים יהיה פחות לפדחת, ומצד אחורי הראש יהיה פחות לאחורי אזנו במקום החלק משער, אחנס השערות הגדלים בגובה הפדחת למעלה מאותו המקום שמתחילין לגמוח עיקרי השערות שמעל להאוזן, יהיינו שלעומתו עדיין לא כלה שער הראש לאחורי אזנו, א"כ אע"פ שהוא נגד גובה הפדחת החלק משער, מ"מ לא הוי משערות הפאות כי אם משערות הראש, כיון דמצד האוזן אינו פחות למקום החלק משער [עי' ציור יז, וציור ז (ג)], וכ' שכן דייקא נמי דברי הריעב"א שכ' וכשאדם מגלח שערות של פאה זו וכו' ילאה מקום הלידעת עם אחורי האוזן ועם הפדחת שהוא המצח הכל חלק ויטאר הראש בעיגול' עכ"ל משמע דלא מקרי הקפה רק אם עושה שלשה מקומות אלו שויס, דהיינו אחורי אזנו, ולדעת, ופדחתו, לפי דלא הוי מקום פאות כי אם באותו השטח שייך להשוות בו לדעיו עם אחורי האוזן והפדחת ולא זולת, וכ' שכן הוא דעת האר"י הקדוש (המובא בליקוטי תורה פ' קדושים) במש"כ 'ובגובה היה מניח שיעור אם יקימו האזנים למעלה בראש עד אותו מקום ויותר מעט למעלה', והיינו ממש מקום שמתחיל להיות מחת [בשר] האוזן בלי שערות במקום שבלו שערות הראש מאחוריו עכ"ד השאול שאל, וכן משמע בשו"ת מחשבות בעלה (חיו"ד סי' ז ד"ה הילא לט), וסמוכין לדבריהן יש ללמוד מדברי הרמב"ם בשו"ת (הובאה בלאו סי' רמד) וז"ל ושעור השער שמניחים בהן, הוא רוחב הלדע והוא יותר דק מן הבוהן וכו' עכ"ל, ש"מ דאין רוחב מקום הפאות מלמעלה למטה כי אם כעובי הבוהן לכל היותר, (וע"ע בחוספות הראש בבכורות ג, והריטב"א בשבועות ב: בשם פירש"י, אמנם עי' בריטב"א מכות לא. ד"ה ועל הזקן, שמפרש דברי רש"י דמיירי מלחי העליון ולא מלחי התחתון עיי"ש ודו"ק).

אמנם לא ידעתי למה לא פירש השאול שאל את דברי הגמרא בפשטן, דשיעור הפאות מתחילין מגובה העליון של הפדחת ויורדין באלכסון עד אחורי אזנו, ולפי"ז א"ש הלשון 'לאחורי אזנו ולפדחתו', דנקט שתי המקומות, דהיינו אחורי אזנו, ופדחתו, דכיון שאינן מכוונים זה כנגד זה לכן היה צורך להברייתא להזכיר ב' המקומות לומר שבין כנגד פדחתו ובין כנגד אזנו הוי בכלל האיסור של השחתה [עי' ציור ז (ד)], ומש"כ השאול שאל לפרש כן בדעת האר"י ז"ל, יש לעיין בזה טובא כמ"ש במק"א.

ועוד מוכח שלא כדבריו מדברי הראשונים והאחרונים הנ"ל שאמרו שמקום הפאות

הן השערות היוצאין חוץ לגבול ההיקף, משמע דלריכין לשער באלכסון מפינה העליונה – שסס מתחיל השער להשתפע לצד מטה – ועד להמקום שמתחיל השער לצמוח מעל לחוזן מלפניו וכנ"ל, וכבר כתב השאול שאל שכן משמע מלשון הב"י ומלשון המחבר (שהיא במקורו לשון הריב"ן, שהב"י פירשה לאומרא שמיירי בין לענין האורך ובין לענין הרוחב) שלא כתב כי אם כנגד שער של פדחתו ולא כתבו גם לאחורי אזנו, ש"מ שאין מקום הפאות תלויה כלל במקום החלק משער שמעל ומאחורי החוזן, אלא כל השער שהוא כנגד הפדחת הוי מקום פאות עכ"ד השאול שאל, וכיון שס"ל כן בדעת הב"י והש"ע, וכן מורין דברי הראשונים והאחרונים, א"כ אין לנו אלא דברי השו"ע שכל השער שכנגד גובה הפדחת אסור להשחית.

והנה לפי ביאורו של השאול שאל בדברי המחבר

יצא לנו תומרא לענין הגובה סמוך להחוזן שצריך להיות בגובה סמוך להחוזן כ"כ עד נגד הפינה והזיות במקום שמתחילין הפאות הפדחת והייגו שכל מקום הלדעין הוי פאות לדעת המחבר [עי' ליור יז, וע"ע ליור ב אות ד], אמנם כבר כתבנו שלשון הראשונים לא מוכח כן,

וא"כ נקטינן לדינא כפשטות משמעות כל

הראשונים, שכל השערות היוצאין חוץ מגבול ההיקף הוי שערות הפאות, וכ"כ היד הקטנה (לא תעשה נד, הלכות עבודה זרה פ"ו מדע, סעיף כו, במנחת עני ס"ק פא), ומביאו בדרכי משובה (סקי"ג), וי"ל כן גם בכוונת הריב"ן שהעתיק הב"י ובשו"ע מכנגד שער שעל פדחתו ועד למטה מן החוזן דהייגו באלכסון, וכן משמע בשו"ת כתונת יוסף (שם), מדכ' דשיעור הפאות

מח) ושערות הפאות יורדין עד אמצע נקב האוזן, אבל השערות שמשם ולמטה, אינם משערות הפאות אלא משערות הזקן, ולכמה ראשונים אינן לא משערות הפאות ולא משערות הזקן.

הוה יקרא נקודה א' [עי' ליור טז], ומקום זה נקרא 'זוית' בלה"ק, או 'זויגקל' בלשון לידים.

ב) **אח"כ** ימשיך קו ישר משטח היותר גבוה שבבשר האוזן [עיין ליור יח בנקודה המלויין באות ה] (ולשיטת הא"ר הקדום, יוסיף עוד גובה כחלי תוגע"ש לערך [עיי"ש ליור יח בנקודה המלויין באות ג]) עד סמוך להחחלת בשר האוזן, כנגד הגובה של נקב האוזן [עיי"ש ליור יח בנקודה המלויין באות ג], ושם יעשה נקודה שניה וזהו נקודת 'ב'.

ג) **אח"כ** יעשה נקודה שלישית כנגד אמצע נקב

האוזן [עי' ליור יט אות ב] וזהו נקודת 'ג', ואח"כ יחבר בקו נקודה 'א' עם נקודה 'ב', וכל מה שמתחת לקו הזה עד נקודת 'ג', הוי מקום פאה מעיקר הדין, והיא המקום שבליור ט, בשטח המסומן באות ב.

אמנם כבר נהגו ישראל לעגל השערות שלמעלה

מהקו הנ"ל, והוא בליור ט הנ"ל, בשטח המסומן באות ג.

פרק ד

כמה שערות ישחית ויהא חייב

מבוא והצעה

אחרי שכבר נתבאר ענין ההקפה שאסרה

תורה, והוא שלא ישחית האדם שערות הלדעין, לפי שבזה מתקן לדעיו שיהיו שווין בשליות השער ובמראה הבשר לפדחתו ולאחורי אזניו, מעתה חל עליגו חובת ביאור לבאר כמה שערות ישחית ויהא חייב, דיש לומר בזה ג' דרכים, א) דלא אסרה תורה אלא כשמשחית ומסיר כל שערות הלדעין מבלי השאיר שריד, אבל אם השאיר בהן ב' שערות (אפילו שער אחד אין לו חשיבות לגבי כל דיני התורה) עדיין לא עבר. ב) דלעכ"פ שאינו מסיר כל שערות הלדעין, אע"פ כל שמשחית כחוט אחוך על פני כל אורך הלדעת ועושה בזה שביל ישר מסוף עיקרי השער שעל פדחתו לסוף עיקרי השער שעל

מט) אמנם יל"ע לצד הזה (ולקמן יתבאר שהוא שיטת הסמ"ג) דאפי' בהשחתת שער א' או ב' חייב, מה דינו אם כבר השחית כשורה על פני רוחב הצדעין כנ"ל [ציור ז], ואח"כ מוסיף להשחית שער א' או ב' מלמטה בתוך השטח הפאות (דהיינו עד נקב האוזן), אי נימא דעבר עוד הפעם כיון דהשחית שער א' או ב', או נימא דלא עבר כיון דכבר היקף ראשו מושחת ועומד וצ"ע, ודברי שו"ת אמרי יושר (סי' קפג אות ב) שכ' 'וא"כ באינו משוה לאחורי אזנו שמניח מעט למטה שוב אינו עובר' צ"ע בכוונתו, והדברים סתומים.

המוחן [עי' ליור ז] כבר עבר על לא תקיפו, ומע"פ שמשאיר הרבה שערות בלדעין, משום דעיקר כוונת התורה הוא שלא להשחית את אלו השערות היוצאין מהיקף העיגול ומפסיקין את העיגול, ולהיפך אם נוטל רוב שערות הלדעין, מ"מ אם השאיר כחוט אחוך על פני כל אורך הלדעת, באופן דהשערות שבלדעת עדיין מורגין ויוצאין מהעיגול ומפסיקין את העיגול [עי' ליור ה], י"ל דלא עבר בזה על לא תקיפו. ג) דאסרה התורה להשחית ולהסיר שתי שערות (ואולי אף שערה אחת) ממקום הפאות שבאמוך שטח הלדעין, וכל שמסיר שתי שערות מאיזה מקום שיהיה באמוך שטח הפאות, כבר עבר על לא תקיפו מט).

הרה"ג ר' נתן גרשטנר שליט"א

פודה). "אבל על גירסא דממילואך קשה דממילואך היינו המשוי כדפירש הקונטרס גבי משאו מבפנים וגופו מבחוץ" (אין זה בריב"ן שלפנינו וכוונת התוס' הוא לפירוש הרשב"ם שהיה לפניהם ואינו נמצא לפנינו. וכן הביאו להלן כמה פעמים בשם קונטרס והכונה להרשב"ם, עיין לקמן כ' ע"ב תוד"ה לא צריכא וכ"א ע"א ד"ה על עכו"ם. ועיין מה שכתבנו שם. ולפ"ז אין צורך בהגהת המהרש"א והב"ח). "וכיון שמשאו מבחוץ קיימן כי ירחק ממלואך" (ר"ל דכיון דהרשיון ממך ממלואך א"כ כשמשאו מבחוץ שפיר פודה הכא הוי בכלל כי ירחק ממלואך). "וא"ל דממלואך מגלה לו דהגוף והמשוי כ מ ד והוי ליה כ מ ק ל ת המשוי בפנים" (כל"ל. ור"ל דוקא אם כל מלואך הוא רחוק אז שפיר פודה אבל כשהוא בפנים ומשאו בחוץ כיון שהוא ומשאו כחד גופא דמיא ע"כ לאו כל מלואך הוי מבחוץ ודוקא כשירחק ממך כל מלואך הוא פודה ולא כשמקלתו בפנים. ובתוס' ישנים ביאורו בזה ח"ל, ממלואך מכל מילוי שלך, דהיינו ממשאך, דהואיל והוא על כתפך הרי [הוא] כבגדיך וכמוך, ודוקא כשהוא ומשאו הכל בחוץ אני קורא בו כי ירחק ממך המקום ולרת, ולא תימא ממך אפילו ממקלתך יהא נפדה אלא כי ירחק משניהם בעינן, אבל כשאחד בפנים ומשאך בחוץ אז איפכא, לא רחק המקום ממלואך ולא תפדה, ולשון מלואך לשון סחורה כמו המטיל מלאי לכים של תלמידי חכמים, מיהו לאוכלו שם אסור כדמשמע לקמן עכ"ל).

באו"ד. אבל על גירסא דממילואך קשה וכו': עיין הגהות הב"ח אות ז' שכתב דאין להקשות דלמא אה"נ עיי"ש. ועיין בזה בפי' הרדב"ז על הרמב"ם (פ"ב ממטמא שני ה"ח).

תוס' ד"ה מיתבי. ה"ה דמלי לאותבי מ מ ת נ י ת י ן דאוקי לעיל סיפא במעשר שני עכור דאכיל חון לחומה, אלא דמתניתין ודאי מ ל י משני דעיילוה ואפקוה אבל הכא קשיא מאי למימרא, ומתניתין ליכא למפרך הכי הכא קא מ נ י ליה למלקות ע ו ב א דלא השמיענו שום חידוש בהם. כן יש להגיה ולפרש בפי' תוס' ישנים.

ומה שכתבו תוס' דמתני' מני מלקות שאין בהם חידוש, עיין לעיל (יג.) תוס' ד"ה ואלו.

דף כ' עמוד א': מתנות אלא הורמו כמי שהורמו דמיין: כתב הריטב"א דהיינו דוקא לחומרא אבל לקולא לא אמרינן דכמי שהורמו דמיין דא"כ אין אדם מתחייב לעולם משום עבד. ויש לעיין בזה, דהא שפיר יש לומר דכמי שהורמו דמיין אלא דהוי כתרומה שנתערבה בכרי, וחכו באמת האיסור של עבד דאע"ג דהוי כהורמו מ"מ כל שהוא בתערובות ואינו ניכר הרי זה אסור. ועיין מה שכתבנו לעיל (עמוד קס"ו) בגדר איסור עבד אם הוא מחמת התרומה המעורבת בתוכה או איסור עצמי, ויש לדון משם לכאן. ועיין תשו' שיבת ציון (סי' ע"ז) מה שהאריך להקשות על דברי הריטב"א בזה.

שרט שריטה אחת על המשה: בהגהות הב"ח אות ב' מחק תיבת "אחת". ונר' שאין זה מקומו גבי השורט שריטה אחת על המת, דשם יש למחוק תיבת "אחת" וכמש"כ הריב"ן דכמדומה דלא גרסינן ליה.

ד **על** הזקן שתים מכאן ושתים מכאן ואחת מלמעה: שיטות רבות מצינו בזה ונסדרם בעזה"י אחת לאחת. ומתחילה צריך לדעת שהפירוש הנדפס בגמרא אינו לרש"י ז"ל אלא להריב"ן ז"ל (וכמו שציין ברש"י לעיל י"ע ע"ב), וכמה פוסקים מכניס פירוש זה בשם רש"י ועי"ז נבוכים בבירור השיטות. גם יש לדעת כי הפירוש סביב הרי"ף בסוגיין המכונה פירוש רש"י, הוא להרשב"ם ז"ל, וכמו שציין שם בגליון. ויתבארו כאן ח' שיטות ואלו הן — א) הריב"ן. ב) רבינו הננאל. ג) רש"י שברא"ש. ד) רש"י בתס' שבועות לפירוש הרא"מ. ה) רש"י בתס' שבועות לפירוש הריטב"א. ו) מאירי. ז) רמב"ם לדעת הלח"מ. ח) רמב"ם לדעת הריטב"א.

א) **שיטת הריב"ן** בפירושו כאן—"חמש פיאות יש לו לזקן, אחת למעה מן האוזן מקום שלחי התחתון יולא ומתפרד שם, ושם נקרא פאה בחודו של לחי שבולט לחוץ, ששם מתחלת הזקן, וכל מה שלמעלה עד הלידעא בכלל פאת הראש הוא, ושתי השבולות כל אחד מהן לסוף הלחי ונקרא פאה, ואחת מלמעה שיער שבין השבולות בחמלע הסגיר שלוחין מגון". וכן איתא במאירי בשם יש מפרשים ח"ל "שתים העליונות שהי אלו שהמתו בתחתונות (כלומר במקום חידוד הלחי הנמצא תחת האוזן), והתחתונות שני חדודין הסמוכין לסגיר, והסגיר הוא הנמוכות שביניהם". ולשיטה זו הליור הוא כזה:

ובהגהות חות יאיר שעל הרי"ף הביאיק פירוש זה בשם רש"י וכתב עליו ברש"י בפי' קדושים פירש בענין אחר. ולק"מ, כי פירוש זה הוא להריב"ן ולא לרש"י. ושיטת רש"י יתבאר עוד להלן אי"ה.

ובריטב"א הביא פירוש זה בשם תלמידי רש"י, וכתב עליו "ואלו דברים סתומים אבל הולכים בשיטה אחרונה שכתבנו לעיל", וכראה שלה להשוות שיטה זו עם השיטה שהובאה להלן אות ה' עיי"ש, וא"ע איך הם עולים בקנה אחת.

ומה שכתב הריב"ן דכל מה שלמעלה מן האוזן עד הלדעא בכלל פאות הראש הוא, יבואר להלן (כ:) ד"ה זה המשוה לדעיו עיי"ש.

ב) **שיטת רבנו חננאל** הובא ברא"ש בסוגיין — וז"ל "מקום חיבור הלחי לדעיים הוי פאה, וכן מצד אחר, ושני גבולי השפה אחת מימין השפה ואחת משמאלו, ושבולת הזקן מחחת הרי תמש". והובא גם בפירוש הרשב"ם (המכונה רש"י) הנדפס אצל הרי"ף וכן בפסקי תוס'. וכן בנמוק"י ובריטב"א. ולפירוש זה הוי פיאות הזקן סמוך לפיאות הראש, כי שניהם הם במקום התחברות הלחי לדעיים. והליור הוא כזה:

ובתוס׳ שאלן הועתק לשון הרשב״ם בשם ר״ת ״ושני גבולי
ה ש י נ י ס״ ומראה שהוא ט״ס ול״ל ״גבולי ה ש פ ה״.

ג) **שיטת רש״י** (המובא ברא״ש בסוגיין) — וז״ל ״מקום
חיבור הסנטר לעצם, ואחת מימין הסנטר
ואחת בשמאל ושבולת [כל״ל] זקן באמצע הרי שלש, וחיבור הלדעין מכאן ומכאן הרי חמש״. וכן הביא הרשב״ם בפירושו שסביב הרי״ף פירוש זה בשם ״רבינו זקיני״, הוא רש״י, וסיים עליו שגבולי השפה לא חשיב, דהיינו דלא כר״ת. [ובתוס׳ שאלן הועתק ״וגבולי ה ש י נ י ס לא חשיב״ ומראה שהוא ט״ס ול״ל ״השפה״]. נמצא שהוא סובר במקלת כהר״ת ומקלתו כהריב״ן, במקלת כהר״ת דמקום חיבור הלחי והלדעין הוי פיאה, ובמקלת כהריב״ן דשני לדדי הסנטר עצמו הוי פיאה. והירחים החדש (סי׳ שכ״ה) כתב לפירוש אחד דהפיאות הם בראשי לחיים לצד הראש. ומראה שהתכוין לפירוש רש״י שברא״ש, ולא כמש״כ בתוספת ראש שם. והליור הוא כזה:

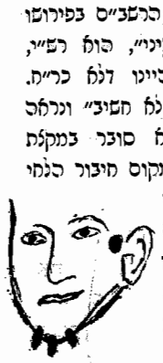

ועיין פרישה (יו״ד סי׳ קפ״א אות י״א) דלשיטה זו יהיו פיאות הראש וחזקן תכופין וסמוכין זה אצל זה, שפיאות הראש במקום בלות חלק הראש במקום שמחוברין אצל הלחי, ופאת חזקן מתחלת מיד בחיבור הלחי אל הלדעין, שהלדעין ג״כ מחלק הראש המה עכ״ל.

והנה שיטת רש״י זו הובאה גם בטור (יו״ד סי׳ קפ״א)
וכמו שהביאו אביו הרא״ש ז״ל. ובפרישה (שם אות
י״א) כתב דברש״י שלפנינו במכות איתא שיטה אחרת עיי״ש.
אולם לק״מ כי רש״י שבמכות בסוגיין הוא מהריב״ן והיא
השיטה שהבאנו לעיל אות ה׳, ושיטת רש״י שמביא הטור מובא
ברא״ש ובפי׳ הרשב״ם בשם זקנו הוא רש״י, וכן בגמוק״י
בשם רש״י. ובפירוש רש״י שלפנינו לא חזרה שיטה זו.
[ועיין בס׳ שאול שאל (סי׳ ק״ג) שראה לייחס קושיית
הפרישה והשוות את הפירושים עיי״ש. ואין צורך בזה לאמר
גברא לגברא קרמית. גם הביא בס׳ הנ״ל **לשונות מהפרישה**
והשיג עליו, ובפרישה שלפנינו לא נמצא מזה דבר, והוא פלא].
ועיין עוד לקמן אות ז׳ בכוונת שיטת רש״י זו בדרך אחרת.

ד) **שיטת רש״י** בשבועות (ג.) שכתב — וז״ל ״ועל חזקן
שתים מכל לד ב׳ לדעים, לפי שהלחי רחב
כנגד הלדעים ויש לכל דבר רחב קצה לשני הלדדין בראשו, ואחד מלמעה בסנטר שהלחיים מחוברין שם והעצם קצר מלמעה בסנטר שקורין מונטון בלע״ז״ עכ״ל. וכעין זה כתב ברש״י על התורה (קדושים י״ט כ״ז) וז״ל, שתים בכל לחי ולחי למעלה אצל הראש שהוא רחב ויש בו שתי פיאות ואחת למטה בסנטרו מקום חיבור שני הלחיים יחד״. ובאור הרא״ם ז״ל הכוונה, וז״ל ״שנים בכל לחי, אחת במקום שמחובר הלחי עם הלדע והוא ראש העצם שבלחי, ואחת בסוף רוחב הלחי, [שהלחי] רחב בראשו והן הנקראין תפוחי הפנים, ויבוא אותו הקצה באמצע הפנים, והוא סוף רוחב הלחי, ואחת במקום חיבור הלחיים בסנטרו שבו שבולת הזקן פי׳ שיולא השער באותה בלוטה כעין שבולת״. והרא״ש הביא שיטה זו בסוגיין בשם יש מפרשים. ובגמוק״י בסוגיין כתב דהנך יש מפרשים הוא כשיטת רש״י בשבועות ובפי׳ קדושים. וכן נראה דעת הר״ש משאנן בפירושו לתו״כ (פי׳ קדושים) וז״ל ״בי פרקי דרישא מקום שמתחבר עצם הגולגולת עם עצם הלחיים, ונמצא משם פיאות הזקן שתים זו אצל זו בשתי כיסות של עצם, וכן מצד אחר, ואחת באמצע הזקן שבשם המש״.
ולשיטה זו הליור הוא כך:

ה) **שיטת רש״י** בשבועות לדעת הריטב״א ז״ל. — הנה
הריטב״א בשבועות (ג:) אחר שהביא
לשון רש״י הנ״ל, הוסיף עליו וז״ל: ״והמדקדק בו יימצאנו שהלחי התחתון שהשיניים קבועים בו מחובר לדעין ברוחב ב׳ אצבעות קצה האחד באמצע הלדעין וקצה האחד כנגד חצי האוזן״. והנה אם כוונתו ז״ל לפרש שיטת רש״י על דרך שפירשו הרא״מ ז״ל ה״כ תקשי אמאי הזכיר בזה את הלחי התחתון, הלא לדעת הרא״מ שתי הפאות הן בלחי העליון ולא פגע ולא נגע בלחי התחתון. ובריטב״א מכות (כח.) כתב וז״ל, וי״א כי הפאות הן בחיבור הלחי העליון, תחילתו מתחת האוזן כשמתחבר עם הלחי התחתון, וזו פאה אחת, וסופו למעלה מן האוזן כשמתחבר עם הלדעה, והוא עקום קצת וכו׳, וקרובים לזה דברי רש״י ז״ל שכתב שתים מכל לד בלדעים לפי שהלחי רחב כנגד הלדע ויש לכל דבר רחב קצה לשני הלדדים עכ״ל. הנה מהסמיך שיטת רש״י בשבועות לשיטת הי״א, נראה שהריטב״א מפרש דדעת רש״י דלא כהרא״מ, אלא שהליור הוא כך:

ועפ״ז יתפרש גם כוונת הריטב״א דדעת רש״י בריטב״א שבועות שם, שהקצה האחד הוא באמצע הלדעין היינו בקו של גובה האוזן, והקצה השני הוא למעה מהאוזן במקום התחלת הלחי התחתון, שהוא כנגד חצי האוזן, כלומר אם נחלק את האוזן לאורכה ולא לרחבה אז יולאת הפאה התחתונה כנגד חצי האוזן. ומלשון הריטב״א במכות משמע קצת שכל האורך מתחת האוזן ועד הלדעים הכל הוא בכלל הפאה, שכתב ״תחילתו מתחת האוזן וכו׳ וסופו למעלה מן האוזן וכו׳״, ומדקרי ליה תחלה וסוף משמע שכל מה שביניהם הוי בכלל פאה. ויש לדמות, וצ״ע. והירחים החדש (סי׳ שכ״ה) כתב בפירוש השני דהפיאות הם בראשי הלחיים לאורכן. וכראה שכוונתו לשיטת רש״י בשבועות, אלא שלא איתברר לן אם מפרשו כהרא״מ או כהריטב״א, ולא כמש״כ בתוספת ראש שם דשיטה זו היא ברש״י שברא״ש וכהריב״ן.

ו) **שיטת המאירי** ז״ל בסוגיין בשם יש מפרשים — וז״ל
שהשתים העליונות הם בבלוטה היולאת
ממוך לנקב האוזן מצד הפנים וכנגד נקב האוזן מגדו

ותחת העינים, והוא בלחי העליון, והשתים התחתונות הם חדוד הלחי הנמצא תחת האוזן ונוטה לו לצד אחורי האוזן, והוא הלחי התחתון, והחמישית היא הסנטר והוא שבולת הזקן עכ״ל. וכעין זה כתב בפי׳ הראב״ד על התו״כ (פ׳ קדושים) וז״ל ״פאת ראשכם אלו הן הלדעין, פי׳ מקום שמתחברין עצם הגולגולת עם עצם הפנים והלחיים וכו׳, ולמעה מאותו מקום החיבור נקראו מפיאות הזקן שהן תחילת הזקן, והם שתים אחת מכאן ואחת מכאן, והם במקום שהן מתחברות הלחיים התחתונות עם עצם הגולגולת וכו׳, והשלש פיאות האחרות אינם מקום פרקים אבל הם כמו קרנות, וכל דבר שיש לו קרנות או ד׳ או ג׳ או כ׳ נקראו פיאות, שהרי שבולת הזקן האורך של אדם אינו מקום הפרק, כי אותו הנקרא מנטון עצם אחד הוא ואעפ״כ נקרא פיאה, והוא סוף הזקן שפירשו במס׳ מכות, ומפני שהוא זוית נקראת פיאה, וכן בלחיים התחתונות שיש בה זוית והן אותה קרנות שלמעה מן האזנים גם הם נקראו פיאות, הרי שתים מלמעה, ואחת מעה מעה והוא שבולת הזקן הרי חמש עכ״ל.

והליור לפירוש זה הוא כך:

ז) **שיטת הרמב״ם** (פי״ב מע״ז ה״ז) — וז״ל ״וחמש פיאות יש בו לחי העליון ולחי התחתון מימין וכן משמאל הזקן״. ובירור הלח״מ שם וז״ל, נראה שהוא מפרש החמש פאות בזה האופן, אחת ממקום שמתחיל לחי התחתון, ואחרת כנגדו למעלה מקום שמתחיל העליון, וכן בשמאל הרי, והאחת מה שנתלה מן הזקן עכ״ל והתחלת הלחי התחתון נראה הכונה להחידוד היוצא מהלחי למעה מהאוזן. והתחלת הלחי העליון הוא במקום הלדעים. ולשיטה זו הליור הוא בזה:

והנה הרע״ב במשניות כתב וז״ל, מקום חיבור הסנטר לעצם אחת מימין הסנטר ואחת משמאלו, ושבולת הזקן באמצע הרי שלש, וחיבור הלדעים מכאן ומכאן הרי חמש. לחי העליון המחובר ללדעים ולחי התחתון שבימין, ולחי העליון והתחתון שבשמאל, הרי שתים מכאן ושתים מכאן, וסוף הזקן שהשער יוצא ממנו כעין שבולת לפיכך נקרא שבולת הזקן כ״ז חמש עכ״ל. וכתב התוי״ט, שכדי להסביר הענין יפה הטתיק הרע״ב שתי לשונות ושניהם לדבר אחד נתכוונו, והלשון הראשון הוא מדברי רש״י המובא בר״ן [ר״ל בנמוק״י ובראב״ש], והלשון השני הוא מהרמב״ם בפירושו ובחיבורו עכ״ד. ומשמע דמפרש דהרמב״ם והרש״י שברא״ש (המחבר לעיל אות ג׳) בחדא שיטה אזלי. אולם לדברי הלח״מ הם שתי שיטות שונות וכמו שנתבאר. וכן ראיתי בבית יוסף יו״ד (סי׳ קפ״א) שכתב שדברי הרמב״ם הם כשיטת רש״י שברא״ש, והיינו דמה שכתב הרמב״ם בלחי התחתון ומה שכתב רש״י מימין לסנטר ולשמאל לסנטר, חדא הוא. ובשיטת הרמב״ם עיין עוד באות ח׳.

אלא דעדיין יש להסתפק בכוונת שיטתם, האם מימין לסנטר ולשמאלו הכונה סמוך לשבולת הזקן וכמו שנזכר לשון זה במאורי ״שני חדודין הסמוכין לסנטר״, וגם מש״כ הרמב״ם לחי התחתון הכונה למקום זה הסמוך לסנטר. או דמימין לסנטר ולשמאלו הכוונה החידוד היוצא מתחת האוזן שג״כ אפשר לכנותו מימין ומשמאל לסנטר וצ״ע.

ח) **שיטת הרמב״ם** לדעת הריעב״א בסוגיין — וז״ל ״הר״ם ז״ל כתב שהם לחי העליון ולחי התחתון מימין ולחי העליון ולחי התחתון משמאל, ולפי דבריו ז״ל אין היתר התער אלא בשפה העליונה או למעה בגרון לעצם כנגד תרבץ הסימנים בלבד או בלד הסימנים הסמוכים לחוצם״ עכ״ל. ומשמע שהוא מפרש דברי הרמב״ם דכל הלחי העליון וכל הלחי התחתון הו״ל בכלל פאה, שהרי כתב דלהרמב״ם אין היתר בתער אלא בשפה העליונה או למעה בגרון, והוא פירוש מחודש בדעת הרמב״ם ודלא כדלעיל באות ז׳. ועיין לשון הרמב״ם בפיהמ״ש כאן שמתפרש שפיר כדעת הריעב״א.

ואחרי כתבי כ״ז ראיתי בס׳ למח לדק על משניות מס׳ מכות שהאריך מאד בבירור השיטות בזה, והידוש שלא הרגיש שהפירוש בגמרא שלפנינו אינו לרש״ז אלא לבריב״ן עיי״ש.

ומה להלן על מה: בישראל על מה דהתם כתיב למת. רש״י קידושין (לו.).

ריב״ן ד״ה לוקה אחת. ולא לקי מידי דהא תרומת מעשר לכהן. ברש״י כת״י.

ריב״ן ד״ה רבינא אמר. וקא בעית למימר למאי אילטריכא כגון דנקט ליה. ברש״י כת״י.

ריב״ן ד״ה מייב על הראש וכו׳ כדאמר לקמן גבי קרחה וכו׳:

עיין מהרש״ל ומהרש״א ומהר״ם וב״ח מה שהגיהו ופירשו בזה. וברש״י כת״י איתא כמו שהוא לפנינו אולם התיבות ״כדאמר לקמן גבי קרחה וכו׳״ ליתא. ומזה נלע״ד לשפוט שבדברי הריב״ן נתוספה הגהה מבחוץ, וכך צריך לומר ״דזיל הכא פאה איכא וזיל הכא פאה איכא כדאמרינן לקמן דסכינהו לחמש אצבעתיה נשא דאע״ג דליכא אלא חדא בתראה מחייבינן ליה חמש״. ועל זה נתוספה הגהה המתחלת, ״גבי קרחה וכו׳ — עד — כך שמעתי וגמגום״. ולאיה ברורה שדברים אלו אינם לבריב״ן ז״ל שהרי כאן כתב ״דהכא לא צריך לאתויי מקרא דמסתמא כי היכי דאמרינן ושרע לחייב על כל שרע ושרע כ״כ אמרינן פאה לחייב על כל פאה ופאה הכא [וברש״י כת״י איתא ״דהכוא״] לאו מיתורא דקרא שמעינן ליה [ברש״י כת״י איתא ״ליה״] כולי האי״, והוא תמוה, דהלא בגמרא כשאמרו ת״ל קרחה, פי׳ הריב״ן ״דקרא יתירא הוא״, וכן להלן ע״ב גבי ת״ל ושרע פי׳ הריב״ן ״דמלי למיכתב לנפש לא תשרטו במקום ושרע לנפש לא תתנו, לשון אחר ת״ל ושרע מריבויא דוי״ו״, ממלא שדבריו סותרין זה את זה. וע״כ שהדברים שבמשנה אינם לבריב״ן.

אלא דמ״מ צריך ביאור, למאי שפירש הריב״ן בגמרא דבקרחה ושריטה ילפינן מריבויא דקרא דחייב על כל קרחה ועל כל שריטה, א״כ בפאה דליכא ריבויא מנלן דחייב על כל אחת ואחת. אולם ראיתי בפי׳ הר״ש משאנץ על התו״כ (פ׳ קדושים) שכתב וז״ל, וחייב חמש אפילו בהתלאה אחת ואפילו במשחית בבת אחת, אע״ג דליכא קרא יתירא כמו בקרחה ושריטה דכתיב לא יקרחו קרחה לחייב על כל קרחה וקרחה וכן לא ישרטו שרטת, וי״ל דילפינן מינייהו שהקישן

לבדדי בכהנים וביסראל, דלחיב בכהנים (בפ׳ אמור) לא יקרחו קרחה בראשם ופאת זקנם לא יגלחו ובבשרם לא ישרטו שרטת, הטילו לחקן בין שניהם, וכן ביסראל כתיב (בפ׳ קדושים) לא תקיפו פאת וגו׳ ולא תשחית וגו׳ ושרט לנפש וי״ו מוסיף על ענין ראשון עכ״ל. וכ״כ הראב״ד שם בפירושו.

ריב״ן ד״ה שתים מכאן: וכל מה שלמעלה עד הלידעת בכלל פאת הראש היא: עיין מה שכתבנו בזה לקמן (כ:) בד״ה זה המשוה לדעיו.

ריב״ן ד״ה ואין לי. דחייב על כל הראש אלא בהנים: משמע דמפרש דרק לענין לחייב על כל הראש בענין למילף מגז״ש דקרחה לחייב ביסראל בבהנים, אבל לחייב על כל קרחה וקרחה אין לריך גזירה שוה, אולם מלשון הגמרא שאמרו מה להלן חייב על כל קרחה וקרחה וכו׳, משמע דגם לענין לחייב על כל קרחה וקרחה בענין גז״ש, דאי לאו גז״ש הוי אמינא דרק בהנים שריבה בהן הכתוב מלות יתירות חייב על כל אחד ואחד. שוב ראיתי שמפורש כן בתו״כ (פ׳ אמור) שאמרו ״יכול בבהנים שריבה בהם הכתוב מלות יתירות חייבים על כל קרחה וקרחה ועל הראש כבן העיניים אבל ישראל שלא ריבה בהם הכתוב מלות יתירות לא יהיו חייבים אלא אחת ולא יהיו חייבים אלא בין העיניים בלבד, ת״ל קרחה קרחה לגז״ש, מה קרחה האמורה בבהנים על כל קרחה וקרחה ועל הראש כבן העיניים, אף קרחה האמורה בישראל חייב על כל קרחה וקרחה ועל הראש כבין העיניים״. ודברי הריב״ן ז״ל ל״ע.

תוס׳ ד״ה הא בגבולין לוקה: עיין תוס׳ שם ובדברי המגיה שם.

תוס׳ ד״ה אמר רבא. בתוס׳ ישנים כתב וז״ל, מחילות לאכול דאורייתא, פי׳ שאסור לאכול מעשר בלא פדייה משנכנס וילא חוץ למחילה דאורייתא דכתיב לפני ה׳ אלקיך תאכלנו, אבל לקלוט שלא יפדנו אחרי שנכנס תוך המחילות מפני שהיה בקרוב מקום דרבנן, ולכי א״ר יוסי אליבא דב״ה יפדה ולגבי קליטה לאו כמי שהורמו דמיין עכ״ל. ועפ״ז יובנו דברי התוס׳ שלפנינו. ועיין תוס׳ שם.

תוס׳ ד״ה רבינא. הא דאמר בגבולין לוקה שלא מיירי כשהאיש עומד מבפנים. כל״ל עפ״י תוס׳ שם, וכן הגיהו מהרש״א ומהר״ם.

תוס׳ ד״ה לחייב. וכן פי׳ לעולם בזה אחר זה: ר״ל דאף למאי שאמרו אלא בחדא בהראה מי מחייב, כוונתם בזה אחר זה, דלא שבקו כאן מה שאמרו בתחילה אילימא בזה אחר זה. ועיין מהר״ם.

באו״ד. ושמא היינו טעמא משום דאי בבת אחת הכל קרחה חדא היא: ואף דבריב״ן מבואר הטעם משום דשתייה ג״כ בזאח״ז היא, ומה הסתפקו בטעם הקונטרס, וכן תמה בערוך לנר, אולם התוס׳ לא היה לפניהם פירוש הריב״ן אלא פירוש הרשב״ם שפירש ג״כ את סוף המסכתא, וקלת מפירושו נדפס לפנינו אצל הרי״ף, וכן להלן ע״ב הביאו תוס׳ מדבריו בד״ה במלקט, וגם מה שהביאו שם ד״ה לא לריכא בשם פי׳ הקונטרס מה שמשמע מדבריו, לא נמצא בריב״ן, אלא הוא ג״כ מפי׳ הרשב״ם וכדאיתא כן בהדיא בתוס׳ שלנו.

ובעיקר דבריהם שכתבו דאי בבת אחת בכל קרחה חדא היא, כוונתם דא״כ מה הולרך הש״ס למיפרך ממזיר דבלא״ה פשיטא שזה כאוכל חתיכה גדולה של חלב שיש בה כמה כזיתים בבת אחת שאינו חייב אלא אחת, וכמש״כ הריטב״א. ועיין מהר״ם.

דף כ׳ עמוד ב׳: דסך חמש אצבעותיו משא: פי׳ הריב״ן, שמשיר את השיער והכסד ממנו אינו לומה שיער בגופו. משמע דרק בכהאי גוונא חייב, אבל כשסך בסם שמשיר את השיער רק לפי שעה ואח״כ מחזר ולומה, אין זה קרחה. וגם ברש״י ב״ק (פו.) איתא דמשא הוא סם המשיר את השיער ואינו מחזר עיי״ש. אולם מסתיימת לשון הפוסקים שכתבו בסתמא דהקורח בסם חייב, משמע אף כשמחזר ולומה חייב, עיין רמב״ם (פי״ב מע״ז הט״ו) וש״ע יו״ד (סי׳ ק״פ ס״ט). ועיין מאירי דנשא היא לצב העוקרת את השער. שוב ראיתי בר״ש ורע״ב (נגעים פ״י מ״י) דקרחת היינו שאינן מחזרין ומגדלין שער, ובתוס׳ יו״ט שם כאריך בזה, וכתב דהרמב״ם חולק וס״ל דגם כשמחזר ומגדלן שער נקרא קרחת עיי״ש. ועיין בפי׳ הראב״ד לתו״כ פ׳ חזריע (פ׳ נגעים פרק י). ונראה דגם הריב״ן ס״ל כשיטת הר״ש והרע״ב.

והנה הא דפשיטא להש״ס דגם הקורח ע״י סם חייב, נראה פשוט משום דבקרא לא כתיב לשון תלישה אלא קרחה כתיב, וקרחה פירושו שראשו ריק משערות, וע״כ אין נפק״מ איך נעשתה הקרחה. ועיין ערוך לנר. ובמשנה נגעים שם מבואר דכך בנשם הוי ג״כ קרחת, וכמבואר בגמרא כאן לענין איסור קרחה.

וכמה שיעור קרחה וכו׳: בשו״ע יו״ד (סי׳ ק״פ ס״ט) איתא דאיסורא אוכל אפילו בשיער אחת. ובביאור הגר״א שם כתב הטעם משום דאלי שיעור אסור מן התורה. אבל בחי׳ רעק״א שם הביא מהחכם צבי הטעם דתלישת עור אסור מן התורה. ול״ע הכונה.

כדי שיראה מראשו: כתב הריטב״א, יש שפירשו לאומרא כל שנראה קרחה בראשו ואפילו בעיון דק ומקרוב, ויש שפירשו לקולא שיראה מראשו מרחוק בעיון גם. ועיין מג״א (סי׳ הרמ״ח סקט״ז וסקי״ח) בשם מבי״ט (ח״ג סי׳ מ״ט) דחזזית ושיטוי מראה בתחרוג אינו פוסל בכל שהוא אלא כשנראה להדיא לרוב בני אדם. [ובאמת בתשו׳ המבי״ט כתב זה רק לענין חזזית ולא לענין מראה עיי״ש]. אולם אין ללמוד משם לכאן, דהתם בעינן שיהא הדר, וכל שהוא הדר בעיני רוב בני אדם כשר, וכמבואר בהמבי״ט שם. ועיין בתשו׳ דובב מישרים (ח״א סי׳ ל׳) ובתשו׳ שאלית ישראל (או״ח סי׳ י״א) לענין גניבה בש״ת שהפירוד אינו ניכר אלא ע״י זכוכית מגדלת עיי״ש. ובנדון דידן פשוט דאינו חייב כשיראה מראשו ע״י זכוכית.

במלקט לבנות מתוך שחורות אפילו אחת שהוא חייב

ודבר זה אפילו בחול אסור: בתשו׳ מהר״ם שיק (יו״ד סי׳ קע״ב) דן לומר, דכאן דחייב אפילו על שערה אחת היינו דוקא כשאין שם אלא שערה אחת לבנה דאז אם תולשו נמצא שמייפה עצמו ועובר משום לא יגלח, אבל כשיש שם שערות לבנות הרבה דבכה״ג אף אם תלש אחת מהן הרי אינו מתייפה, אפשר שאינו עובר עיי״ש, וכתב שגם המנחת חינוך כתב כן, ובמנ״ח לא מצאתי. ויתכן שזוהי כוונת רש״י שבת (לד:) במה שאמרו שם ומודים חכמים לר״א במלקט לבנות מתוך שחורות שאפילו אחת חייב, ופירש״י ״שבאחת הוא מקפיד שלא יכאה גראה זקן״, ולכאורה הו״ל למימר שאפילו באחת הוא מקפיד, וכלשון חידושי הר״ן שם. ולהנ״ל אפשר דכוונת רש״י לומר דדוקא באחת הוא מקפיד וחייב, אבל כשיש שערות לבנות הרבה אינו חייב בלקיטת אחת מהן. ואולי זוהי גם כוונת הריב״ן כאן שכתב ״דאדם מקפיד על שער לבן אחד שבין שערותיו שחורות״ ולא כתב שמקפיד אפילו על שער לבן אחד, משמע דרק על שער אחד מקפיד. וצ״ע. וכעין סברת המהר״ם שיק הנ״ל מצינו בירושלמי שבת (פ״ז ה״ב) יש שהוא בורר לרוחות כל היום ואינו מתחייב, יש שהוא נוטל כגרוגרת ומיד מתחייב, היך עבידא היה יושב על גבי כרי וברר לרוחות כל היום אינו חייב, נטל לתוך ידו כגרוגרת ובירר חייב, ופי׳ הקה״ע שכשיושב ע״ג הכרי וברר כל היום אינו חייב שעדיין נשארו לרוחות בכרי ולא כוטל כלום בברירתו ולא היקנו עיי״ש. והר״ג על ידי ליקוט שערה לבנה אחת מתוך שערות לבנות הרבה לא הוטיל כלום להתייפות.

זה המשוה לדעתו לאחורי אזנו ולפדחתו: פירש הריב״ן אחורי אזנו אין שיער כלום וכך במלתו אין שיער כלום אבל בלדעתו שבאמצע יש שיער ואם הוא משוה ונוטל כל השיער שבלדעתו וכו׳ זהו מקיף סוף הראש. וכתב הבית יוסף (יו״ד סי׳ קפ״א), דמדכתב ואם הוא משוה ונוטל כל השיער, יש לדקדק קצת דדוקא בנטלו כולו הוא דאסור אבל ליטול קצתו שרי, וע״כ ברוחב איירי דבכה״ג אע״פ שיטול קצתו עדיין אינו משוה לדעתו לאחורי אזנו ולפדחתו עד שיטלנו כולו, אלא דיש לדחוק ולומר דבאורך מיירי דכשהוא מגלח קצת הפיאה מלמעה אינו משוה לדעתו לאחורי אזנו ולפדחתו עד שיגלח מצד מעלה, עיי״ש.

והנה הריב״ן כתב לעיל (כ.) ד״ה שתים מכאן וז״ל, המש פאות יש לו לזקן אחד למעה מן האוזן מקום שלאי התחתון יוצא וכו׳ וכל מה שלמעלה עד הלידעא בכלל פאת הראש הוא ע״כ. ומבואר, דכל השערות ממקום הלדעא עד למעה מאזנו מקום שלאי התחתון יוצא, הרי הוא בכלל פאת הראש. אולם הריעב״א כתב וז״ל, שהראש שתי התיכות מקום השער התיכה אחת, ומקום הפנים והזקן התיכה אחרת ומתחברת בצד האוזן מלפניו זו עם זו וכו׳, והיא נקראת לדעה כי שם סוף הראש מקום חיבור הפרקים וכו׳, והשערות שהם באותו פרק הם מה שיש בגופו של פרק זה כי היורדים למעה בתחיכת הפנים אינם מכלל שום פאה, לא מפאת הראש שהרי אינם בראש ולא מפאת הזקן שאינם מכלל שערות פאות הזקן כלל עכ״ל. ונראה דס״ל דלא כהריב״ן, אלא דלא הוי בכלל פאת הראש אלא מקום הלדעה בלבד ולא מה שיורד על הפנים בצד האוזן. ובאמת שיטת הריב״ן ז״ל נראיה הכנה, דכיון דהאיסור הוא שלא ישוה לדעתו לאחורי אזנו ופדחתו, א״כ אמאי ייאסר לגלח שערותיו שלא במקום הלדעים, דהרי השוואת הלדעים שייך רק כשעל ידי הגילוח ישתווה מקום הלדעים לאחורי אזנו ולפדחתו שייעשה חלק בלי הפסק.

ונראה לפע״ד לומר, דודאי גם להריב״ן אינו חייב על הקפת פאת הראש אלא בהשוואת הלדעים בגובה האוזן, דאע״ג שכתב שכל הלאי החל מתחתית האוזן ועד הלדעים הוא בכלל פאת הראש מ״מ אינו חייב אלא כשגלח במקום הלדעים, וכמו שדקדק בלשונו ״ואם הוא משוה ונוטל כל השיער שבלדעתו למדת אחורי אזנו ופדחתו זהו מקיף סוף הראש״, הרי דאפילו בלדעתו עצמו אינו חייב אלא אם נוטל כל השיער וכמו שדקדק הב״י הנ״ל, ומה שכתב הריב״ן במשנה דכל מה שלמעלה עד הלידעא בכלל פאת הראש הוא, אין כוונתו לומר דבכל מה שלמעלה איכא איסורא להקפת פאת הראש, אלא דכוונתו להוכיח שהפיאה הראשונה של הזקן היא למעה מן האוזן במקום חידוד הלחי ולא למעלה במקום הלדעא, משום דלא נקרא זקן אלא החלק התחתון למעה מן האוזן, וכל שהוא למעלה ממנו הוא בכלל פאת הראש וע״כ אי אפשר לחייב עליו משום פאת הזקן, אבל אין כוונתו לחייב על הקפת פאת הראש כשגלח למעלה מתחתית האוזן עד הלדעא דהרי אם לא שייך השוואת הלדעים, ואפילו בלדעים גופא אינו מחייב אלא כשגעל כל השער. וכן מוכח מדלא כתב הך דכל מה שלמעלה עד הלדעא בכלל פאת הראש הוא אלא כשכא לפרש את מקום פאת הזקן, ואלו כשפירש מקום פאת הראש הן במשנה והן בגמרא לא הזכיר מזה כלל, וע״כ מוכח דאע״ג דהוי בכלל פאת הראש מ״מ ליכא חיוב אלא במקום הלדעים דשם שייך השוואה ולא הוצרך להזכיר זה אלא גבי פיאות הזקן כדי להוכיח דליכא פאת זקן אלא למעה מהאוזן וכנ״ל.

אולם ראיתי בבית יוסף שם שאחרי שהביא לשון הריב״ן הנ״ל כתב, ח״ל, ונראה דכיון דספיקא דאורייתא הוא יש ליזהר מלגלח הלדעים מכנגד שער שעל פדחתו ועד למעה מן האוזן מקום שהלאי התחתון יוצא ומתפרד שם. ועל רוחב מקום זה לא תגע יד בתער או במספריים כעין תער עכ״ל. וכן פסק בשו״ע יו״ד (סי׳ קפ״א ס״ט). ונראה דספוקי מספקא ליה לרבינו הב״י בכוונת הריב״ן וע״כ כתב להחמיר שלא יגלח החל מהלדעה ועד למעה מהאוזן. ולפ״ז במכונת גילוח שנתחדשו לאחרונה אסור להתגלח החל מהלדעים ועד למעה מן האוזן מקום שהלאי התחתון יוצא ומתפרד, שכל זה הוא מכלל פאת הראש, וכרי כתב המחבר (שם ס״ג) דיש אוסרים בפאת הראש אף במספריים כעין תער ויש לחוש לדבריהם, וכ״כ הב״י הנ״ל דגם במספריים כעין תער יש ליזהר, והש״ך (שם סק״ב) כתב דכעין תער היינו שגוזז במספריים סמוך לבשר כעין תער. וא״כ ודאי

דאסור להתגלח במכותה הכ״ל. ובכמה ספרים שהופיעו בזמנינו דנו בענין המכותה הנ״ל אם דינם כתער ממש או כמספריים כענין תער דמותר בזקן, עיין בתשו׳ מנחת יצחק (ח״ד סי׳ קי״ג) מה שהביא בזה באריכות. ולמאי שנתבאר לף אם דינם כמספריים כענין תער ג״כ אסור לגלח את החלק העליון של הפנים כחל מחוד כלאחי שלמעה מהאוזן ועד הלדעת, דלדעת המחבר בשו״ע הוי בכלל פאת ראש ויש להחמיר בו לף במספריים כענין תער, וכמפורש בבית יוסף.

ואף שיש לאתורה לדון ולהקל משום ספק ספיקא, דאולי ההלכה כהריעב״א דלא הוי פאת הראש אלא מקום הנדעים בלבד ולא בהריב״ן, ואולי גם הריב״ן עצמו איננו אוסר אלא במקום הנדעים וכמו שכתבנו, ולף אם תמצא לומר שאסור, אולי ההלכה בהשיעות דאף בפאת הראש אינו אסור אלא בתער ממש, והו״ל ג׳ ספיקות. מ״מ הלא בהדיא כתב הב״י דמשום ספיקא דאורייתא יש לחכר מגלחה מהנדעים עד למעה מהאוזן אף במספריים כענין תער. וכ״כ הרת״ם בהגהותיו ליו״ד שם והובא בדרכי תשובה שם, וכ״כ בתשו׳ הת״ם (או״ח סי׳ קנ״ד) וז״ל, שיעור הפאה באורך מפדחת עד למעה מהאוזן, ולא שיהי׳ אורך כל שער כך אלא כל שער שגדל מפדחת עד למעה מהאוזן אסור להשחיתו, אלא יניח ממנו שיעורא אבל כל השערות הגדלים במקום הנוה יצא באיסור השחתה עכ״ל. וע״כ למעשה אי אפשר להקל בזה. אלא דלפ״ז יש לעיין איך מהגיס להסיר בסם כל אותו מקום שבין הנדעים ועד למעה מהאוזן, דלכאורה בפאת הראש אף בהשחתה בלא גילוח אסור, עיין תוס׳ שבועות (ג:) וגליון הש״ס שם, ובתשו׳ הת״ס (יו״ד סי׳ קל״ט ק״מ) ובתשו׳ רע״א מכת״י (סי׳ ס״ג). ולריך עיון ובירור בכ״ז ובאתי רק להעיר. ועיין תשו׳ רשד״ם (ח״א יו״ד סי׳ רמ״ו רמ״ז).

והנה הרמב״ם (פי״ב מעבודה זרה ה״ו) כתב וז״ל, ופאה זו שמניחים בנדעים לא נתנו בו חכמים שיעור, ושמענו מזקנינו שאינו מניח פחות מארבעים שערות עכ״ל. והעור (יו״ד סי׳ קפ״א) כתב בשם הרמב״ם ארבע במקום ארבעים. וזקיני הת״ם בתשו׳ (חיו״ד סי׳ קנ״ט) כתב, דשיעור מי שערות אינו הלמ״ם או מב״ד של יעבץ אלא שמקובל בידם מחכמי האחרונים או מחכמי התלמוד להשאיר מי שערות משום מראית העין עיי״ש. וכדברי הת״ם מפורש במאירי בסוגיין דשיעור מי שערות הוא ״מנהג זקנים״, הרי דאינו אלא מנהג. אולם ראיתי בתשב״ץ (ח״ב סי׳ ק׳) שכתב וז״ל, שהזקנים למדו דבר זה משיעור קרחה שהיא בגרים וכו׳, שהם בריבוע ל״ו שערות וכו׳, וגראה להם לאותם זקנים ז״ל שהתורה הזהירה מלהשחית הפיאה כל [כל״ל] זמן שלא ישאר שם שיעור קרחה, שהרי כשמגלח ראשו והניח פיאותיו לריך שישאר בו כדי שיעור שיתחייב בו משום קרחה, א״כ ע״כ לריך שלא יהי׳ שם פחות משיעור קרחה דהיינו ל״ו שערות, ומש״כ מי שערות וכו׳ מפני שהוא מספר שלם ולחומרא לא דק עכ״ל. ועיי״ש באורך. ומשמע דשיעור מי שערות מקורו מן התורה. ועיין בזה בס׳ שאול שאל (סי׳ ק״ב). אולם גוף דברי התשב״ץ לא זכיתי להבין במש״כ דלריך שיהיה פיאות בשיעור שיתחייב בו משום קרחה, ותמוה דמה ענין דין פיאות הראש לדין קרחה, הלא איסור קרחה משכחת שפיר כשלא גילח שערו כלל, ומהיכי תיתי לחלות שני הלאוין אהדדי, ולע״ג.

רבא אומר במקיף לעצמו: פי׳ הריב״ן, וקמ״ל דחייב חרתי משום מקיף ומשום ניקף. וביולא בזה מלינו בסנהדרין (נה.) במערה בעצמו דחייב משום שוכב ומשום נשכב ריי״ש. וכענין זה כתב הרמב״ם (פ״ג מעבודה זרה ה״ט) דהעושה עבודה זרה לעצמו אע״פ שלא עשאה בידו לוקה שנאמר לא תעשה לך כל פסל וכן העושה ע״ז בידו לאחרים לוקה שנאמר ואלהי מסכה לא תעשו לכם, לפיכך העושה ע״ז בידו לעצמו לוקה שתים עכ״ל. אולם הרמב״ם (פי״ב מע״ז ה״א) כתב וז״ל המגלח שני לעדיו וכו׳ לוקה שתים וכו׳, במה דברים אמורים בחיב המגלח אבל איש המתגלח אינו לוקה אלא אם כן סייע למגלח עכ״ל. ולא כתב דהמגלח את עצמו לוקה שתים משום מקיף ומשום ניקף. וכתב הפר״ח בס׳ מים חיים, דגם להרמב״ם אם גלח את עצמו לוקה שתים דהכי מוקם לה רבא בש״ס, ואע״ג דהב אשי מוקים ליה במסייע לא פליג על רבא לענין דינא, ותדע דהב אשי גופיה ס״ל בסנהדרין (נה.) דהמערה בעצמו חייב משום שוכב ונשכב, והכא נמי דכוותיה ומיחייב תרתי עכ״ד. ברם לפע״ד מפשטות לשון הרמב״ם שכתב ״המגלח שני לדעיו וכו׳ לוקה שתיים״, משמע דהמגלח את עצמו אינו לוקה משום מקיף וניקף, דאל״כ במגלח שני לדעיו הו״ל לנקות הרבה. ועוד דלא הוי ליה להרמב״ם ז״ל להשמיע דין המבואר בגמרא בהדיא.

ומתוך כך נראה, דס״ל להרמב״ם דהב אשי ליה תירוצא של רבא, וס״ל דבמקיף את עצמו אינו חייב אלא אחת. והאשר כן נראה מדברי הרי״ף שכתב חי״ל, תאני תנא קמיה דר״מ אחד המקיף ואחד הניקף לוקה ואוקמה רב אשי במסייע דהו״ל כעושה מעשה ולפיכך לוקה עכ״ל. ולא הביא כלל תירוצו של רבא במקיף את עצמו אינו אלא אחת. וע״כ דס״ל דבמקיף את עצמו אינו חייב אלא אחת. וידוע שהרמב״ם אזיל בדוב המקומות בשיטת הרי״ף ז״ל, וגם כאן אזיל בשיטתיה.

אלא דבאמת לריך ביאור מאי שנא במערה את עצמו ס״ל לרב אשי דחייב שתים ובמקיף את עצמו ליה דמחייב שתים, ונראה דדוקא במערה דאיכא שני לאוין מיוחדין אחד לשוכב ואחד לנשכב ובמבואר בסוגיא דסנהדרין (נד:), ואת זכר לא תשכב וגו׳ למדנו אזהרה לשוכב, אזהרה לנשכב מנין ת״ל לא יהיה קדש וגו׳, נמלא דאיכא שני איסורין שונים משום שוכב ומשום נשכב, וע״כ במערה בעצמו חייב הן משום שוכב והן משום נשכב. וכן בעושה עבודה זרה בידו לעצמו עובר בשני לאוין מיוחדים, ובמבואר ברמב״ם שם דבעושה ע״ז לעצמו אע״פ שלא עשאה בידו לוקה משום לא תעשה לך כל פסל, והעושה ע״ז בידו לאחרים לוקה משום ואלהי מסכה לא תעשו לכם, וע״כ כשעושה ע״ז בידו לעצמו לוקה שתים, שהרי שתים רעות עשה, עשה ע״ז לעצמו ועשה ע״ז בידו, והם שני איסורים שונים, וע״כ לוקה שתים.

לגור בכל חלקי הארץ

מב. מו"ר (שליט"א) זצוק"ל ממליץ וממריץ באברכים שיגורו בכל חלקי הארץ ואומר שבכל מקום יתארגנו כמה אברכים ויסדירו את עניני המאכלים עם הכשרים ושאר עניני הדת.

וכן ידוע לי שמרן החזו"א זצוק"ל הי' ממליץ ומבקש מאברכים שיתפזרו לגור בכל חלקי הארץ ולא להתרכז רק בב"ב כדי שהם ישפיעו על סביבתם וידוע לי שמרן החזו"א הורה לאברכים מבני משפחתו וממקורביו שיגורו בפ"ת לאחר חתונתם.

שעון קיץ

מג. מרן החזו"א זצוק"ל וכן מו"ר (שליט"א) זצוק"ל לא הזיזו את השעון כשהזיזו אותו לשעון קיץ ואמר לי מו"ר מה הם מבלבלים בתקנתם להזיז והוי עובדא שמאן דהוא שאל את הגרח"ק שליט"א אם נכון שמרן החזו"א לא הזיז את השעון אמר לו נכון ושאל הלה את נמוקו אבל אי אפשר הי' להסביר לו ושמע ע"כ מו"ר ואמר מו"ר שהי' צריך לומר לו שמרן שנא דבר מזויף (בלשון זה אמר מו"ר: מרן האט פיינט געהאט אפאלשע זאך).

לכתוב מקורות מחז"ל לאדם חילוני

מד. ספרתי למו"ר (שליט"א) זצוק"ל שנפגשתי עם מנהל ביה"ח אשקלון (בענין חולה ששכב שם) ובקשני המנהל היות והוא ארכיאולוג ואספן של מטבעות עתיקות שאכתוב לו את כל המקורות בש"ס שהוזכרו בהם סוגי המטבעות ושאלתי את מו"ר האם מותר לשלוח לאדם חילוני מקורות מהש"ס וענה לי מו"ר ישנם ספרי ליקוט המדברים ע"כ ותעתיק את הפרק הדן על מטבעות ותשלח לו.

תרומה לספר בגמר הדפסתו

מה. תשל"ב, באמצע כריכת ספרי דבר הלכה נתקבל מכתב מאדם שרוצה לתת סכום כסף עבור הדפסת ספרי מחדש ואמר לי מו"ר (שליט"א) זצוק"ל שצריך להודיע לאדם זה שהספר כבר נדפס רק עדיין לא הופץ ויש עליו חובות עדיין ואם מסכים לתת ורוצה להנציח שמו אז להדפיס על פתק ולהדביקו בסוף ההסכמות בע"ב ולא על צד השני של השער, ולא לעשות חותמת הנצחה ולחתום על כל ספר.

הסתכלות במראה

מו. פעם דברתי עם מו"ר (שליט"א) זצוק"ל בענין המחבר והרמ"א ביו"ד סי' קנ"ו ס"ב שכתב שמותר להסתכל במראה לרפואת העיניים ואמר לי מו"ר שמסתכלים באופן

כזה שלא יראה במראה את פניו ורק את עיניו בלבד יראה לרפואה, (חזינן שמו"ר החמיר להסתכל במראה משום לא ילבש, ועי' בב"י שם שהביא בברק הבית כמו שהורה מו"ר).

להניח שטיח גומי במרחץ

מז. הוי עובדא באחר שהחליק במרחץ ונפל על ראשו ונפצע, ספרו ע"כ למו"ר הייתי נוכח שם, ואמר מו"ר (שליט"א) זצוק"ל שזה בור ברה"ר וצריך להניח שטיח גומי על הרצפה שלא יחליקו.

פיאות

שיעור רוחב פיאות הראש

מח. אמר לי מו"ר (שליט"א) זצוק"ל שבירר את ההלכה ואין הלכה כמהרש"ל ז"ל שסובר ששיעור רוחבם כשליש מהראש (ים של שלמה יבמות פי"ב סי' י"ח), וגם מו"ר לא החמיר כחומרתו אלא הסתפר כפי השיעור דלהלן.

אמר לי מו"ר שהי' מספר את מרן החזו"א זצוק"ל והראה לו מרן שיעור הפיאה מהמקום שמעגל השערות שמעל האוזן מתחיל להשתפע לצד הפנים ומשם עולה בשפוע עד הפנה העליונה במצח שמתחברים שם שערות הצדע עם שערות הראש, כל השערות שבתוך שטח זה פאה ושאר השערות מיותרים, כאן שני ציורים שצייר מו"ר ר"ת שעסקנו בנד"ז, ובהם הראה לי במדויק את שיעורם, הציורים משני זמנים שבהם עסקנו בהלכה זו, הציור מתשכ"ו הוא המאוחר יותר.

תש"כ — תשכ"א

תשכ"ו

מרן החזו״א הי׳ מניח את אצבעו מעל אזנו מהמקום הנ״ל עד הפנה העליונה במצח כנ״ל והי׳ אומר לספר מהאצבע ולמעלה.

וכן מו״ר כשספרוהו הי׳ מניח את אצבעו כמרן וכך אמר לספרו (ת״ח אחד ממקורביו הי׳ מספרו בקביעות ובשנים האחרונות נכדיו ונושאי נכדותיו, מה שהי׳ למו״ר פיאות יותר רחבות ויותר גבוהות אמר לי הת״ח הנ״ל שע״ר עצמו השאיר לו כן משום שהיו שערות ארוכות וכן משום יופי התספורת השאירם אבל לא משום שמו״ר ביקשו כן, הת״ח הנ״ל הי׳ מספר את מו״ר עם מכונה חשמלית ומספרו מס׳ אפס.

מו״ר ישב בגלוי ראש בשעת התספורת אמנם הי׳ מזדרז מאד ללבוש את הכפה מיד כשגמרו.

מי שנתקרחו לו זויות המצח

מט. אמר לי מו״ר למי שנתקרחו השערות בזויות המצח מסתבר שהפאה מתחילה מהפנה שלצד הצדע ולא מהזוית שלצד המצח.

שיעור אורכם

נ. אמר לי מו״ר (שליט״א) זצוק״ל מה שאומרים בשם מרן החזו״א זצוק״ל ששיעור הפיאות עד העצם של אמצע האוזן אין זה נכון כי הוא (מו״ר) הי׳ מספר את מרן, ומרן אמר לו ששיעור הפיאות עד סוף האוזן דהיינו עד סוף מקום חיבורו של האוזן ללחי כ״ז אמר לי מו״ר (א״ה, נראה פשוט דכונת ק׳ בשיעור זה לשערות הצומחות בלחי ולא לאורך השערות שמותר לקצרם).

לא לשים פיאות מאחרי האוזניים

נא. מו״ר הקפיד אצל נכדיו שפאותיהם יהיו על הלחי דרך גדולם ולא ישימום מאחורי האוזן (כי מצוה צריך להראות ולא להסתיר) וכמדומה לי שגם מרן החזו״א הי׳ מזהיר על כך.

(דרך אגב אכתוב כאן בנוגע לאלה שפיאותיהם מאחורי האוזניים ובתפלת שמ״ע מורידים אותם וכמדומה שמסתמכים על הזוהר הק׳, ואמר מרן החזו״א זצוק״ל שמהזוהר מוכח שהשערות לא יגעו בנקב האוזן כשמתפלל שמ״ע, וכמדומה שגם מו״ר אמר לי כן).

לקצר את הפיאות

נב. מרן החזו״א כשספרוהו הי׳ מבקש שיקצרו לו גם את הפיאות.

אמנם מו״ר אינו מקצרם ופיאותיו ארוכות ומשתלשלות מעל זקנו, זה בשנים האחרונות אבל בשנים הקודמות הי׳ מו״ר מסבבם מסביב לאוזניים מלמטה למעלה והיינו

הניחם לאורך הלחי ומעלם מתחת האוזן לצד מעלה וכך מסבבם על האוזן, והפיאות היו נראים היטב.

לנכדיו לא הרשה מו״ר לגדל פיאות ארוכות יותר מסוף האוזן (סוף חבורו ללחי כנ״ל) ועוד משהו, ומו״ר הי׳ מקצרם להם.

הנהגות טובות

עט מיוחד לד״ת

א. מו״ר (שליט״א) זצוק״ל אמר לי שיש לו עט מיוחדת שכותב בה ד״ת, והוי עובדא כשלא הי׳ עט אחר בחדר רצה לתתה לי שאכתוב בה את בקשתי אליו בכתב כנהוג, והוסיף שזו העט שכותב בה ד״ת, אבל לא לקחתי.

באיזה סדור התפלל

ב. מו״ר (שליט״א) זצוק״ל כל השנים מתפלל בסדור רק מדפוס והוצאת לוין אפשטין או אשכול וכן בר״ה ויוה״כ במחזור הוצאת אשכול אף שהשמות כתובים שני יודין, אמנם משנת תשמ״ג עד סוף ימיו ראיתי בביתו שני סדורים ״תקון מאיר״ נוסח ספרד שכתוב בהם נדפס על נייר שאין בו חלול שבת והקפיד מו״ר להתפלל בהם, (בסדור זה השמות כתובים במפורש, ושמעתי שהקפיד מרן הגרי״ז גאב״ד דבריסק זצ״ל להתפלל רק בסדור שהשמות כתובים במפורש, וכן כתוב במאור ושמש בפר׳ עקב שהגה״ק ר׳ אלימלך מליזנסק זצ״ל הקפיד להתפלל רק בסידור האר״י משום ששם השמות במפורש ולא יודין ואפשר שזה ג״כ אחד מהטעמים שמו״ר הקפיד בשנותיו האחרונות להתפלל בסדור כזה ואח״כ אמר לי נכדו רמ״ב שליט״א שמו״ר אמר לו טעם זה).

ג. מו״ר כשנוסע מחוץ לעיר אפי׳ דעתו לחזור באותו היום, בדרך כלל לוקח עמו טלית ותפילין, וכן כשנסעתי עם מו״ר לכותל כמה פעמים והי׳ אחר תפלת שחרית פעם לקח עמו טו״ת ופעם לא לקח (בכל הפעמים נסענו במכונית מיוחדת) וכשנוסע לסנדקאות מחוץ לעיר איני יודע.

וכן נהג מרן החזו״א זצוק״ל כשנסע מחוץ לעיר אפי׳ לכמה שעות לקח עמו טו״ת, וזכורני באותו היום שהנשיא שלהם הגיע לב״ב והי׳ בדעתו גם לבקר אצל מרן ומרן התחמק והלך מביתו לקרוב משפחה שגר בקרבת מקום לביתו ולקח עמו טו״ת, (עי׳ מ״ב סי׳ ק״י ס״ק כ׳).

הרמ"א "וי"א דכ"ז קודם אירוסין, אבל אחר אירוסין נסתחפה שדהו". ובט"ז שם (סק"ט) "אבל קודם הקידושין רק שנעשו שידוכין אינה שדה שלו עדיין". הרי דאין זה דומה לאחר החתונה, וצ"ע].

שאלתי את הגר"מ זצ"ל אם יש עדיין איסור של עינוי אלמנה גם כשכבר נתחתנה בזווג שני, האם היא עדיין בכלל אלמנה לענין עינוי?

והשיבני: ראיה מגמ' אין לי בדין זה, אבל מעשה אני יודע שכשנתאלמן הגאון ר' יצחק אלחנן זצ"ל מקובנה מאשתו הראשונה, ודיברו לו שידוך מאשה אלמנה לזיווג שני, אמר אז שהוא חושש מהאיסור של אלמנה לא תענון, ומשמע דהאיסור לא פקע.

ב

שאלתי את הגר"מ זצ"ל היכן הוא לחי התחתון שהוזכר בראשונים ובשו"ע שהוא סוף פיאות הראש. והראה לי הגר"מ את מקומו ע"י שפתח את פיו, ועי"ז נעשה סדק וכפל בעור הפנים למטה מהעצם שאצל האוזן.

שוב שאלתי את הגר"מ זצ"ל א"כ מהו ההיתר של כל בני הישיבה מאירופה [וכן הבעה"ב] שגלחו את פאותיהם אף למעלה מן העצם. ואמר לי דבר נפלא שהשיעור של לחי התחתון שהוזכר בשו"ע, זה רק אם גדל לו שיער שם בהיותו קטן, אבל אם בהיותו קטן גדל לו שיער רק עד למעלה מן העצם - זה עצמו סוף פיאות הראש, ומה שגדל אח"כ לאחר בר מצוה, זה כבר "זקן" ולא נכלל בכלל "פיאות הראש". והביא ראיה ממסכת נגעים וחבל על דאבדין שלא כתבתיה אז. אבל כדבריו מצאתי בפירושו של ר' אליהו מזרחי על רש"י פרשת קדושים וז"ל, "שהצדעים מכלל הראש הן, והן מחוברים ללחיים, שהרי הקטן שאין לו זקן צדעיו מלאין שער כמו הראש" עכ"ל, וא"כ יש היתר גמור לגלח פאות הראש למטה מהמקום שגדל לו בהיותו קטן.

והנה באמת אצל חלק מילידי ארצנו פיאות הראש גדלים עד לחי התחתון גם כשהם קטנים, וא"כ להם אסור לגלח למעלה מן הלחי התחתון, אבל לרוב בני חו"ל השיער גודל בקטנותם רק הרבה למעלה מן העצם, וא"כ רק עד שם אסור להם לגלח ומתחת לזה מותר.

ג

אני רק כותב ומוסר את הדברים כפי מה שהבנתי מהגר"מ זצ"ל בענין מכונת גילוח:

כשהייתי בחור צעיר רוב ציבור שומרי התורה גילחו את זקנם במכונת גילוח. הפוסק הגרי"א הענקין זצ"ל ואחרים התירו זאת משום שיש חציצה המכסה בין הסכין לפנים, וממילא אין זה חשוב השחתת הזקן, ובאמת יכולים להרגיש את ההבדל בין גילוח של תער לגילוח ע"י מכונה. [ושמעתי בשם מרן הגר"ח זצ"ל שאמר שיש מחלוקת אם בענין שער כדי לכוף ראשו לעיקרו כדי שלא ייחשב השחתה, ואמר הגר"ח שדוקא בנזיר וכן לענין סימני גדלות וכן לענין פרה אדומה יש דין "שער", ושער בעי שיעור כדי לכוף ראשו לעיקרו. אבל כאן לא כתוב שער, כאן כתוב איסור "השחתה", וכל שיכולים להרגיש קצת את השער שוב לא חשיב השחתה. [מפי הגרי"ד זצ"ל מבוסטון].

אולם הגר"מ זצ"ל לא סמך על היתר זה בלבד אלא התיר מטעם אחר לגמרי, דהנה ברמב"ם ובשו"ע כתוב שרק תער אסור, סכין שחותך, אבל דרך משל אם תקח שתי כוסות של זכוכית עגולות ושער באמצע ותשפשף אחת בחברתה אלף פעמים - השער יטחן ויפול, אבל תער לא הוי. וזהו ממש המכונת גילוח - שאין כאן תער אלא טחינה ע"י שדוחק אחד ע"ג חבירו, וכך כתבו לנו בית חרושת רעמינגטאן כשכתבנו להם שיתארו איך עובדת מכונת הגילוח שלהם, שהשרת השיער נעשית ע"י טחינתו. ונמצא שתער אין כאן וחיתוך אין כאן.

[והנה כבר נודע דהח"ח בליקוטי הלכות אוסר את המכונה, אולם לאחר העיון נראה דאין סתירה בין דברי הח"ח זצ"ל לדברי הגר"מ זצ"ל, דפעם שאלתי את הגר"מ זצ"ל האיך הוא מתיר מכונת גילוח הלא רש"י במס' מכות דף (כא, א) ד"ה גילוח, כתב בטעם ההיתר של מלקט ורהיטי וז"ל "אבל רהיטי משחית ואין דרך לגלח בו", ומשמע דאילו היה דרך לגלח עם רהיטי היה אסור גם במלקט ורהיטי אף שלכאורה אין זה סכין, וא"כ למה במכונת גילוח מותר דהרי דרך לגלח בו. ואמר לי הגר"מ זצ"ל בתקיפות שזה לא הפשט ברש"י שם. ונראה בכוונתו דבאמת לעולם גילוח היינו לחתוך השערות, והא דמשמע מרש"י דאם היה הדרך במלקט ורהטי היה אסור, היינו דרש"י לטעמיה במס' שבת (צז, א) ד"ה לפי וז"ל "במלקט ורהיטי פליינא בלע"ז והן בשני גווני כלים של עץ וברזל חד נעוץ בתוכו ובהם משוה רוחב הקרש", וכ"כ רש"י במס' קידושין (לה, ב) לגבי גילוח דמלקט ורהיטי הם פליינא, מעצד, עיי"ש. וא"כ שפיר הוה אמינא דיש איסור גילוח במלקט ורהיטי, דהם סכינים שחותכים אי לאו דאין דרך גילוח בהם.